

Žrtve.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

e roi est mort, vive le roi!»

Tako je v življenju! — —

Nihče na svetu ni nenadomesten! Danes žalujemo po kom, jutri pozdravljamo z veseljem njegovega naslednika! . . .

Vse je minljivo in nestalno! Čuvstvovanje človeškega srca se izpreminja pod vsakim vtiskom zunanjega sveta, a spomin se razprši dostikrat kakor vodena pena, če dahne veter vanjo! . . .

V Poljanah, veliki vasi na Dolenjskem, so se pripravljali na sprejem novega župnika.

Preteklo je bilo komaj štirinajst dni, odkar jih je bil zapustil prejšnji. Bil je ta že postaren mož, ki ni pastirjeval v tem kraju nič manj nego dvajset let.

Nerad je šel iz tega kraja, a moral je! . . . Pritiskali so toliko časa nanj, da se je umaknil! Kriv temu pa je bil novodobni duh, ki se je širil po deželi. Mož je bil star, a moder, previden, strpljiv! . . . Imel je svoje prepričanje, svoje nazore! . . . Vedel je, da je ni stagnacije ne v naravi, ne v življenju, in da je biti ne more . . . Vedel je, da se mora človeštvo po vekovečnih zakonih razvijati, da mora napredovati, in da se ta razvoj, ta napredek preprečiti ne da . . . Ni se torej strinjal s tistimi, ki so bili mnenja, da človeško mišljenje ne sme preko gotovih mej . . . Njegovo prepričanje je bilo, da se morata človeškemu napredku prilagoditi država in cerkev, in da je dolžnost obeh, celo pospeševati ga . . . Taki so bili njegovi nazori! Razkladal jih sicer ni, a ravnal se je po njih! Bil je pravicoljuben in sodil je vselej le dejanja, nikdar ne oseb. Naj je bil že kdo liberalec ali klerikalec, to mu je bilo eno! . . . Gledal je samo na to, kakšno življenje kdo živi, dobro vedoč, da je ono označevanje nekaj povsem zunanjega, nebistvenega, in da tiči jedro stvari vse kje drugje . . .

Bil je tudi tega prepričanja, da treba postopati omikanemu človeku nasproti malce drugače nego neomikanemu, da treba razločevati med dušnimi potrebami enega in drugega . . .

To pa je bilo v protislovju z odrevenelimi nazori njegovih višjih, in večkrat so mu poslali od zgoraj resne opomine in svarila. Dohajala so mu poučila o dolžnostih katoliškega duhovnika in pozivi, naj začne odločnejši boj zoper razširjevanje svobodomiselnosti, liberalstva . . .

A on, ki je dobro vedel, kaj zahtevajo pravzaprav od njega; on, ki je videl, kaj se godi po sosednjih župnijah, kjer se je bil ta boj že pričel, je vztrajal na poti, po kateri je hodil dozdej, in po kateri hoditi mu je velevala njegova vest. Kakor doslej, tako mu je bila še nadalje prva skrb, da bi se njegovi župljani spoštovali in ljubili med seboj! . .

Toda časi, ko je sv. Janez priporočal ljubezen in ničesar drugega nego ljubezen, so davno minili, in dandanes ima tudi katoličanstvo druge potrebe! . . In tako je prišlo, da zgoraj niso hoteli uvideti, da ima on prav. Začeli so navijati hujše strune proti njemu . . . Na posled je dobil polo z vprašanji, na katera mu je bilo odgovoriti. Med temi vprašanji se je tikalo eno tudi njegovega postopanja v izpovednici nasproti onim, ki čitajo liberalne časopise . . .

Odgovor, ki ga je dal na to vprašanje, je zgoraj napravil tako neugoden vtisk, da se jim je videlo potrebno, odtegniti mu pravico do izpovedovanja. To pa je imelo za posledico njegovo umirovljenje.

In tako so bili izgubili Poljanci svojega starega, dobrega župnika . . .

Ko je stal zadnjikrat pred njimi na prižnici in se poslavljal od njih s tresočim, zamolklim glasom, takrat ni ostalo ni eno oko suho! Spočetka se je čulo samo pritajeno in zadušeno ihtenje; hkratu pa se nekdo ni mogel več zdržati, zajokal je na glas, in zdaj se je razlegal pretresljiv, splošen jok po vsej cerkvi. Jokali so otroci, mladeniči in dekleta, žene in možje, jokalo in ihtelo je vse vprek, in ta jok je bil neprisiljen, odkritosrčen; ta jok je bil istinit izraz globokih srčnih čuvstev . . .

Še potem, ko so bili ljudje že zunaj cerkve, so si brisali oči.

»Takega gospoda ne dobimo več!« se je čulo kakor iz enih ust. Vsem se je brala žalost na obrazu, vse je bilo nekam potrto, obupano. Bilo je videti, kakor bi bil vsakdo prepričan, da ga je zadela velika, nenadomestna izguba . . .

Tako je bilo pred štirinajstimi dnevi!

Danes pa ni mislil nihče več na starega dobrega župnika, danes so si belili Poljanci samo s tem glavo, kako bi kar najdostojneje sprejeli novega župnika.

Na različnih krajih vasi so bila postavljena bolj ali manj okusno nakičena drevesca z raznimi primernimi napisi.

Eden se je glasil:

»Oj pridi skoro, dušni naš pastir,
prinesi srcem našim sladki mir!«

Drugi spet:

»Pozdravljen srčno naših duš pastir,
Ti nam odpri tolažbe vir!«

In podobnih napisov je bilo čitati še več. Slični pa si tisti niso bili samo po svojih mislih, temveč zlasti tudi po tem, da se je prva vrstica pri vseh končavala vedno z besedo »pastir«.

Nekemu hudomušnežu iz sosednje župnije, ki so ga bili opravki privedli baš ta dan semkaj, so dali ti napisi povod, da je pripomnil: »Ljudje božji, le gledite, da ne boste čez nekaj časa pa malo drugače peli!«

»Kako neki naj bi peli?« vpraša že nekoliko prileten Poljanec. Oni pa se namuzne in reče:

»Naprimer tako-le:

»O da bi nesel te od nas hudir,
namesto mira si prinesel nam prepir! . . .«

Toda Poljanci se niso dali motiti po tujem dovtipnežu. Napenjali so temveč še bolj svoje moči, da bi vse kar najsijajneje priredili za sprejem novega župnika, ki je imel priti drugi dan! Vsak se je trudil po svoje, vsak si je štel v dolžnost, pripomoči k lepemu sprejemu. Deklice so med zvonkim smehom in glasnim žebranjem pripenjale na drevesca cvetje in pisane zastavice. Fantje pa so postavljali mlaje.

Odlikovali pa so se pri delu najbolj požarniki s svojim načelnikom, Ivanom Radičem, po domače Bastonom, ki je oblastno stopal semtertja ter kriče dajal povelja. Kričal je zaradi tega še bolj, ker je hotel pred dekleti pokazati svojo veljavo. Baš radi njih se je bil oblekel tudi v svojo uniformo ter si opasal častniški meč, po katerem se je razločeval on od vseh drugih načelnikov gasilnih društev cele dežele . . .

Pozno v noč so bile priprave končane, in Poljanci so se začeli z mirnim srcem razhajati. Bili so uverjeni, da bo novi župnik zadovoljen. Eni so šli naravnost domov, drugi so se šli prej še malo pokrepčat v gostilno . . .

II.

Drugi dan je ležala gosta megla po polju in po travnikih. Bilo je zaspano, dolgočasno jutro. Rosa je kapala od drevja, in zastave na mlajih so žalostno visele nizdolu. Nobene sapice ni bilo, da bi jih bila oživila, a zastavo gledati je prijetno le tedaj, ako plapola, ako se giblje po zraku. Še ptiči so se držali danes nekam čemerno, in namesto veselega petja se je čulo le pusto čivkanje . . .

Župnikov prihod je bil napovedan šele na deseto uro, a župljani so bili že na vse zgodaj na nogah.

»Ali bo vreme?« . . . to vprašanje se je neštetokrat ponovilo, a najbolj je skrbela ta stvar učitelja. Ko je postavljajl prejšnji večer Baston pred vasjo mlaje, je delal on pa pred šolo, pred cerkvijo in župniščem na vse pretege. Bil je še mlad mož elastičnih nazorov; smatral je za najbolje, da se župniku precej spočetka prikupi, in to navzlic temu, da se je baš tisti čas pojavljalo v deželi ostro nasprotstvo med učiteljstvom in duhovništvom.

Kadar je bil s svojimi stanovskimi tovariši skupaj, se je sicer rotil, da on ne bo nikdar mežnaril; če pa je govoril s kakim duhovnikom o novi šoli, je spet kaj rad delal koncesije ter z nekako naivno prostodušnostjo pritrjeval, da novodobno šolsko zakonodajstvo ni dosti prida.

Poleg tega pa je bil malce tudi častihlepen. Župnikov sprejem se je imel zvršiti po njegovem načrtu, in bilo mu je mnogo do tega, da bi vreme ne kazilo sprejema.

Nervozen in razburjen je letal po vasi gori in doli in vpraševal zdaj tega, zdaj onega, če se bo zvedrilo, ne da bi mu bil mogel dati kdo popolnoma zadovoljiv odgovor.

Učitelj je zrl ravno obupno proti nebu, kakor bi hotel prisiliti solnce, da prodere in prepodi meglo, ko prižene kravji pastir čredo črez vas. V tega se zapodi zdaj. Pastirji so navadno dobri vremenski proroki. Kakor znajo določiti uro po tem, kako visoko stoji solnce, tako znajo na podlagi svojih izkušenj pogoditi tudi vreme dobro. Vse to je bilo znano učitelju, zato ustavi pastirja in ga nagovori:

»Glavač, vi boste vedeli povedati, kaj bo iz te megle! . . .«

Glavač se ozre kvišku, pomisli malo, potem pa reče:

»Kaj da bo iz te megle? Kaj če biti drugega nego voda in mokrota? . . .«

»Torej mislite, da bo dež?« vpraša učitelj prestrašen.

»Tega ravno ne trdim,« odgovori Glavač, »a da drugega iz megle biti ne more nego voda, to ve vsak človek. Lahko bi se tudi sneg naredil iz nje ali toča, toda tega se nam aprila meseca ni treba bati.«

»Tedaj pa mora priti na vsak način dež!« meni učitelj še bolj potrpt. Pozabil je bil v svoji nervoznosti popolnoma, da je včasi baš megla napovedovalka lepega dne.

»I nak, ni potreba, da bi moral biti dež!« odvrne zdaj Glavač. »Vse visi na tem, se li megla uleže ali se dvigne proti nebu. Če se uleže, bo zemlja sicer mokra, a sijalo bo solnce; če pa se megla dvigne, potem bo najbrž dež!«

Tudi Glavačeve besede niso učitelja pomirile, ker so bile premalo določene, in nejevoljen se je obrnil od njega v stran. A Glavač je imel nekaj na srcu! Sam od sebe bi ne bil nagovoril učitelja, ker pa mu je bil privoščil le-ta besedo, je hotel porabiti ugodno priliko ter povedati še v nekem drugem oziru svoje mnenje.

Učitelj je bil prišel namreč na duhovito misel, da pojdejo fantje župniku na konjih naproti. V to svrho so bili prepletli konjem grive in repe s trobojnimi trakovi, kar je imelo značiti baje narodno zavednost Poljancev.

Posledica tega pa je bila, da je konjski pastir ostal lahko doma ter se udeležil slovesnosti, dočim je moral ubogi Glavač tudi danes gnati živino na pašo. A on bi bil za ves svet rad enkrat v svojem življenju tudi kaj videl! Saj ni mogel pri svojem poslu nikoli nikamor, in potekal mu je že leta in leta en dan kakor drugi. Malo izpremembe v moreči enakomernosti bi se mu bilo torej jako privileglo. Zato potegne učitelja zaupno za suknjo ter mu reče:

»Gospod učitelj, kako to, da konji, voli in krave pa ne? . . . Ali bi se ne dalo mar z govejo živino vse še lepše napraviti? Pomislite! Na vsak rog po eno pisano zastavico! . . . Bi li ne bilo to lepo? . . . Dosti lepše nego tisti trakovi po grivah in repih! . . . No, in repe imajo krave naposled tudi!« . . .

Učitelj je menil, da se Glavač norčuje iz njega, in jezen se obrne v stran, ne da bi mu dal odgovor. Temu pa ni preostajalo drugega, nego gnati zopet dalje svojo čredo . . .

Naposled se je začelo učitelju vendar buditi upanje, da ostane brez dežja. Proti vzhodu se je nebo svetlikalo, in semtertja je prodrli tudi že kak solnčni žarek. In čim bolj se je pomikal čas, tem bolj je zmagovalo solnce, dokler se ni končno megla razpršila, ter se je v vsej svoji krasoti zasmejalo pomladnje nebo.

Zdaj je bil učitelj srečen, kajti bil je prepričan, da se bo zvršilo vse po njegovih navodilih, in da bo torej tudi njegov namen dosežen. Pokazati je hotel ljudem, kaj zna, obenem pa imponovati novemu župniku! Da bode ta presenečen in sicer prijetno presenečen, o tem ni nič dvojil. No seveda! . . . Kje pa je mogel pričakovati gospod župnik kaj takega, kakor ga je v istini čakalo! Razen fantov na konjih, nakičenih s trobojnimi trakovi, se je imela udeležiti sprejema tudi dolga vrsta deklet v narodnih nošah t. j. s pečami na glavi. Tudi ta ideja se je porodila zgolj v učiteljevi domoljubni glavi! . . . Da so morali biti tudi šolski otroci pri sprejemu, tega ni treba še poudarjati, ker se s šolsko mladino itak pri vsaki primerni in neprimerni priliki paradira. A nekaj posebnega je bilo to, da je dobil vsak otrok, bodisi deček, bodisi deklica, v roko venec, spleten iz zelenih smrekovih vejic. Ta misel gotovo ni bila napačna, zlasti če se pomisli, da drugih vencev v tistem času ni bilo možno lahko dobiti. No, otrokom samim so bili taki venci celo ljubši, nego bi jim bili venci iz rož. Na le-te bi bili morali kolikor toliko paziti, smrekove pa so lahko brezbrizno natikali drug drugemu na vrat, pulili se zanje ter se pretepali ž njimi . . .

Ura je kazala šele osem, bilo je torej še dovolj časa, a učitelj je silil na to, da bi se postavili že zdaj vsi v tisti red, kakor si ga je bil izmislil on za sprejem.

Pri obeh velikih mlajih ob pričetku vasi je imel pričakovati novega župnika polnoštevilen občinski odbor z županom na čelu. In res so bili občinski veljaki že vsi zbrani ondi. Učitelj je še enkrat vsakemu posameznemu povedal, kako se mu je vesti, zlasti pa županu ni mogel nikoli dopovedati, kako naj se postavi, kako naj se priklanja in kako naj govori.

Temu je bil sestavil tudi dolg govor, s katerim naj bi bil pozdravil župnika. V govoru je bilo mnogo lepodonečih besed, katerih pa župan, ki je znal sicer čitati in pisati, a je bil preprost kmečki mož, ni razumel in si jih vsled tega pri najboljši volji tudi zapomniti ni mogel. Trudil se je nekaj časa, da bi se po učitelju sestavljeni pozdrav naučil, a ko je izprevidel, da ne gre, je sklenil govoriti tako, kakor bi mu prišlo v odločilnem trenutku na misel. Na učiteljevo vprašanje, če govor zna, je pokimal, a rekel ni nič. Resnice povedati mu ni hotel iz dveh vzrokov; prvič se mu je bal zameriti, drugič ga pa vznemirjati ni hotel, kajti vedel je, da je razburljiv, in da ga spravi vsaka malenkost iz ravnotežja. Za pozneje ga ni skrbelo. Upal

je, da ga učitelj ne bo čul, ker se mu bo baviti z otroki, in če bi ga čul, izgovori se mu že kako! . .

Precej za občinstvom je bila razvrščena šolska mladež. Na eni strani so stale deklice, na drugi dečki.

Nato so prišla na vrsto dekleta. Bilo jih je jako mnogo, kajti sprejema se ni udeleževala samo domača vas, temveč cela župnija, in baš deklet je bilo še največ prihitelo iz sosednjih vasi.

Učitelj je bil nalašč uredil tako, da so dobila dekleta odmerjen prostor baš pred »Poljanskim domom.«

Da, Poljanci imajo svoj »Poljanski dom«, baš tako, kakor Ljubljančani svoj »Narodni dom!« In to zopet le po zaslugi svojega učitelja, čigar izredna podjetnost, rodoljubnost in duhovitost je s tem menda zadostno dokazana. Drezal je toliko časa pri ljudeh, da mu je obljubil eden opeke, drugi kamenja, tretji lesa, naposled pa je še občinski odbor pregovoril, da je dal brezplačno stavbni prostor ter zagotovil tudi primeren denarni prispevek.

In zgradili so prav čedno in okusno poslopje, ki je bilo Poljanam le na čast, samo da pravega pomena in namena ni imelo. Dozdaj je v njem vadil samo učitelj preproste domače ljudi v umetnem petju. Tudi to se sicer ni preveč obnašalo, ker se umetna pesem iz raskavih kmečkih grl vendarle malce nenaravno glasi, a učitelj je imel zato svoj zbor, ki je včasih celo njegove kompozicije prepeval... Kdo ve, kake načrte vse je snoval še v svoji glavi! Toliko pa je gotovo, da je bil že na svojo zgradbo kakor na svoje kmečke pevce sila ponosen! . .

Dekleta pa je postavil radi tega baš pred »Poljanski dom«, ker je bil ondi najlepši kraj, in pa morda tudi, ker je mislil, da je njegova oseba spojena s to zgradbo tako, da se ni moči ozreti nikomur vanjo, ne da bi se zmislil nanj . . .

Bil je namreč še samec in ženil se je že par let na vse pretege.

Dekletom nasproti so čakali fantje na svojih čilih in nečilih konjih, poleg njih pa je stalo gasilno društvo s svojim ponosnim načelnikom . . .

Gasilno društvo je imelo danes posebej še tudi nalogo, vzdržati red med nebrojno množico, ki je bila privrela od blizu in daleč in se je gnetla ob obeh straneh ceste.

A dasi je imel načelnik gasilnega društva baš danes mnogo prilike, z ukazovanjem spraviti svojo osebo do veljave, ker je nastal zdaj tu, zdaj tam med radovedneži kak nered, je bil vendar nenavadno tih in se je držal zmeraj bolj ospredja. Rojila so tudi njemu

dekleta po glavi. Sukal se je vedno okrog njih ter rožljajal s svojo sabljo, in sicer tem bolj, ker je bil zapazil, da ima tudi učitelj vedno le v obližju deklet kaj opraviti . . . Ženil se je tudi on že dalje časa, in vladalo je zaradi tega neko ljubosumje med njim in učiteljem! . . . No, učitelj je bil malo bolj omikan, Baston pa bolj bogat, torej se o absolutnem nadkriljevanju enega nad drugim ni moglo govoriti.

Bilo je za sprejem že vse pripravljeno, in vsi so čakali z veliko nestrpnostjo novega župnika; celo konji so bili videti nemirni, kajti zdajpazdaj je kateri zaprhnil ter bil s kopitom po tleh.

»Oh, kako dolgo jih ni!« ta vzdih se je čul neprenehoma, in željno se je oziralo nešteto oči v zvonik, kjer je čakal in zrl v daljavo cerkovnik s tremi drugimi fanti, da bi začeli zvoniti župniku na čast ter dali na ta način obenem znamenje, da prihaja.

Okoli cerkve so bili razpostavljeni tudi topiči, ki so imeli zagrmeti, kakor hitro bi v zvoniku zazvonilo . . .

Napovedana ura še ni bila odbila, in vendar se je lotevala ljudi že skoro nejevolja, da čakanju ni konec. Zdajpazdaj je začel mahati kdo z rokami proti cerkovniku, češ, ali še ničesar ne vidi. Cerkovnik pa je le odmajaval. Napenjal in napenjal je oči, kajti tudi njemu je bila že pošla potrpežljivost, a uzreti ni mogel ničesar. Pač se je prikazal semtertja kak voz, toda to so bili navadni tovorni vozovi, in s takim vozom se župnik pač ne vozi! . . . Hkratu pa zastane cerkovniku kri po žilah . . .

»Ali ni to kočija?« vpraša svoje druge. »I seveda je!« mu pritrdijo le-ti. Zdaj ni bilo nobene dvojbe več! Župnik se je bližal.

Potrkanje se prične . . . topiči zagrmje, množice pa, ki je že toliko časa nestrpno čakala, se loti nervozna razburjenost . . . Vsakdo je silil zdaj v ospredje, vsakdo je iztegoval vrat ter bulil oči, dasi o vozu še ni bilo ne duha ne sluha . . . Župana je oblival pot, kajti zdaj je bil prišel trenotek, ko bo moral govoriti . . . Da ne bo povedal nič pametnega, o tem je bil prepričan, in skrbelo ga je nemalo, kaj poreko gospod župnik. Za druge, ki so stali v neposredni njegovi bližini, se ni brigal mnogo, a na župnika bi bil za ves svet napravil rad ugoden vtisk! . . .

Nemir je postajal čimdalje večji, in napol pritajeno govorenje in vzklikanje mnogobrojne množice je bilo čuti kakor zamolklo godrnjanje izza gore bližajočega se groma . . .

»Bog ve, kaki so?« . . . to je skrbelo vsakega, zlasti pa ženske, in to vprašanje se je ponavljalo vedno in vedno . . .

Najbolj razburjen pa je bil učitelj. Za županom je imela pozdraviti župnika belo oblečena učenka. Ta mu je morala v naglici ponoviti še enkrat od njega zloženo pozdravico, potem pa je s posebnim poudarkom opozoril otroke, morda že petdesetič, kaj imajo storiti, kako se imajo vesti.

»Že prihajajo, že prihajajo!« se začuje zdajci iz vseh grl. In res se je razlegalo drdranje voza in peketanje konjskih kopit po cesti... Učitelj da znamenje, in čivkajoč »živio«! zaori iz sto otročjih grl, da so človeka ušesa zbolela . . . »Živio, živio«! se je razlegalo, in otroci so razposajeno mahali s svojimi smrekovimi venci semtertja, in kakor bi se bila celo narava zaveselila tega trenutka, potegne hkratu precej močen veter, da so oživele ter zaplapolale zastave na mlajih . . . Toda kaj je to? . . . Učitelj prebledi ter začne tešiti otroke, da bi molčali. Zaman! . . . Otroci so kričali svoj »živio«! ter mahali z venci, dokler ni bil voz že mimo njih. Zdaj so seveda celo otroci zazijali in ostrmeli . . . V kočiji je sedel že postaren, bradat gospod, ki se ni nič manj čudil ljudem nego oni njemu . . . Stvar se je pojasnila kmalu. Bil je trgovec, ki ga je pot privedla tod mimo. Voz, v katerem je sedel, je zapeljal one, ki so pazili v zvoniku, le-ti s svojim zvonjenjem pa te, ki so čakali spodaj župnika. Trgovec se je odpeljal naprej, med čakalci pa je nastala velika zmetenost. Vse se je krohotalo in smejalo ter delalo dovtipne opazke, a na župnika ni mislil v tem hipu prav nihče. Učitelj, ki je slutil nesrečo, je bil do skrajnosti zbeگان. Trudil se je na vse kriplje, da bi pomiril ljudi, a brez uspeha. In kakor se je bal, tako je prišlo!

Voz z župnikom je pridrdral, ko je bilo vse v največjem neredu. Zdaj, ko je bilo treba klicati »živio«, so otroci molčali, kakor bi jim bila usta zašita . . . Vsi učiteljevi opomini niso zalegli nič! . . . In tudi odrasli so se prepozno zavedeli svoje dolžnosti. Šele, ko je bilo skoro prepozno, se je polegel hrup . . .

Župnik je bil še jako mlad mož in čedne zunanosti. Z voza je skočil z veliko lahkoto in hodil je tako gibčno, da je bilo videti, kakor bi se mu prožila elastična peresa pod podplati. Bilo je nekaj afektiranega na tej hoji, in ko ga je človek videl stopati, se je spomnil nehote kralja Davida tistikrat, ko je poskakoval pred skrinjo zveze ter »plunko bil« . . .

Ko se je bil približal mlajema, je začel župan govoriti. Toda dalje v svojem govoru ni prišel nego do besed: »Vas pozdravljam... vas pozdravljam...« Potem pa so ga oblile solze. Ali od ginjenosti ali od jeze ni šlo naprej, tega ni povedal nikomur . . .

Župnik ni odgovoril precej. Čakal je, kakor bi se nadejal, da pride še kaj. Pri tem je ves čas mižal, a tako, da je skoz trepalnice vendarle videl. Bila je njegova navada gledati tako, dasi ne prirojena, temveč priučena navada. Opazil je bil nekoč, da višji cerkven dostojanstvenik gleda na ta način, in brž ga je začel posnemati. Prirojeno pa mu je bilo menda to, da je neprenehoma iztegoval jezik iz ust in si oblizoval svoje polne rdeče ustnice. Nekaj posebnega je bilo tudi to, da je venomer godrnjal sam zase.

Prepričavši se, da je županov govor končan, se začne zahvaljevati. Glas mu je bil zvoneč, a način, kako je izgovarjal besede, je bil nekam čuden, nenaraven. Razsekaval je besede tako, kakor bi imeli tudi v slovenščini podvojene samoglasnike. No, temu se je bil priučil v semenišču . . . Nikjer se ne čuje bolj smešno in bolj afektirano izgovarjanje in razglaševanje besed nego po cerkvah s prižnice! . . . Da pa je novoprišli župnik ubral že pri tej slavnostni priliki pridigarski ton, temu se ni čuditi . . .

Župan je bil z župnikovim odzdravom zelo zadovoljen, in lotilo se ga je celo prepričanje, da svoje naloge vendar ni izvršil tako slabo . . .

Pristopila je nato belo oblečena učenka ter opravila na nemalo veselje učiteljevo svojo stvar jako dobro.

Tudi njo je zahvalil na kratko župnik, potem pa se naglo pomaknil proti dekletom gori. Prišedši do njih, se ustavi ter se začne ozirati s svojimi napol zaprtimi očmi po njih.

Nenavadno lepi obrazki so se mu smehljali nasproti. Vsakdo bi ne bil precej na prvi pogled presodil, katera izmed toliko lepih deklic je najkrasnejša. A župnik je moral imeti nenavadno oster pogled, kajti ko je privzdignil trepalnice, so njegove oči počivale na dekletu, ki je bilo priznано najlepše v celi fari:

- »In čigava si ti? . . .« jo vpraša.
- »Mizarjeva iz Lipovca.«
- »In kako ti je ime?«
- »Manica!«

Vprašal je tudi še nekatere druge, od kod so, čigave so, kako jim je ime, potem pa je smatral za primerno, položiti jim že zdaj nekaj lepih naukov na srce. Opominjal jih je zlasti, da naj vsikdar goreče častijo prečisto Devico Marijo ter njenemu varstvu priporočajo svoje devištvo — besede, ki načelniku gasilnega društva niso nič kaj ugajale . . .

Ko pa je župnik svoj odgovor na dekleta končal, se je obrnil urno proti župnišču, ne meneč se mnogo za fante na konjih, še manj pa za gasilce.

Sprejem je bil torej končan, toda slovesnost še ne. Bilo je še za učitelja in načelnika gasilnega društva dovolj prilike, da se izkažeta. Za zvečer je bila določena namreč še razsvetljava in podoknica gospodu župniku. Imeli so peti tri umetne skladbe kmečki pevci pod učiteljevim vodstvom, gasilno društvo pa naj bi bilo prisostvovalo s pisanimi lampijoni in gorečimi bakljami . . .

In res, komaj se je bilo zmračilo, pa so začeli prižigati sveče in svetiljke razne velikosti po oknih. Neki dovtipnež je bil celo že precej po kosilu postavil na okno pisker z lojeno svečo — svečnika ni imel — jo prižgal ter kričal na mimoidoče:

»Če ste za kaj in če imate kaj, prižgite zdaj sveče! Po noči bi vsakdo svetil, ko je luči treba! . .

A kakor je bila stvar zapeljiva, posnemalcev vendar ni našel, in vsi drugi so prižgali luči šele na večer, kakor sta bila ukazala učitelj in Baston, in kakor je to povsod navada . . .

Kmalu nato pa, ko je bila zažarela vsa vas v čarobni svetlobi, je nastopilo gasilno društvo s svojimi različno oblikovanimi pisanimi lampijoni in bakljami svojo pot skozi vas.

Da bi držali bolje korak, in ker je pri takih prilikah brez godbe prepusto, najel je bil načelnik gasilnega društva nekoga, da je igral harmoniko pred njimi. In tako so stopali požarniki lepo razvrščeni prav po vojaško gori proti župnišču, za njimi pa je drevila v nepopisni radosti cela vas, kajti to ni bil majhen dogodek za Poljane!..

Pred župniščem je bil že zbran pevski zbor z učiteljem na čelu. Le-ta se ni malo jezil na harmoniko, češ, da kaj takega na celem svetu ni, da bi pred gasilnim društvom kdo harmoniko igral; a Baston je bil prepričan, da govori iz učitelja sama nevoščljivost, in velel je nalašč še eno zaigrati, da bi oni ne mogli še zapeti.

Ko pa je bila naposled harmonika vendarle utihnila, je dal učitelj znamenje, in preprosti kmečki pevci, ki so čez dan delali na polju, ali pa krpali hlače in črevlje, ali pa kovali v kaki kovačnici, so zapeli tri zборе kar za vrstjo, brez oddihljaja, in to same težke umetne skladbe . . .

Petje ni bilo in ni moglo biti lepo, toda učitelj je bil zadovoljen in ponosen. Čakal je samo, kdaj se odpre kako okno pri župnišču in izreče gospod župnik svojo zahvalo ter presenečenje. Zahvale pa je čakal tudi načelnik gasilcev, kajti bil ni na svoje

lampijone nič manj ponosen nego učitelj na svoje pevce. A varala sta se v svojih nadah bridko oba. Župnik je gotovo vedel, zakaj se gasilno društvo in pevci tako dolgo mude pod njegovim oknom, a bil je neusmiljen. Ni se prikazal sam, ampak poslal je svojo kuharico venkaj, ki je navzočnim na kratko povedala, da bi gospod župnik radi počivali . . .

Poparjena sta odšla učitelj in Baston vsak s svojim krdelom proti domu. Prejela sta slabo plačilo za svoj trud . . .

(Dalje prihodnjič.)

Iz svetovne razstave pariške.

Spisal Ivan Vavpotič, slikar v Parizu.

II. Slike. ¹⁾

azgrnimo baržunasto zaveso — in živobojnih, zlato-okvirjenih slik in sličic — najmanj petdesetorico — se nam zasmeye s svečanih sten; — v ruski slikarski sekciji smo!

Da, prav med Rusi! Koliko zdravega ima ta umetnost, tuintam prekonservativna ali, če hočete — prebizantinska — koliko svežega v kljub nekaterim zastarelostim, in dasi je omračil tu in tam zapad čistost in naivnost njenega opazovanja in čuvstvanja, kolika odkritosrčnost njene individualnosti in njenih tipov!

Gotovo nadkriljujejo pri Rusih kiparji slikarje — o tem ni dvoma — toda tudi pred temi klobuk z glave!

V vsakem umetniku čislam naivnost za eno najkrasnejših vrlin in ruski umetnik je v prvi vrsti naiven.

Ne menim Vereščagina; njegova filozofska umetnost ni naivna, pa tudi ne ruska! Kakor Vereščagin bi slikala tudi Roll in Detaille pa še marsikdo drugi! Hvaležen sem Vereščaginu, da ni razstavil, hvaležni pa so tudi njegovi ruski sobratje po svetem Luki. S kolosalnimi svojimi scenerijami bi bil umoril vse druge, jaz pa bi bil ob ves užitek! Človek je vesel, da se more razgovarjati s slikami — ljubnicami, — sedaj pa gigantske plahte z moralo in teorijami!

Vereščagin, ne pogrešam te!

¹⁾ Glej avgustovo štev. lanskega letnika!

Žrtve.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

(Dalje.)

III.

Prihodnjo nedeljo se je vršilo na slovesen način umeščevanje gospoda župnika. Ob desetih je bila peta maša in pridiga. Župniku se ni bilo posrečilo, dobiti govornika, zato se je moral predstaviti svojim župljanom sam.

Iznebil se je te naloge na način, ki je vzbujal celo pri najpriprostejših kmetih ne malo začudenje. To, kar so čuli Poljanci pri tej priliki s prižnice, je bil pravi pravcati slavospev o sebi . . . to je bila apoteoza lastne osebe! Marsikateri poslušalec si je mislil po tihem: »Če bi kdo drugi govoril to, naj bi že bilo, ali tako . . .«

Župnik pa ni imel nikakih pomislekov, povzdigovati sebe. Bilo mu je do tega, da vzbudi tem večje spoštovanje do svoje osebe, in niti najneznatnejših podatkov o svojem življenju ni zamolčal. Vse, kar je bilo v zvezi z njegovim življenjem, se mu je zdelo velevažno. Povedal je ljudem, kdaj je bil rojen, in da so mu dali pri krstu gosposko ime Rajmund. S posebnim poudarkom je naglašal, da je bil rojen v mestu, kjer je bil njegov oče doktor zdravilstva — pravzaprav je bil le ranocelnik — dalje, da so njegovi bratje že veliki gospodje, da je bil tudi on že namenjen za višje šole na Dunaju, pa da je čutil v sebi drug poklic in da si je rajši izvolil duhovski stan, ki je najtežavnejši, a tudi najlepši, najčastitljivejši . . . In zdaj je začel župnik govoriti o vzvišenosti duhovskega stanu; primerjal je službo duhovnikovo s službo angelov v nebesih ter prišel do zaključka, da je služba duhovnikova imenitnejša od službe angelske, ker angeli ne opravljajo vsak dan sv. daritve, ker ne zauživajo vsak dan Najsvetejšega kakor duhovnik . . .

Gospod Rajmund ni bil slab govornik, to se mu je moralo priznati; govoril je gladko, z zvenečim glasom, in tisto nenaravno, afektirano izgovarjanje besed je priprostim poslušalcem celo imponovalo . . .

Po maši je bila velika pojedina, kakor je običajno pri takih slovesnostih. Jedli so jako fine stvari. Niti postrvi niti divjačine ni nedostajalo . . .

Povabljenih je bilo dosti kmetskih veljakov, potem nekaj gospodov iz bližnjega trga, in popoldne je dospelo tudi več duhovnih tovarišev župnikovih, ki prej radi cerkvenega opravila niso utegnili.

Povabljen pa ni bil ne učitelj, ne načelnik gasilcev. Oba je to hudo peklo, in zgodilo se je, da sta ta dva, ki se ko tekmeča pri ženskem spolu, nikdar nista prav trpeti mogla, tisto popoldne sedela skup v gostilnici ter črez ves svet prav grdo zabavljala . . .

Bila je tudi njiju združila nesreča, kakor se to tolikokrat zgodi!..

Sicer pa ju je čakalo še hujše razočaranje. Ni trpelo dolgo, ko sta se uverila, da jima novi župnik nikdar ne bo poseben prijatelj.

Učitelj je dobil nekega dne od župnika pismo, v katerem mu je naznanil, da takega petja in orgljanja v cerkvi ne bo trpel več. Govoril mu je mnogo o cerkvenem duhu, o resnosti, ki mora vladati v hiši božji, ter mu naposled namignil, da si preskrbi drugega organista, če bi njegovih želj ne uvaževal.

To je bil za ubogega učitelja hud udarec! Šlo mu je namreč ali za stopetdeset goldinarjev, katere je dobival kot organist, ali pa za ugled, ki ga je užival pri občanih! Kajti Poljanci niso ljubili cecilijanskega petja, ampak so zahtevali, da bodi petje in orgljanje v cerkvi veselo, poskočno, tako, da ne povzdiguje samo, temveč tudi privzdiguje človeka . . . Bil je torej lahko prepričan, da pride pri ljudeh ob vso veljavo, ako se ukloni volji župnikovi, tembolj, ker se je večina Poljancev za uspehe njegovega učiteljevanja brigala ubogo malo in je videla v njegovi osebi pred vsem le organista.

A boj v njegovih prsah bi ne bil tako hud, ko bi se ne bil bal, da bo trpela tudi pri nežnem spolu njegova veljava. Saj je bil nekoč poskusil že tudi s cecilijanskim petjem. A pevke so bile prve, ki so se mu uprle. »Kdo bi to dolgočasno zavijanje in javkanje poslušal!« tako so se mu odrezale. In kakor pevke so mislile gotovo tudi vsa druga dekleta! To pa njemu, ki se je ženil, ni moglo biti vse eno! . .

Toda stopetdeset goldinarjev na leto — ne, teh ni mogel pogrešati! In zato se je napotil osebno k župniku ter mu z vso ponižnostjo izjavil, da se popolnoma strinja ž njim glede cerkvenega petja.

Iz načinov, kako je govoril učitelj ž njim, bi bil župnik lahko posnel, da ne stoji pred njim mož energične samovolje, ki bi bil sposoben, delati mu zapreke pri izvrševanju njegovih načrtov; uvidel

bi bil lahko, da bi ga ne stalo mnogo truda, dobiti učitelja popolnoma na svojo stran; toda tistikrat še ni bil prodril tako daleč diplomatski duh velikega Leona, tistikrat je vladal v spodnjih plasteh hierarhije še bojeviti Pij IX. . .

»Cerkev je nasprotnica nove šole, ergo mora biti duhovnik nasprotnik učitelja!« tako je mislil župnik ter si izvil na ta način sam iz rok orodje, ki bi mu bilo lahko vrlo dobro služilo v dosego njegovih namenov . . .

Načelnika gasilcev udarec sicer ni zadel tako naravnost kakor učitelja, vendar pa še zmeraj dovolj občutno.

Župnik je bil velik nasprotnik vseh posvetnih društev, in niti tako koristna naprava, kakor je gasilno društvo, mu ni bila pri srcu. Res je bilo sicer tisto, da se niso poljanski gasilci čisto nič razločevali od članov marsikaterih drugih gasilnih društev in da so pri vajah ob nedeljah popoldne mislili ves čas samo na to, bo li načelnik plačal običajni sodček piva ali ne; res je bilo tudi, da je dala marsikatera taka vaja povod za nezumno popivanje in ponočno razgrajanje; toda to vse nemara še ni bilo dovolj vzroka za to, da je začel župnik ruvati zoper društvo kot tako in da je pokazal prav na jasen način, da mu na obstanku njegovem ni čisto nič ležeče. Sicer ni rekel naravnost: »Izstopite iz društva!« Tako razdiranje društva, katerega korist je priznana zakonitim potom, bi se župniku vendar ne bilo podalo. A izkušal je doseči svoj namen drugače. »Malo moramo tudi sv. Florijanu zaupati!« je pridigoval nekoč. »V tem obstoji naša vera, da zaupamo v Boga in v božje pomočnike! . . . Kjer božje podpore ni, ne izda vsa človeška pomoč nič! . . .«

Poljanci pa niso bili tako zabiti, da bi ne bili razumeli teh besed. In tisti, ki niso ravno tako hrepeneli po pijači, so se začeli kmalu odtegovati vajam, in krdelce vernih pristašev Bastonovih se je krčilo bolj in bolj. Pa tudi s takim zanimanjem niso ljudje več prisostvovali gasilnim vajam kakor prejšnje čase, in v zlatu se lesketajoča uniforma Bastonova ni imela nič več toliko občudovalk kakor nekdej. Tako je bil tudi njegov ugled izpodkopan . . .

Baston se je jezil, a rekel ni nič, to pa radi tega ne, ker si ni bil prav na jasnem, kako bi dal duška svojemu gnevu . . .

Tak je bil torej začetek župnikovega delovanja. A čakalo ga je še mnogo truda. Z veliko indignacijo je opazoval, kako malo še so obdelana tla, iz katerih naj bi priklil duh novodobnega krščanstva; kako slabo so pripravljani njegovi župljani na to, da bi se iznebili zastarelih zmot in da bi iztrebili iz svojih src ljuliko, katero jim je

bil zasejal hudobni duh, poslužujoč se modernega liberalizma. Bridko se je pritoževal v svojih poročilih višji duhovski oblasti o svojem predniku, obenem pa zatrjeval, da bo storil vse, da zamujeno popravi . . .

In res je šel z vso vnemo na delo.

Odločen sovražnik posvetnih društev, je bil pa ognjevit pospeševalec različnih bratovščin, ki naj bi bile poživljale ter budile pravi krščanski duh v srcih njegovih ovčic. Najprej je izkušal pridobiti svoje župljane za tretji red sv. Frančiška. To je imelo biti nekako splošno društvo, društvo, h kateremu bi pristopil lahko vsakdo: moški in ženske, mladi in stari.

Vsaka novotarija mika, in temu je bilo v prvi vrsti pripisovati, da župnikov poziv, s katerim se je obrnil do župljanov, da bi pristopili k omenjeni bratovščini, ni bil brez uspeha. Dobili so se celo moški, ki so se župnikovemu vabilu odzvali, seveda večjidel taki, o katerih se je trdilo, da so se odlikovali v svoji mladosti po posebni lahkomiselnosti in ki so trpeli zdaj za posledicami svojega razuzdanega življenja. Primrzeli so jim bili svet s svojim veseljem; njih živci so bili preutrujeni in pretopi, da bi jih bila še mikala naslada življenja; morali so se odreči uživanju, a zasukali so stvar tako, kakor bi se bili zgolj iz samozatajevanja odrekli vsemu posvetnemu veselju. Izpremenili so neizogibnost in železno silo v čednost! Bili so to večjidel postarni mladeniči ali pa tudi mevžasti možje, o katerih so pravili, da jim žene niso posebno zveste . . .

Kar trumoma pa so hitele ženske v župnišče, zapisavat se v bratovščino, in med temi so bile spet najgorečnejše postarne device, ki niso imele samo neomadeževane preteklosti in ki baš radi svojih nelepih lastnosti niso bile prišle do moža.

Tem je še posebno dobro delo, če jih je kdo prišteval k svetnicam!

Tako so imeli v Poljanah hkratu tercijske in tercijske, ljudi, ki so hodili okrog z zavestjo, da so več nego drugi in ki so si tudi vidno prizadevali, da bi se že po zunanem razločevali od soljudi.

Napuh in poniglavost sta bila spojena pri teh ljudeh v čudno zmes. Gledali so prezirljivo okrog sebe, a pozdravljali so od daleč ostentativno vsakega s »Hvaljen bodi!«, pripogibajoč kolena pri tem.

Kdor je postal ud nove bratovščine, je dobil škapulir, ki ga je moral nositi noč in dan na vratu, pa nov molek. Videli so se zdaj pogosto molki s tistimi debelimi jagodami in velikimi svetinjami, posvečenimi v Rimu in kdo ve še kje. Razen tega je župnik

delil med tretjerednike podobice z različnimi molitvicami, ki so bile oblagodarjene z večjimi in manjšimi odpustki.

Sploh se je začela razvijati zdaj med Poljanci pobožnost čisto posebne vrste. Takega zavijanja z očmi, takega glasnega in vsiljivega vzdihovanja in bunkanja po prsih poprej nikdar ni bilo v cerkvi. Včasih so se ljudje v jezi med pridušanjem bili tako ob prsi, kakor so se zdaj med molitvijo. — Zlasti pa je pri maši med povzdigovanjem kar odmevalo po cerkvi, tako so se tolkli nekateri s pestjo po svojih prsih . . . Župnikov uk, da se krščansko mišljenje nikdar ne sme pritajevati, da ga je temveč pri vsaki priliki odločno poudarjati, je obrodil čuden sad. Trudil se je vsakdo od tistih izbranih, da je tem bolj razkazoval svojo pobožnost ter vnemo za stvar, katero je priporočal župnik. Resnične ponižnosti in tihe svetosti pa ni bilo opaziti nikjer več . . .

Nekega dne so Poljanci trumoma hiteli iz svojih hiš. Vzrok temu je bil sledeči. Od cerkve doli se je razlegal »očenaš« in »češčena Marija«, kakor bi ju kdo v rog trobil. Bile so prišle tisti čas v navado tudi procesije iz ene cerkve v drugo, in mislil je vsakdo, ki je čul ono kričečo in grmečo molitev, da se je zbralo najmanj dvetisoč ljudi, ki romajo iz cerkve sv. Roka do cerkve sv. Petra. A kako se začudijo, ko vidijo, da caplja za onim, ki je molil »naprej«, eno samo edino pokvečeno babišče! . .

Stvar je bila smešna, a veleznačilna! . .

Nadalje je ustanovil župnik društvo treznih. To društvo naj bi bilo delovalo zoper pijančevanje — a v istini je bil to le postranski namen, poglavitni smoter tega društva je bil, škodovati političnim nasprotnikom župnikovim.

Župnik se je bil kmalu uveril o tem, kdo pojde ž njim skoz drn in strn in kdo ne pojde, in ko je bil uvidel, da so baš med krčmarji ljudje, ki si hočejo ohraniti samostojnost mišljenja, jim je hotel zadati na ta način smrten udarec.

Pristopil je tudi sam k temu društvu, ne da bi bil nameraval priznati s tem, da je kdaj rad pil, temveč pristopil je le iz tiste prirojene mu afektacije in pa, ker je hotel, da bi se člani tem bolj čutili, ko bi imeli njega v svoji sredi.

Drugod ni bila navada, da bi duhovnik sam pristopil h kakemu takemu društvu, in njegovi tovariši iz sosednjih župnij so imeli svoje pomisleke zoper to ter mu jih tudi niso zamolčali. Toda gospod Rajmund je bil prepričan, da je baš s svojim pristopom k društvu učinil nekaj posebnega, in ko ga je nekoč obiskal neki sta-

novski prijatelj ter mu očital, kako se je mogel tako ponižati, mu je odgovoril samozavestno: »Exempla trahunt!«

Gospod Rajmund je bil rad izviren, in bilo mu je mnogo do tega, da bi nadkriljeval celo svoje duhovske brate; zato je izkušal, da se je kolikor mogoče razločeval od njih. Zaradi tega ga tudi nič prav niso marali in delali so med seboj razne opazke o njem . . .

Baš tisti dan pa, ko je bil obiskal gospoda Rajmunda prej omenjeni prijatelj, se mu je pripetila majhna nezgoda, ki sicer ni imela nikakih resnih posledic, pa je bila vendar dokaj neprijetna.

Če se snideta dva prijatelja, je naravno, da pijeta kozarec vina skupaj. A če je gospod Rajmund pil en kozarec, pil je prav gotovo tudi drugega in tretjega in tako naprej, dokler ga ni imel malo preveč. Tako je bilo tudi tistega dne. Ko sta prijatelja vstala, sta oba žarela kakor pomeranča v obraz, in Rajmundov tovariš je bil hudomušen dovolj, da je pripomnil:

»Ti, zdaj bi pa jaz rad nekaj latinskega citiral!«

»No?«

»Naturam expellas furca, tamen usque recurret!«

»Kaj hočeš s tem? . . .«

»I spomnil sem se, kako si ga včasih rad srebal, ko še nisi bil ud treznih, no in zdaj . . .«

»Molči, šema!« mu prestriže gospod Rajmund besedo, nekam čudno namuznivši se.

Kadar je bil vinjen, ni govoril baš izbrano.

»Pa tak vendar ne pojdeš z mano?« vpraša tovariš, ko opazi, da ga hoče spremiti.

»Zakaj ne? . . . Ali mar ne stojim pokoncu? . . .«

»Tisto že, toda . . .«

»Nič! . . . Pojdiva!«

In šla sta. V gostilnici pa, kjer je čakal voz, sta ga popila še en litrček, akoravno je bil krčmar hud liberalec. Vino je bilo dobro, in to je bilo v tem trenutku tudi župniku poglavitna stvar . . .

A ko se je vračal potem čez vas domov, je čutil sam, da se mu zapletajo noge.

Pred neko hišo je stalo več moških, mimo katerih je moral iti. Zrl je v tla, kakor bi se bal komu pogledati v obraz, in ko so ga pozdravili, je odzdravil naglo, ne da bi se bil ozrl proti oni strani, kjer so stali. Le-ti pa so bili opazili že prej, da ne hodi tako, kakor bi moral — in komaj je bil par korakov od njih, ko opomni nekdo z ironičnim naglasom:

»Ali ga vidite, kako je trezen?«

Gospodu Rajmundu, ki je čul te besede, šine kri v glavo, da je še bolj žarel nego prej. Navdala ga je s srdom taka predrznost. Obrne se ter reče:

»Kdo sem jaz? . . .

Glas mu je vibriral, tako se je tresel jeze.

»Kdo ste?« ponovi oni, ki je bil izpregovoril prejšnje besede.

»Naš župnik, če se ne motim!«

»Torej — župnik, duhovnik! . . Ne gleda ti mene, poslušaj me!«

Gospod Rajmund se je v svoji razvnetosti in zmetenosti hkratu postavil na ono vzvišeno stališče, kjer mu po njegovi misli ni mogel nihče blizu. Toda med Poljanci so bili tudi navihanci, katerim take stvari niso več imponovale.

»Da, ko bi mogel človek vselej ravno tisti hip zamižati, kadar vam drago!« odvrne oni še vedno s tistim ironičnim naglasom. »A to ne gre kar tako! . .«

Nekdo drugi pa, kateremu oblastno postopanje župnikovo tudi ni posebno ugajalo, pristavi:

»Pa vsaj ne stojte tiste besede, ki ste jih ravnokar izgovorili, v kakem svetem pismu? . .«

Župnik je izprevidel, da je zanj najbolje, ako gre. Prihodnjo nedeljo pa se je na prižnici maščeval. Govoril je najprej o pijančevanju ter dokazaval, da ni vsaka vinjenost že tudi pijanstvo. Opral se je na ta način popolnoma. Potem pa je neusmiljeno udrihal po onih, ki so pozabili, kako spoštovanje so mu dolžni. Da bi zalegle njegove besede še več, je na koncu ubral tudi še mehkejše strune. Sklicaval se je na to, kako je želel svojim župljanom vselej samo dobro, in kako grda nehvaležnost je to, če se postopa tako njemu nasproti. Grozil je, da se izprosi strani, če bi se mu pripetilo kdaj še kaj podobnega.

Tretjeredniki so bili vsled tega tako razkačeni, da bi bilo prišlo po končani službi božji kmalu do pretepa.

Zlasti pa so ženske kar pihale srda, tako so bile naščute, in očitno so pljuvale na one, katerih so se tikale župnikove besede . . .

Bratovščine tretjega reda in društva treznih župniku še ni bilo zadosti, ampak je ustanovil tudi »društvo krščanskih devic«.

K temu društvu so imele pristop samo deklice, o katerih nedolžnosti in nepopačenosti dvojiti ni bilo nobenega povoda. Pri nobenem društvu se glede sprejemanja ni postopalo tako strogo kakor baš pri tem. Nobeno dekle, ki je bilo tudi le na sumu, da je izgubilo

kak listič is svojega venca, ni bilo spoznano za vredno, da bi bilo uvrščeno med »Kristove neveste«. Navzlic temu so trdili nekateri, da se je župnik pri sprejemanju večkrat hudo vrezal. Tudi so mu očitali mnogi, da je pri tem vedoma postopal pristransko.

Toda to nemara ni bilo res, kajti poudarjati se mora, da je sprejel v društvo tudi hčere svojih najhujših nasprotnikov, če so se mu zdele sicer vredne.

Da, njegov namen je bil celo, svoje protivnike s pomočjo njih otrok in žen spraviti na svojo stran, in zato ni verjetno, da bi bil hotel deliti pri tem kake protekcije.

Najbolj pri srcu je bilo župniku baš društvo »krščanskih devic«. To se je razvidelo iz tega, da je obračal na to društvo največjo pozornost in da se je trudil na vse pretege, da bi ga povzdignil kakor po notranji veljavi, tako tudi na zunanje.

Ni se vsled tega zadovoljil že s tem, da je v cerkvi z ognjevito besedo priporočal društvo, vabil je temveč še posebej dekleta k sebi v župnišče ali pa jih je pridržaval po končani službi božji v žagradu, kjer jim je polagal na srce svoje lepe nauke ter jih izpodbujal in bodril k dobremu in navduševal za vzvišeni poklic, ki so si ga bile izvolile . . .

Tiste, ki so se posebno odlikovale, bodisi da so hodile pogosteje k izpovedi in obhajilu nego druge, bodisi da so ostajale posebno dolgo v cerkvi, je odlikoval s tem, da jih je obdaroval z lepimi podobnicami ali pa da jih je očitno pohvalil.

To pa je imelo za posledico veliko tekmovanje med dekleti, in z vztrajnostjo, ki je bila podobna fanatizmu, so se izkušale včasih, katera pojde zadnja iz cerkve. Vsaj spočetka je bilo tako, dokler se jim navdušenje še ni bilo ohladilo. Pozneje seveda je začela gorečnost pojemati, in malo jih je bilo, ki so dosledno hrepenele po tem, da bi zadobile župnikovo pohvalo, še manj pa je bilo takih, ki so iz istinite pobožnosti ostajale dalje časa v cerkvi, nego je bilo neobhodno potrebno . . .

IV.

Župnik bi bil lahko zadovoljen s tem, kar je bil dosegel v kratkem času svojega bivanja na svoji novi župniji. Njegovo prizadevanje ni bilo zaman, seme, ki ga je sejal, ni bilo padlo na nerodovita tla . . . Čudovito hitro so se bili Poljanci sprijaznili z njegovimi nauki ter se oprijeli novotarij, ki jih je bil uvedel.

Vsi seveda niso bili na njegovi strani! A veliko večino je imel brez dvojbe za seboj in miroval bi bil lahko ter se tolažil s prihodnostjo . . . Toda gospod Rajmund ni bil eden tistih, ki so zadovoljni tako kmalu. On je hotel, da se mu pokore vsi župljani, vsi, od prvega do zadnjega! . . . Njegov ponos je zahteval tako! . . . Peklo ga je, hudo peklo, da jih je bilo še nekaj, ki so hodili svoja lastna pota, in to najveljavnejši, najuglednejši, kakor je moral pripoznati sam!

Kako to, da njegova oseba pri teh ne velja toliko, kolikor bi rad? . . . Kako to, da prezirajo njegove besede in da mu odrekajo na ta način ono spoštovanje, ki so mu ga dolžni? . . . Kaj je temu vzrok? . . . Kaj drugega, nego liberalno časopisje! . . .

Tako je sklepal gospod Rajmund. Bil je že precej spočetka zasledil, da prihaja v njegovo župnijo nekoliko časopisov liberalnega duha, a spočetka temu dejstvu ni pripisaval posebne važnosti. Domišljav, kakor je bil, se je nadejal, da bo že s prvim svojim nastopom premagal vsa nasprotstva, in da mu bo treba govoriti samo enkrat, pa se bodo klanjali pred njim vsi župljani brez izjeme. Če bi se bilo to zgodilo, bi bila izpodnesena liberalstvu tla, in prišlo bi bilo samo od sebe, da bi ne bili imeli liberalni časniki med njegovimi župljani ne naročnikov, ne čitateljev več.

To vse je bilo strogo logično, a kaj, ko se ni hotelo uresničiti! Gospoda Rajmunda je jezilo, da ni mogel vzklikniti: »Veni, vidi, vici!«, zato pa se je lotil zdaj s tem večjo energijo podrobnega dela. S prirojeno mu bistrumnostjo je ubral takoj tisto pot, po kateri se je prišlo najprej do smotra. Pred vsem je moral zvedeti naročnike liberalnih časopisov, in kje bi se dalo to laže poizvedeti nego na pošti!

Na pošto torej!

Sprejeli so ga tam, kakor bi ga bili sprejeli v vsaki drugi hiši: prijazno in s primerno spoštljivostjo. Kje bi se ne čutili počesčenih, če stopi v hišo župnik? . . . Tudi Poštarjevi so ga bili veseli in niti tega mu niso zamerili, da je prišel v pisarno med uradnimi urami, kar gotovo ni bilo prav umestno. Ponudili so mu sedež in bavili so se z njim, kolikor jim je dopuščal posel. On pa je porabil prvo priliko, da je pripomnil:

»Tu pri vas bo lahko zvedeti najnovejše dogodke po svetu, ker prihaja gotovo mnogo časopisov po pošti . . .«

Nihče ni slutil, kaj tiči za temi nedolžnimi besedami.

Poštar mu pokaže dobrohotno cel kup časnikov ter ga povabi, da naj si izbere, katerega mu drago.

On pa začne hlastno brskati ter premetavati po kupu. Pri tem je mrmral venomer:

»Mhe, mhe, mhe . . . tako, tako! Kdo bi bil to mislil — mhe . . . glejte, glejte! . . .«

Poštar ga je začel čudno pogledovati. Ni si mogel razlagati niti njegovih vzklikov, niti ne izredne rdečice, ki mu je zalivala lica.

Stvar pa se je pojasnila poštarju že prihodnjo nedeljo, ko je župnik grmel in rohnel raz prižnico zoper liberalno časnikarstvo.

»To je bil torej pravi povod onemu obisku!« je dejal sam pri sebi, a izdal ni nikomur, da je župnik pri njem nabiral podatke za svojo pridigo . . .

Gospod Rajmund je bil ognjevit govornik in kadar se je razvnel, je govoril gladko, patetično, presunljivo. Učinek njegovih propovedi pa vendarle ni bil vselej tak, kakor si ga je želel, to pa zavaljo tega ne, ker je rad pretiraval. Njegovi govori so zlahka obvladali one, ki niso dosti mislili, nikakor pa niso mogli imponovati bistrumnejšim in takim, ki so polagali besede na tehtnico in ki so se pri vsaki stvari vprašali, je li možna ali ne.

Župnik je klical prokletstvo in ogenj in žveplo na tiste, ki čitajo brezverske časopise, in zagotavljal jih je, da ne bodo gledali nebeškega kraljestva, in da je zanje pripravljen že kotiček tam, kjer je večni jok in škripanje z zobmi, tam, od koder ni nobene rešitve več . . .

Našteval je potem liste, katerih se poslužuje hudič, da bi zasejal nevero med ljudi, da bi ž njih pomočjo pomnožil krdelo zavrženih. Marsikdo je zvedel šele zdaj, da je čital prepovedane stvari, in čudom se je čudil, da je storil s tem tako velik, tako strašen, tako neodpustljiv greh! . . . Plašljivce je izpreletala zona, ko so se zavedali svoje krivde, pogumnejši pa so zmajavali z glavami ter mislili sami pri sebi, da stvar nikakor ne more biti tako huda, kakor jo je slikal župnik. Njih razum se je protivil, da bi bili kar tebi nič meni nič pritrdili župnikovim nazorom . . .

Konec pridige je povabil gospod Rajmund več župljanov, da bi prišli po službi božji k njemu na dom. Ker je navedel imena samo takih, kateri so bili naročeni na ta ali oni list, ki ga je bil označil ravno prej kot brezverskega, ni bilo težko uganiti, kaj župnik namerava. Že to samo na sebi je dirnilo marsikoga neprijetno, še bolj pa je bil način, kako jih je »prosil«, da bi prišli k njemu, docela tak, da je izzval odpor. Navzlic besedici »prosim« ni bilo žup-

nikovo vabilo nič drugega nego ukaz, izgovorjen z glasom, ki je jasno pričal, kako samozavesten, kako neizprosen je.

Ko so se po končani maši gnetli ljudje skozi cerkvena vrata, se je čulo glasno godrnjanje in zabavljanje.

Med tistimi naročniki preklicanih časopisov, ki nikakor niso bili voljni, kar tako ubogati župnika, ampak so brez straha kritikovali njegovo propoved, je bil tudi mizar Tomaž, oče lepe Manice, ki je bila že na dan prihoda zbudila župnikovo pozornost v toliki meri.

»Bo ta mene pogubljal!« je vzkliknil, prestopivši cerkveni prag, ter se jezno ozrl nazaj proti oltarju, kjer je pred kratkim še maševal župnik. »Zato je nekdo drugi poklican, močnejši od njega! . . .«

In ko ga nekdo popraša, če ne gre v župnišče, odvrne ponosno:

»Jaz ne! . . . Če hoče z mano govoriti, naj pride on k meni; saj ima on ravno tako daleč do mene kakor jaz do njega! . . .«

Večina poklicanih pa se je le odzvala župniku. Ko je prišel domov, ga je čakalo že precejšnje število povabljenih. Stopil je mednje ter z napol zaprtimi očmi čakal, kdaj pridejo še drugi, ki jih je še pogrešal. Roke je imel sklenjene na hrbtu in tiho in mirno je stal. Samo jezik mu je švignil včasi preko ustnic, zdaj od leve na desno, zdaj narobe . . .

Stal je dolgo tako nepremično. Ko pa vidi, da ne pride nihče več, vpraša nekako rezko, kakor bi govorila jeza iz njega:

»Ali ne bo nikogar več?«

»Najbrž ne!« odgovori nekdo.

»Kako je to?«

»I, priti nočejo!«

Župnika se je lotilo nervozno vznemirjenje, ko je slišal to, in jezik mu je švigal še hitreje semintja nego po navadi.

»Priti nočejo! Kdo noče priti? . . .«

»Vsi tisti, ki jih ni tukaj! . . .« dobi za odgovor.

»Tako torej! . . . Kje je Plahutnik? . . .«

»Ga ni!«

»Ga ni! . . . In Skočir? . . .«

»Ga tudi ni! . . .«

»In iz Lopovca tisti — no . . .«

»Tomaž!« mu pomaga nekdo.

»Da, Tomaž! . . .«

»Tomaž je rekel, da imate vi ravno tako daleč do njega kakor on do vas!« mu postreže prejšnji.

»Mhe — tako!« . . .«

Kaj drugega župnik prvi hip ni mogel spraviti iz sebe. Zardel je do čela, in po vsem životu se ga je lotilo zgibanje, ko je slišal te besede. Privzdignil je zdaj to, zdaj ono ramo in prhal je, kakor bi se mu bil nos zamašil.

Trajalo je nekaj časa, predno se je pomiril nekoliko. Potem pa je začel:

»Na svojo veliko žalost sem te dni zvedel, da prebirate časopise, iz katerih zajemate strup za svoj duševni blagor. Kam privede čitanje nekrščanskih časopisov, o tem sem vam pravil danes v cerkvi in mislim, da mi tega ni treba še enkrat ponavljati. Prepričan sem, da moje besede niso padle na nerodovitna tla, in da ste v svojem srcu vsi že sklenili, izviti se satanu, kateri izteguje svoje roke po vas. Da ste brali dosedaj te časopise, vam ne zamerim in nadejam se, da vam tudi Bog odpusti vašo pregreho. Vi ste pri tem manj krivi nego oni, katerih dolžnost je bila, opozoriti vas na nevarnost, ki je pretila vašim dušam, pa tega niso storili. Vi sami niste toliko izkušeni, da bi bili mogli razsoditi, kaj je prav in kaj ni prav. To ste mogli tem manj, ker je vse, kar ste čitali v teh časopisih, pisano jako zvijačno, da je težko že na prvi pogled spoznati nevarnost. To vam je strup, ki vpliva počasi, a tem gotoveje! Oni, ki pišejo te časopise, se varujejo pokazati preveč naravnost svojo namero, ker ni dvojbe, da bi se drugače obrnil marsikateri od njih. Da bi dosegli tem večji uspeh, postopajo previdno in napadajo le tako mimogrede cerkev in njene naredbe. In da bi ljudi lože preslepili, se delajo celo, kakor bi bili Bog ve kako pobožni. Pri tem pa zabavljajo zdaj črez tega, zdaj črez onega duhovna ter se trudijo na vse pretege, da bi uničili ugled duhovskega stanu.

Kako malo se sme verjeti besedam teh ljudi, o tem bi se prepričali še bolj, če bi imeli priliko, ogledati se njih življenje. K službi božji ne prihajajo, še manj pa prejemajo svete zakramente. Njih srce je mrtvo in neobčutljivo za nauke sv. cerkve, tem bolj pa so navzeti naukov, katere širi hudobni duh dandanes po svetu. Moja dolžnost je, da vas svarim pred temi ljudmi, ki vam hočejo le slabo, ki prihajajo k vam v ovčjih oblekah, a so vam pravi volkovi! Nikar se ne dajte motiti po tem, da vam ti časopisi zagotavljajo, da niso brezverski. Verjemite meni, da so res brezbožni, in da oni, kateri jih pišejo, ne nameravajo nič drugega, nego uloviti vas v svoje zanke.

Jaz sem prepričan, da me boste poslušali in me ubogali, ker le skrb za vaš dušni blagor govori iz mene in ne kak sebičen namen. Odpovedati se morate, takoj tem časopisom. Da pa vam prihranim trud, spisal sem že jaz za vsakega izmed vas odpoved. Treba samo še, da podpiše vsak svojo . . .«

Vse to je govoril gospod Rajmund z zanositim poudarkom. Naglašal in izgovarjal je besede takisto po svoje, zdaj zamižal, zdaj spet izbulil oči ter pogledal tega ali onega tako ostro, da ga je streslo po životu . . .

Uspeh njegovega prizadevanja pa je bil naravnost sijajen. Možje, katerim so bile govorjene njegove besede, so bili tako presenečeni in iznenadejani, da se niso kar nič ustavljali, zapisati svoje ime tja, kamor jim je pokazal župnik.

Ko pa so se bili podpisali vsi, je župnik nadaljeval rekoč:

»Dobro delo ste storili s tem svojim podpisom, a izpolnili ste le napol svojo dolžnost. Ni dovolj, da se človek ne naroča na nekrščanske časopise, ampak treba je tudi, da podpira take časopise, ki razširjajo katoliški duh. Ne dvojim, da me boste ubogali tudi v tem oziru ter se naročili na list, katerega boste radi, pa tudi s koristjo čitali. Tudi naročilo za ta list sem že spisal, in vam ni treba nič drugega, nego da vplačate naročnino.

Zdaj pa so se začeli možje malo spogledovati. Toda nobeden ni imel poguma ugovarjati. Eni so izvlekli takoj iz žepov svoje možničke ter odšteli s kislim obrazom denar, drugi pa so obljubili, da ga v kratkem prineso.

Župnik pa vsega tega niti prav vesel ni bil in sprejemal je nekako mehanično denar.

Gospod Rajmund ni mogel uvideti, kako je mogoče, da se ne pokore njegovi besedi že prvi hip vsi župljani. Bilo mu je to tem manj doumno, ker je bil od svoje veljave tako prevzet, da je smatral samega sebe v resnici za nekaj višjega, za nekaj takega, kar bi moralo imponovati vsakemu človeku, zlasti pa takim priprostim ljudem, kakršni so bili njegovi župljani. Bil je prepričan, da mu celo med duhovniki ni para, in da se nobeden ž njim primerjati ne more. Saj so bili ti vsi kmečkega stanu, on pa je bil — ranocelnika sin! Vse to je bil svojim župljanom povedal, ko se jim je predstavljal s prižnice, in vendar — Ne, da se ljudje niso tresli pred njim, to mu ni šlo v glavo! . .

Njegovo naduto srce je hrepenelo po maščevanju. Bil je hudo zadet v svojem ponosu, posebno skelelo pa ga je to, kar so mu bili

povedali o mizarju Tomažu iz Lipovca. Ali je možno, da si upa kdo kaj takega njemu nasproti, ki bo morda kdaj še kanonik ali celo prošt? »Temu pokažem, temu pokažem!« je mislil sam pri sebi. A hkratu se spomni, da je Tomaž oče onega sladkega, krasnega dekleta . . . Manica je bila najlepša izmed vseh deklet, ki so bila pristopila k društvu »krščanskih devic«, pa tudi najpobožnejša, najvzglednejša med njimi. In njena mati je bila tudi ud tretjega reda! . . . Kako to, oče pa tak! . . .

Ob misli na Manico se je župniku hipoma omehčalo srce. Če se je spomnil milobnega žarka, ki je odseval iz nedolžnega pogleda dekličinega, tudi na očeta ni mogel biti prav srdit! In sklenil je, da pojde do njega! . . . Ponižati se je hotel ter stopiti k Tomažu radi hčere njegove in žene, ki sta bili obe tako vzgledni ženski. Imel je upanje, da se omehča tudi Tomaž.

Zvršil pa je precej drugi dan svoj sklep.

Odbila je ravno tretja ura popoldne, ko se je župnik napotil proti Lipovcu. Imel je kakih petindvajset minut dolgo pot pred seboj. Prišedši iz vasi, je moral najprej črez polje. Bujno so pogajala tu žita, povsod je klilo in raslo, da je bilo veselje gledati; toda gospod Rajmund ni bil tolik občudovalec narave, da bi ga bilo to kako kaj zanimalo. Če bi bil stopal to pot, ki jo je ubiral danes župnik, kak kmetič, bi mu bilo srce vriskalo radosti, tako se je kazal povsod božji blagoslov, kamorkoli se je ozrlo oko. Župnika pa se je lotevala skoro nevolja, kajti tla, po katerih je hodil, so bila malo mehka in blatna. Toda lice se mu spet razvedri, ko je bil zavil s polja v prijazen senčnat gozdiček. Tod je bil svet bolj skalovit, in vsled tega je bila tudi steza bolj utrjena. Sredi gozdička pod košato lipo ga iznenadita lepo razpelo in krasna podoba Matere božje, ki je visela v znožju križanega Jezusa. Pred križem je bila klopica, znamenje, da mimoidoči tu poklekujejo in molijo. To je bilo župniku jako pogodu, posebno všeč pa mu je bilo še to, da sta bila križ in podoba Matere božje okičena sicer na preprost, a vendar primeren način s šopki raznih poljskih in gozdnih cvetic.

Župnik si ni mogel kaj, da bi se ne bil malo pomudil na tem mestu. Storil je to tem rajši, ker je bil kraj košat in mu je bilo postalo že vroče. Ko pa si je bil oddahnil, je stopil malo hitreje proti vasici, ki je stala precej za gozdičkom na prijazni ravnici. Ker Lipovec ne šteje več nego deset hiš, ni bilo težko zvedeti za Tomaževo domovanje. Ko so mu ga bili pokazali, je stopil brez obotavljanja v hišo.

»Dober dan! . . . No . . . no . . . no« tako je pozdravljal. Dalje ni rekel nič, kakor da bi bil hotel samo opozoriti na svoj prihod.

Mati in hči poskočita, veselo presenečeni, raz sedeža ter mu hitita poljubavat roko. Tomaž pa potegne še trikrat, štirikrat semintja s stružcem po deski, ki jo je imel pred seboj, predno se ozre in obstoji. Bilo je videti, kakor bi se hotel malce pripraviti na to, kar ga je čakalo; kajti slutil je takoj, iz kakega namena je prišel župnik.

Temu, ki je bil jako občutljiv, pa to ni bilo kaj po volji. Usta se mu razblinijo v posiljen smeh, in z nekoliko neprijaznim glasom reče:

»No, vidite, Tomaž, prišel sem pa jaz k vam, ko niste hoteli vi k meni . . .« H gospodinji obrnjen pa še pristavi:

»Lepo pošto mi je poslal zadnjič vaš mož!«

»I, kako?« vzklikne ona vsa preplašena, in tudi Manici so se razširile oči.

»Ko sem ga prosil, da bi prišel k meni, mi je velel povedati, da imam jaz ravno tako daleč do njega, kakor on do mene! . . .«

»O ti grdi človek!« vzdihne gospodinja. »Saj sem ga pa tudi oštevala, ker ni hotel k vam!« . . .

Tomaža pa posili smeh. »No, ali sem vam sporočil morda kaj neresničnega?« vpraša.

»Vi ste bili že tam in stopili bi bili lahko še do mene . . .«

»Res je, da sem bil tam, a zamudil bi bil morda kosilo, če bi vas bil ubogal . . . Sicer pa, gospod župnik, če bi bilo šlo za kaj drugega, bi vam bil prav rad ustregel . . .«

»Saj niste vedeli, kaj vam hočem!«

»Po tisti pridigi, pa da bi ne bil vedel . . . Moral bi biti pravi tepec! . . .«

»Torej vam moje besede niso segle k srcu? . . . Vi torej ne mislite opustiti tega brezbožnega lista? . . .«

»Dozdaj nisem našel še nič brezbožnega v njem«, odvrne Tomaž mirno, a odločno.

»Tako?! . . .«

Gospod Rajmund si je moral oddahnuti, tako ga je bil presenetil Tomažev neustrašeni odgovor. Ko pa je zbral nekoliko svoje misli, je začel:

»Vi ne veste, kaj je brezbožnost, če trdite, da časopis, na katerega ste naročeni, ni brezbožen . . .«

»Kakor rečeno, nisem našel dozdej v tem listu nič napačnega,« ponovi še enkrat Tomaž. »Če bi pa bilo kdaj res kaj takega v njem, ne stoji nikjer zapisano, da bi jaz prisegal na tisto . . . saj imam vendar malo razuma in razločevati znam, kaj je prav in kaj ni prav.«

»Zaslepljeni ste, zaslepljeni! . . .« ugovarja župnik, ki je bil prišel že malce v ogenj . . . »O, vi ste se že tako nasrkali strupa, da niti ne veste več, kaj je slabo in pregrešno! . . .«

Tomažu pa je bilo še vedno na smeh. Kar umeti ni mogel, da se more župnik tako razgrevati za stvar, ki je bila po njegovem prepričanju čisto postranska in malenkostna.

»Motite se, gospod župnik,« odgovori še ravno tako mirno kakor prej. »Jaz prav dobro vem, kaj se sme in kaj se ne sme. V časopisu, ki sem naročen nanj, nisem čital še nikdar ničesar, kar bi bilo zoper vero. Če pa včas kakemu duhovnemu gospodu resnico pove, ni to po mojih mislih nič pregrešnega in tudi nič takega, kar bi se storiti ne smelo. Vsak stan se sme presojudati, zakaj bi se ne smel duhovski stan! Sicer pa nikar ne mislite, da sem radi tistih stvari naročen na ta časnik! Večjidel tistega še ne čitam ne. Jaz čitam samo novice in take stvari, ki so mi v pouk in zabavo . . .«

»Jaz vam preskrbim časnik, ki bo bolj zabaven in poučen, nego je ta . . .«

»Hvala lepa!« odvrne Tomaž. »Za zdaj sem s svojim listom zadovoljen in pri njem ostanem! . . .«

»Vi ste že okuženi, okuženi!« vzdihne župnik ves iz sebe, kajti na toliko trdovratnost ni bil pripravljen. »Čudim se le, da ne ovirate še svoje žene in hčere v izpolnjevanju krščanskih dolžnosti!«

»Da bi ženo in hčer oviral v izpolnjevanju krščanskih dolžnosti? . . . Tega ne storim! . . . Po svoji misli izpolnjujem tudi sam vse krščanske dolžnosti . . . Vi menite najbrž nekaj drugega . . . Zdi se vam nemara čudno, da nimam nič zoper to, da sta moja žena in moja hči pristopili k tistim novim društvom . . . No, stvar je ta! Jaz za svojo osebo hočem priti po stari veri in po stari šegi v nebesa! Če hočeta dospeti moja žena in hči tjakaj po novi poti, meni tudi prav! Toda toliko vam rečem, gospod župnik, da bom trpel tiste razne novotarije v svoji hiši samo toliko časa, dokler mi ne bodo v preveliko nadlego, in dokler se ne prepričam, da nimajo s pravo pobožnostjo ničesar opraviti! . . .«

Tomaž je govoril zdaj nekam rezko, z pekim posebnim poudarkom, in gospod Rajmund se je pomikal med tem, ko je govoril, bolj in bolj proti vratom, kakor bi se ga bal. Še predno je bil

Tomaž vse prav izgovoril, je bil župnik tudi že v veži. Zagodrnjal je nekaj in odšel. Na njegovi hoji se mu je poznalo, da je razjarjen.

Zdaj pa so se Tomaževi ženi in hčeri udrle solze, in obe sta zagnali glasen jok.

Toda on se ni zmenil za ves ta jok in za vse očitke, s katerimi sta ga obsipali žena in hči, čisto nič . . . Prijel je spet za stružec ter delal mirno dalje, kakor da se ni nič zgodilo. Bil je prepričan, da ima on prav, in to mu je bilo dovolj.

(Dalje prihodnjič.)

Iz svetovne razstave pariške.

Spisal Ivan Vavpotič, slikar v Parizu.

(Konec.)

sosednjo dvorano! Še vedno Rusi! Zdi se mi, da še več slik nego v prvi, zato pa mnogo, mnogo slabše! Da ne bi visele tam v ozadju Maljavinove čudnokrasne slike, tem vis-à-vis Harlamoffove dražestne otroške in deklinške skupine, v osredju pa — v najčiščem mramorju bleščala divnokrasna Beklemiševa »hčerka snega«.

Nad Maljavina ga ni kmalu kolorista! »Smeh« je nazval največjo, pa tudi najinteresantnejšo svojo sliko, ogromno platno, žareče v žgočem purpuru najintenzivnejše intonacije; in dasi se obrača marsikak filister z gnusom od teh nerazumljivih mu bengaličnih plamenov — ločil sem se le težko od očarujočega umotvora. Pa da veste, na daljnem polju, krvavo razsvetljenem od poslavlajočega se solnca, so se zbrala po završenem delu dekleta. — Prisopiha vlak; v trenutku so ob železničnem nasipu in kakor stotisoč grlic glasno razposajeno se smejoč, vihte pisane robce in pozdravljajo mimo, grmeči vlak, zavit v črni dim. Njih krila pa plapolajo liki nočni kresovi v vetru, in kakor žareč mak rastejo iz tal, — in vse, vse na sliki je rdeče, je purpurno, je najsrditejši, najpristnejši — cinober.

Bog mi odpusti, zakaj da sem začel razmišljevati o eventualnem biku, ki bi eventualno zablodil v ta-le muzin raj; kolika katastrofa! In misli so mi uhajale od bika na filistra, ki se je srdit in ogorčen obrnil od te »svinjarije«, pa od filistra zopet nazaj na bika, in Bog zna, kako dolgo bi še promenirale, da se nisem še enkrat

Ž r t v e.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

(Dalje.)

V.

Isto popoldne pa je čakal Tomaževe še en obisk.

Kjer je lepo dekle v hiši, se jim ni treba bati dolgega časa. Pri Tomaževih se je zmeraj zglasil kdo, ki so mu dobro deli žaroviti pogledi Maničinih velikih, lepih oči. Prihajali so pogosto tja mladeniči z bolj in manj resnimi nameni.

Eden onih, o katerih so ljudje trdili, da jih vleče srce k Manici, je bil tudi poljanskega župana lepi sinko Dolfe.

Dolfe je bil že napol gosposki, in njegov oče je mnogo veljal v župniji. Reklo se je torej lahko, da se je ponižal do Manice, ako-ravno je bila najkrasnejše dekle daleč na okoli. Kajti njen oče je bil vendarle samo majhen posestnik, ki je živel bolj od dela svojih rok nego od imetka.

Toda Tomaž je bil ponosen na svoje rokodelstvo. Kot pomočnik je bil prehodil mnogo sveta, in zato je samostojneje mislil nego marsikdo v njegovi soseščini. Prepuščen sam sebi že v mladih letih, si je bil nabral izkušenj, in bilo mu je prišlo v navado, da ni nikdar slepo verjel besedam. Zanašal se je vedno le sam nase in na svoj razum, zato pa se je tudi njegova sodba le premnogokrat razlikovala od sodbe drugih ljudi . . .

Mnogi so mu naravnost zavidali, da se mu ponuja tak zet, kakršen je bil Dolfe, on se pa ni čutil kar nič srečnega, da se je županov sin oziral po njegovi hčeri. Da, izmed vseh snubačev, ki so prihajali, mu je bil ta najmanj pogodu, in ko se je tisto popoldne ozrl skoz okno ter ga videl, bližati se hiši, se ga je takoj lotila nejevolja, da je zarohnel:

»Kaj iztiče pa ta spet tod okrog? . . .«

»Uh, kakšen si vendar!« ga zavrne žena; ki se še odprej ni bila potolažila! »Zdaj ti pa zopet ta ni prav! . . . Kam pa pridemo, če ne boš trpel nobenega človeka v obližju! Saj bi si morali šteti

v čast, če se glasijo v naši hiši taki ljudje, kakor so župnik, ali pa tudi ta-le . . . Moj Bog, če nisi zadovoljen s temi, s kom pa boš! . . .«

»To je vse po tèm, s kakim namenom prihaja kdo v hišo!« reče Tomaž. »Pri meni so vsakemu odprta vrata! Jaz nimam nič ne zoper župnika, ne zoper županovega sina, samo zoper to sem, kar bi rada dosegla! . . .«

»Pa vsaj ne boš surov proti Dolfetu!« vzklikne žena iznova v velikih skrbah. Bila je vse drugih nazorov nego njen mož in štela bi si v veliko čast, če bi Dolfe res zasnubil hčer.

Tomaž ni utegnil več odgovoriti, kajti Dolfe je bil že vstopil. Odkar se je šopiril Baston v majorski uniformi po Poljanah, se je bila lotila vseh mladeničev manija, da so zametali svojo domačo obleko ter si prizadevali na vse načine, kako bi se oblačili tembolj nenavadno . . . Dolfe, ki je bil županov sin, ni smel zaostati v tem tekmovanju. Omislil si je bil v mestu lovsko obleko, ki se mu je res prav lepo prilegala. Da bi se pa ne mogli norčevati iz njega, si je kupil še puško-dvocevko . . . Če je imel Baston sabljo, zakaj bi ne imel on puške? . . .

Kadar ni imel boljšega opravila, je zadel svojo dvocevko na ramo in šel je ž njo z doma, ne da bi se bilo prigodilo kdaj, da bi bil prinesel kaj lovskega plena s seboj.

Najraje pa jo je s puško zavil proti Lipovcu. No seveda, na polju, zlasti na oni strani, kjer je mejilo na lipovški gozdiček, je bilo mnogo jerebic, a po gozdih, ki so obdajali ves Lipovec, tudi zajec ni bil ravno redek gost. Vsekakor je bilo dovolj povoda, da je zavil včasih s puško proti tej strani . . .

Tudi tisti dan Dolfe ni bil brez puške. Visoke, vitke postave, v čedni lovski opravi, klobuček malo postrani pa puško na rami, ga je bilo res lepo videti. Pozdravil je prijazno, ko je vstopil v sobo. Njegov prvi pogled pa je veljal Manici, ki je na lahno zardela pred njim.

Mati in hči sta veselo odzdravili, Tomaž pa je molčal. Kakor bi se mu hotel prikupiti, se obrne Dolfe proti njemu ter mu reče:

»Vi ste pa zmeraj grozno pridni! . . . Ali imate toliko dela?«

»Dela zmeraj dovolj!« odvrne Tomaž na kratko, potem pa še pristavi pikro:

»Pri vas pa morate imeti presneto malo opravila, da . . .«

»Da zmeraj postavam, kajneda?« poseže Dolfe vmes in se veselo zasmije. In ne da bi počakal, da bi Tomaž kaj pripomnil na te njegove besede, nadaljuje:

»E dela imamo tudi pri nas, dela, pa tudi hlapce in dekle za to! Sicer brez posla tudi jaz nisem, a včasih se moram vendar tudi malo pozabavati. Lov je pa poleg tega, da je zabaven, tudi zdrav!«

»Za gospodo, ki nima drugega opravka, da!« pritrudi Tomaž in se hudobno namrdne. Vedel je, da se Dolfe šteje med gospodo.

Dolfe ni bil neumen in čutil je pikrost Tomaževih besed, a ugnati se ni dal, že zaradi Manice ne.

»Lov priporočajo zdravniki vsem tistim«, reče, svoje besede rezko poudarjajoč, »ki morajo mnogo sedeti. No in jaz imam v pisarni več nego dovolj sedeža!«

»A seve, seve!« odvrne Tomaž porogljivo. »To sem bil pa že čisto pozabil, da je občinska pisarna pri vas! . . . To je potem seveda druga! . . .«

»Če bi prišli v urad, bi se lahko prepričali, koliko dela imam! . . .« nadaljuje Dolfe.

»Nimam priti po kaj! Ženitvovanske zglasnice mi ni treba, živinskega potnega lista pa tudi ne, ker nimam volov, da bi jih gonil po semnjih!«

»To ti zdaj prav hodi, kaj ne, Dolfe, da si se šolal v mestu?« poseže gospodinja vmes, ki je ves čas premišljevala, kako bi prekinila moževe zbadljive opazke.

»Brez mestnih šol ne bi mogel opravljati te službe!«

»Seveda ne!« potrdi Dolfe vesel. Delo mu je dobro, da je bila vsaj mati prijazna ž njim.

Tomaž pa je takoj izprevidel ženino nakano. Odločen kakor je bil, ni hotel, da bi se bil razgovor po njeni volji razpletal, zato reče proti Dolfetu:

»Pa da hodiš na lov vedno proti tej strani! . . . Saj ga imate tudi kje drugje še v zakupu, ali ne? . . .«

Dolfe sede brez preudarka na limanico, ki mu jo je nastavil Tomaž. »Človek gre pač najrajši proti oni strani, kamor ga vleče srce!« hiti razlagat in se plameneče ozre proti Manici.

Tomaž pa je imel, kar je hotel — povod, da reče:

»Manica, po gredicah na vrtu je polno plevela! Stopi venkaj in populi ga!«

Manica je bila navajena staršem nasproti slepe pokorščine. Brez ugovora vstane in odide, dasi ji je bilo hudo pri srcu. Vedela je, kaj imajo pomeniti Dolfetove besede, vedela pa tudi, da jo je oče samo radi teh besed poslal venkaj.

Tudi Dolfe je razumel položaj in niti prikrival ni tega. Ko so se bila za Manico zaprla vrata, reče:

»Tomaž, ne vem, kaj imate zoper mene . . . Saj nisem zakrivil nič takega . . .«

»Eh, siten je, drugega nič!« se oglasi gospodinja, ki se je ves čas potihem jezila na svojega moža in ji ni bilo možno, še dalje molčati. Toda naletela je slabo.

»Tiho!« zarohni mož nad njo. »Tukaj imam edini jaz besedo, drugi nihče! . . . Kadar te bom vprašal za svet, tedaj mi govori! . . .«

Dolfe je izprevidel, da nima tu nič več opraviti. Vstane torej in reče:

»Da se ne boste jezili, grem rajši . . . Morda boste kdaj boljše volje, in povem vam takrat, kaj mi leži na srcu . . .«

Izrekši je odšel.

Zunaj ob vrtnem plotu je stala Manica ter strmela z rosnimi očmi v daljavo. Plevela ni bilo nikjer, populila ga je bila že davno, zato tudi ničesar opraviti ni imela. Ko jo Dolfe ugleda, stopi k nji in jo nagovori:

»Manica, ali sem komu tvojih že kdaj kaj hudega storil, da so oče taki proti meni? . . .«

»Ne!« odvrne ona, in solze ji zalijo oči. Bila je mehkega srca, in smilil se ji je mladenič . . .

»In si tudi ti tako jezna name? . . .«

»Ne!« ponovi Manica, obenem pa se ji zaihti, in debele solze se ji uderejo po licih.

Dolfe jo prime za roko in jo nekaj časa tiho opazuje. Storil je to lahko, ker je bil vrt za hišo in se mu ni bilo treba bati, da bi ga oče videl. Potem pa ji reče:

»Ali mi daš eno rožo za spomin? . . . Hranil jo bom in . . .«

Izgovoril ni, najbrž ker ni vedel, kaj bi dejal, a deklico so navzlic temu presunile njegove besede. Na grmu za njenim hrbtom sta žareli dve napol razviti vrtnici ter razširjali omamen vonj. Obrnila se je že, da bi mu odtrgala eno, ko si premisli zopet ter s povešenimi očmi odvrne:

»Ne, tega ne smem! . . .«

»Zakaj ne?« vpraša on strmeč.

Ona pa odgovori: »Gospod župnik so rekli, da se to ne sme . . .«

»A, torej si že dala kdaj komu kako rožo? . . .«

»Ne, to ne, ali vprašali so me, če sem to storila kdaj . . . in pri tej priliki so mi rekli, da ni prav tisto, če dajejo dekleta šopke fantom . . .«

»Pri izpovedi, kaj? . . .«

»Da — ne, ne! . . .«

Spomnila se je, da se o tem, kar se govori pri izpovedi, ne sme pripovedovati, a spomnila tudi, da lagati ne sme, in bila je v veliki zadregi . . .

Dolfe pa se je smejal. Ko ji je gledal v njen cvetoči obraz in v njeno nedolžno oko ter opazoval njeno lepo rast, mu je bilo, kakor bi zrl lepega majnikovega jutra v mlado zarjo na jasnem nebu. Tako jutro s svojim balzamskim vonjem, s svojim svežim zrakom krepi, povzdiguje človeka, in on se je čutil ob pogledu tega krasnega dekleta vsega poživljenega in prerojenega. Srce mu je bilo vse močnejše, energičnejše nego sicer, in ude mu je izpreletavala nenavadna, dobrodejna toplota. Dekličina otročja naivnost, ki se je razodevala v vseh njenih besedah, v vsem njenem početju, se mu je zdela kakor rahel dih pomladne sapice . . . Da se ni delala lepše, nego je, in da je res mislila tako, kakor je govorila, o tem ni mogel dvojiti. Saj je bila njena nepopačenost splošno znana in priznana. A baš to je podžigalo še bolj njegove — želje! . . . Saj deklet njemu, županovemu sinu, ni nedostajalo! . . . Imel je celo take, ki so jim pripadale v društvu krščanskih devic odlične vloge, a on je hrepenel po — pristnem, istinitem bitju! . . . V Manico je imel trdno vero. Bil je prepričan, da ni samo nevedna, temveč v istini tudi čista kakor lilija na polju . . . In baš to je njega, razuzdanca, posebno mikalo, baš to je podžigalo njegovo strast. Zaklinjal se je potihem, da ne odjenja, dokler ne doseže svojega namena, in če bi moral še tako dolgo igrati ulogo hinavca. V svoji odkritosrčnosti mu je bila Manica izdala, kako čuti, in to ga je navdajalo z najboljšo nado.

Ko se je naposled poslovil od nje ter se obrnil proti domu, so se mu zakročile ustnice v ironičen nasmeh.

»Kristusova nevesta«, je mrmral sam pri sebi, »haha, Kristusova nevesta! — Hočemo videti, kako dolgo! Samo prilike bi bilo treba in stari bi imel potem vsaj vzrok, delati kisle obraze! . . .«

V tem pa, ko so Dolfetovo glavo prešinjale take misli in se je pogrezal v najrazkošnejše fantazije, je stala Manica še vedno ob vrtnem plotu ter zrla z mokrimi očmi za njim. Kar ločiti ni mogla svojega pogleda od njega. Vse na njem ji je ugajalo: njegova postava, njegova hoja, način, kako se je nosil, vse, prav vse! Vesela je bila

ko ga je gledala, ne da bi se bila zavedala, od kod to. Sicer ji je bil župnik pri izpovedi rekel tudi, da je greh, ozirati se po fantih, in da mora vselej sramežljivo pogledati v stran, kadar bi jo kateri srečal ali nagovoril, a na to zdaj ni mislila. Moč prirojenega ji instinkta je bila močnejša od duha božje besede, ki je prihajala iz župnikovih ust . . . Ni bilo sicer izključeno, da se ji obudi pozneje kes radi tega, da se je pregrešila zoper župnikov uk, toda na srečo je ustvarjen človek tako, da mu pride kes navadno malce prekasno . . . In tako je tudi Manica z mirnim srcem uživala blagodejni trenotek . . .

Oče in mati pa sta se bila v hiši popolnoma sporekla . . .

»Uh, kakšen si vendar!« je bila začela Mica — tako je bilo materi ime — ko je bil šel Dolfe iz hiše . . . »Tvoja trdovratnost nas spravi ob vse! . . .«

»Ob kaj nas spravi? . . .« vpraša Tomaž srdito. — Kadar je bilo vzkipelo v njem, se ni tako lahko potolažil.

»No, ali mar ne bi bila sreča, če bi Dolfe . . .«

»Nikdar, nikdar, ne boš ti njegova tašča, zapomni si to!« zagrmí Tomaž, predno je utegnila žena izgovoriti, kar je nameravala.

»In zakaj bi ne bil! . . .«

»In zakaj ne bo? . . . vprašaj raje! Na to ti odgovorim, če si že tako slabega razuma, da tega razvideti ne moreš! . . . Ali ne veš, kaj ga vodi semkaj? . . . Si li res domišljaš, da si poišče ta ošabni županov sin v Lipovcu neveste? . . . On si pripelje nevesto iz mesta domov — kako bi drugače mogel ostati gospod! . . . Lipovška dekleta pa misli, da so za kaj drugega dobra! . . . Ali ni pustil mar že par deklet na cedilu . . . To je splošno znano! . . . Koliko pa se zgodi po skrivnem, kar se ne zve nikdar! . . .«

»Če je katero pustil, je to sama zaslužila! . . . Naše pa ne bi in je ne bi, to vem jaz! . . .«

»O seve, če veš ti, potem je, kakor pribito! . . .«

»Če ne bi mislil resno, ne bi govoril tako!«

»Tako? . . . Ali ni v celi župniji znan kot velik lažnivec? . . . Samo da mu to zaradi tega ne škodi toliko, ker je pač županov sin! . . .«

»Oh, s tabo se je težko prepirati!« vzdihne Mica, uverjena, da mož nima prav. »Kar si vtepeš enkrat v glavo, ti ne izbije nihče iz nje! . . . Ubogo dekle, ki bo trpelo radi tebe! Bog ve, v kaki bajti bo radi tebe stradala! . . .«

Tomažu pa ni delo nič huje nego vzdihovanje. Razjarjen vrže stružec iz roke ter zakriči:

»Da! . . . Skrb za mojo hčer prepusti le meni! . . . Zakaj tvoje tercijalstvo mi je dosti premalo porok za to, da se dekle obvaruje nesreče! . . . Če bi smelo iti po tvojem, mi jo spečaš še danes! . . . To je ravno tista vaša prokleta bogaboječnost in pobožnost, ki jo je zasejal oni tam . . . Na videz, vse samo na videz! . . .«

Mica ni vedela, kaj bi še rekla. V svoji onemoglosti zažene jok ter gre iz sobe . . .

VI.

V Poljanah so imeli sv. misijon.

Gospod Rajmund sicer ni bil prepričan o tem, da bi patri lazaristi, katere je bil povabil, da so prišli izpreobračat njegove župljane, zmogli v tem oziru kaj več nego on sam, a vedel je, da vidijo v višjih krogih radi kaj takega, in če je šlo za to, da se prikupi svojim predstojnikom, je rad zatajil tudi svoje prepričanje. Imel je jasno svoj cilj pred očmi in vedel je, da ga doseže samo tedaj, če mu bodo na višjem mestu naklonjeni.

Počutil se on, gosposki sin, nikdar ni prav dobro med kmeti. Prva njegova služba, ki jo je imel, je bila v nekem mestecu na deželi. Ondi se je še rad družil z inteligenco, in čule so se v tistih časih iz njegovih ust večkrat besede:

»Kaj pa mislite! Jaz sem liberalen, zelo liberalen! . . .«

In delo mu je dobro, če ga je kdo pohvalil radi tega . . .

Ker je živel lahkomiselno, niti opazil ni bil, da je začel pihati od zgoraj ostrejši veter. Šele, ko so ga iz mesta prestavili na kmete, kar je bilo zelo zelo podobno kazni, se mu je začelo svetlikati. Postal je pazljivejši, previdnejši, in ko je bil spoznal, da mu ponašanje z liberalstvom ne donese dobička, ampak da mu lahko škodi, se je prelevil hipoma v zagrizenega klerikalca.

Postati kanonik in potem menda še prošt -- to je bil od nekdanj njegov ideal. A dočim je bil prej negotov, po kateri poti bi priplezal tako visoko, je zdaj hkratu vedel, kaj mu je storiti! In od tistih dob je s slepim fanatizmom izvrševal voljo svojih višjih in storil je to tem raje, ker je pri tem lahko zadoščal tudi lastni vladateljnosti, ki mu je bila prirojena v jako obili meri.

Tudi misijonarje je bil torej naročil zgolj iz politike. Dospeli so bili trije lazaristi, sami dobri govorniki. Zlasti najmlajši izmed njih je znal govoriti tako na srce, da se je razlegalo vselej glasno ihtenje po cerkvi, kadar je bil on na prižnici. Glas njegov je bil

rezek, presunljiv, njegova beseda pa tako prepričevalna, da se samo ljudje posebno zdravih živcev in krepke naravi niso dali omamiti po njem. Tako dozdej Poljancem še nikdar nobeden ni bil naslikal peklenških muk kakor ta mladi, goreči oznanjevalec besede božje, in marsikateri trdovratni grešnik je zdaj šele začutil prav potrebo, da si očisti in opere grešno dušo. Tri dni in tri noči so se ljudje gnetli okrog izpovednic, in neprenehoma se je čul jok, neprenehoma se je razlegalo vzdihovanje po cerkvi. Bilo je nekaj pretresljivega v tej potrnosti, v tej skesanosti, v kateri so poboljšani Poljanci vzdihovali po milosti božji . . .

Vsi seveda niso bili tako dostopni in dovzetni; nekoliko jih je bilo še vedno, ki so bili uverjeni, da bi se bilo izhajalo tudi brez teh propovedi, da, ki so naravnost obsojali strast, ki je jasno odmevala iz propovednikovih besed. In ti morda niso bili najslabejši. Kajti, ko so bili lazaristi odšli, je mnogo onih, ki so se prej odlikovali po posebni obupanosti, takoj zopet padlo v stare razvade in grehe, dokaz, da je pri njih učinkoval le hipni vtisk. Bili so pa na drugi strani tudi taki, ki se jih je lotila neka verska blaznost . . .

Odkar so bili misijonarji tu, se je dogajalo vsak dan, da se je katera izmed postarnih devic »zamaknila«. Druge, mlajše pa so vedele pripovedovati o raznih prikaznih, ki so jih baje imele . . .

Župnik je čul o teh stvareh, a storil ni ničesar zoper to. Razločeval se je v vsakem oziru od svojega prednika. Ta je bil dovolj pošten, da je nekoč s prižnice izjavil, da ne da za vse tercijalstvo piškavega lešnika. Gospodu Rajmundu pa je bilo popolnoma prav, da sta se pod pretvezo svetosti in pobožnosti šopirili sleparstvo in laž . . .

A naposled jo je izkupil on sam!

Nekega dne se je raznesla po Poljanah hipoma novica, da se je Gornikov Janez zamaknil.

Janez je bil od rojstva čeden dečko. A ko je bil star osem let, so ga v neki bolezni zdravili tako nerodno, da se mu je skrivila hrbtenica. Revež je bil od tistih dob grbast. Ko je bil stopil v mladeniško dobo, se je prepričal kmalu, da ne bo mogel uživati mladosti tako, kakor bi jo bil lahko, če bi bil ostal zdrav. Katero dekle bi ga bilo tudi imelo rado takega . . . In sklenil je, da ostane čist, in storil je obljubo, kakršni se podvržejo sicer samo redovniki. Bil je od tistih dob ognjevit častilec Device Marije. In kar treba posebno poudariti, bil je v resnici pobožen, ne samo navidezno. Odli-

koval se je po svoji vnetosti za božjo čast že v časih, ko še ni bilo gospoda Rajmunda, in ko se še ni bilo začelo tekmovanje, kdo bo prekosil in nadkrilil v svetosti vse druge. Toda baš zavest, da je njegova pobožnost istinita, in da so vsi ti, ki so vsled novih razmer izkušali postati njemu enaki, daleč pod njim, je bila vzrok, da se je nekako prevzel in da si je prisvajal pravico, soditi druge ter se povzdigniti tudi vidno nad nje. Če so se zamikali drugi, zakaj bi se ne zamaknil on? Ker ni bil sposoben za delo, je mnogo čital in vedel je marsikaj, kar je zdaj lahko izkoriščal . . . Bil je pa tudi nadarjen in celo poetično navdahnjen. Zlagal je prav lepe pesmice v narodnem duhu . . . Sicer pa ga ni izpodbujal samo vzgled drugih zamaknjencev, ampak propovedi očetov misijonarjev so ga bile v istini pripravile v nekako ekstazo.

Neke sobote popoldne, baš ko je zvonilo k prazniku, se uleže hipoma vznak na tla, začne strmeti v strop ter delati z roko križe, kakor bi delil blagoslove. Poleg njega je bil njegov prijatelj, Miklov France. Ta je imel svojo najlepšo mladost že za seboj. Užival jo je tako brezpametno, da si je bil nakopal neozdravljivo bolezen. Sušil se je in hiral, in nobeno zdravilo mu ni pomagalo. Odkar je bil bolan, je bil zvest tovariš Janezov, in včasih sta po cele popoldneve presedela sama ter čitala »Življenje svetnikov« in druge take izpodbudne svete knjige.

Ko se je bil Janez ulegel, je šel France najprej klicat ljudi, potem pa je pokleknil poleg njega ter povzdignil roke kakor v molitev. In ko je bila hiša polna, je Janez začel:

»Nad sabo vidim odprta nebesa, in luč prestola božjega sega do mojih oči! . . . Nepopisen je blesk, ki obdaje božje veličastvo! Vi bi oslepele, če bi vas zadeli žarki njegovi, meni pa je dana milost, da ga gledam! . . . O krasota, o krasota! . . . Boga očeta vidim, Boga Sina in Boga sv. Duha! . . . Bog oče pa ni star, kakor ga vidite naslikanega v cerkvi, ampak mlad je, od vekomaj do vekomaj enak! Bog Sin in Bog sv. Duh pa sta mu podobna, da ju je težko razločevati od njega. Zakaj vsi trije so en Bog! . . . In Marijo Devico vidim, lepo, milo, sladko! . . . Nad njeno glavo se blešči danica, pod njenimi nogami pa se ziblje lunin srp, svetel in žareč, kakor bi bil skovan iz samega ognja! . . . Njeno krasno telo je zavito v lahko tančico, posuto z nebeškim cvetjem, katerega mameči duh objemlje mojo glavo. In dvanajstere kore angelov vidim, in vse neštete množice izvoljenih duhov! . . . Bog Oče se mi smehlja, Bog sv. Duh lije svojo milost name, Bog Sin pa hoče govoriti skoz moja usta . . . Jaz sem

služabnik božji, in ti, ki klečiš poleg mene, si moj izvoljeni hlapec. In po meni boš velik tudi ti . . .»

Glasi jok se začuje po sobi, in vse popada na kolena.

»Oh, oh, svetnika imate!« so začele vzklikati razne ženice proti domačim, zlasti proti materi — očeta ni Janez več imel . . .» Svetnika imate v hiši, hvalite Boga!«

»Saj ga hvalimo!« so odgovarjale mati in Janezove sestre ter si brisale oči. Oh Bog, oh Bog, kako si dober! . . .»

Janez pa je nadaljeval:

»Ti tam v kotu pri vratih — Soldatkova Marjeta! . . . K devicam se prištevaš, a jaz vidim v tvoje srce! . . . Grešnica si! . . . Vstani in pojdi k oknu na levi strani . . . Tam suni z desno roko v srednjo šipo od spodaj, a ne vprašaj, zakaj, ker tako mi je naročeno! . . .«

»Stori, stori, kakor ti veli!« se je razlegalo po sobi, in dekle je vstalo, šlo k oknu ter razbilo šipo. Na roki se ji je pokazala kri, a za to se ni nihče zmenil, niti ona sama ne . . .

»In ti, Sukov Martin!« je pozval spet Janez. »Ti veš najbolje sam, kaj imaš na vesti! . . . Jaz zdaj še molčim, ker Bog ti je milostiv! . . . Toda pristavi stol k srednjemu oknu in suni z levico v levo šipo od zgoraj — in dobro bo zate, če se ti ne zvrne stol pod nogami!«

Martin je storil, kakor mu je bilo rečeno, in zopet je žvenketalo steklo po tleh.

In tako je šlo dalje, dokler niso bile vse šipe pobite . . .

Vsakemu je Janez v svoji zamaknjenosti povedal kako grenko, a postopal je pri tem popolnoma nepristransko, kajti niti svojih najboljših prijateljev in znancev ni izvzemal. Baš to pa je najbolj imponovalo ter utrjevalo ljudi v prepričanju, da imajo res svetnika pred seboj . . .

Glas o tem se je raznesel hipoma po vasi in dosegel je naposled tudi župnišče. Župnika je mikalo videti, kaj počenja Janez, in napotil se je tjakaj. Ko je stopil v sobo, je bila še zmeraj natlačeno polna, kajti prihajali so vedno novi radovedneži. Toda župniku so se ljudje umaknili ter mu naredili toliko prostora, da je mogel do tja, kjer je ležal Janez na tleh . . .

Njegov glas je bil že slab, utrujen, a še vedno je razodeval grehe okoli njega zbranih. In vsakdo, kogar se je lotil, je moral po tihem priznati, da mu je očital resnico. Prizanesel pa ni niti župniku. Morda je hotel baš s tem dokazati svoj višji poklic.

»Ti, ti . . .« je začel, »ki ti je od Boga dana naloga, da nam svetiš s svojim vzgledom, tudi ti si grešnik! . . Napuhnjen si in ošaben, napuh pa je poglaviten greh! . . In misliš li, da ne vem, kakim željam se vdaješ včasih? Misliš li, da ne vem, zakaj vabiš dekleta k sebi ter jim daješ podobice? . . Premalo krotiš svoje poželjenje, in če se ne poboljšaš, te zadene kazen božja! . .«

Gospod Rajmund ni še svoj živ dan tako hitel oblizavat svojih rdečih ustnic kakor zdaj . . . Prišlo mu je vse to tako nepričakovano in zdelo se mu je tako nemožno, da je bil popolnoma zmeten in da ni vedel nič boljšega storiti nego molče pobrati jo. Sram ga je bilo ljudi, sram tem bolj, ker je čutil, da je res, kar se mu je očitalo. Čudil se je, kako je oni mogel vedeti to . . . Ali domnevajo tudi drugi kaj takega? . . Saj se ni vendar nikdar izdal, saj je vendar vedno prikrival želje svojega burnega srca! . . Neprijeten občutek mu je pretresal život. Bilo mu je kakor človeku, ki je na skrivnem grešil, in kateremu je mnogo na tem, da se njegov greh ne zve, pa se vidi hkratu razkrinkanega . . .

Janez se je kmalu nato vzdramil. Delal se je, kakor bi ne vedel nič, kaj se je godilo, a ječal je, kakor ječe baje vsi zamaknjenci, kadar se prebude iz ekstaze.

Zamaknil se ni potem nikoli več — zakaj, to ni znano — vendar pa je veljal v očeh mnogih še vedno za svetnika . . .

A ko je dobil Gornikov Janez posnemalcev in so zlasti ženske uprizarjale reči, ki se niso dale nikakor spraviti v sklad z zdravo pametjo, so začeli zmajevati z glavo celo taki, ki so bili sicer vedno na strani župnikov.

»Če pojde tako,« so rekli, »bo treba zidati za nas Poljance posebno blaznico . . .«

VII.

»Nikamor mi ne hodi! . . Doma ostani! . . Ali si slišal? . .«

Tomaž pa se ni zmenil čisto nič za te ženine opomine. Potegnul je iz skrinje svojo boljšo suknjo in si jo oblekel.

»Kaj je tebi treba mešati se v volitve? . . Ali imaš kak dobiček od tega? . . Zamera bo, drugega nič! . .«

Tomaž je še vedno molčal ter skladal neke papirje skupaj. To je dalo Mici povod, da je začela govoriti še glasneje:

»Ali so ti tisti trije, ki so lazili te dni, okrog tebe, mar več nego gospod župnik? . . Oni nemarni, pijani Baston, če je prijatelj tvoj ali ni — pač vse eno! . . Še boljše, če ni! . . Ne vem, kaj

imaš zoper gospoda župnika, ki so vendar tako dobri in tako vneti za dušni blagor nas vseh! . . .«

Mica si obriše solzo. Bila je ginjena ob spominu na župnika. Ko pa vidi, da vse njene besede ne zaležejo nič, začne po stari navadi jokati in na glas tožiti:

»Uh, da moram imeti ravno jaz takega brezverca za moža! . . . Čudim se, da ni že treščilo v našo hišo! . . .«

»Oče!« začne zdaj še Manica. »Lepo vas prosim, nikar ne nasprotujte gospodu župniku! . . . Oni vam niso sovražni, vem dobro, da vam niso! . . .«

»Ali zdaj pa še ti? . . .« vzroji Tomaž, ki mu je bilo že preveč tega prigovarjanja. »Kaj se imata vedve vedno brigati za to, kar počenjam jaz? . . . Držita jezik za zobmi, pa opravljajta svoj posel!«

Izrekši odide naglo proti Poljanam, kjer so se imele vršiti občinske volitve.

Mica je šla kmalu za svojim možem ven, Manica pa je ostala sama v hiši. Bila je jako žalostna. Umeti ni mogla, zakaj je njen oče tak protivnik župnika, ki je njo vendar tako rad imel! Pri srcu jo je zbolelo, če se je zmislila, da bosta po prizadevanju njenega očeta pri današnjih volitvah propadla morda gospod župnik in — Dolfe. Da, Dolfe je bil tudi na župnikovi strani, in če bi bil premagan eden, bi bil premagan gotovo tudi drugi! . . .

Prekriža se in iskreno začne moliti po tihem, da bi ne zmagala tista stranka, h kateri se je prišteval njen oče. Pristrčno je želela, da bi bila zmaga na strani župnikovi in — Dolfetovi . . .

Čudno, vedno zopet se je zmislila na Dolfeta! A stresla je vselej z glavo, kadar ji je stopila njegova podoba pred oči . . . Bilo je greh, misliti nanj! . . . Greši se tudi v mislih, željah! . . . In čemu bi mislila nanj? . . . Možila se ona nikoli ne bo — to je bila za trdno sklenila! . . . Zaobljubila je bila svoje srce prečisti Devici Mariji in njenemu sinu, preljubemu Jezusu. »Jaz ljubim samo Jezusa!« teh besed so se posluževale članarice Marijinega društva, kadar je bilo treba zavriniti kako predrzno moško ponudbo. Naučil jih je bil župnik tako. A dočim so izgovarjala druga dekleta te besede le mehanično in le tam, kjer je šlo za videz, se je bil vtisnil Manici njih pomen globoko v srce. Svojemu nebeškemu ženinu je hotela ostati zvesta svoj živ dan . . . Ne, Dolfe ji ni pravzaprav nič mar! . . . In vendar, kako sladek čut jo je izpreletel vselej, kadarkoli se ji je vzbudil spomin nanj! . . . Ta grozna izkušnja, ki jo je mučila venomer! . . . Ko je bila zadnjič pri izpovedi, je potožila

župniku, da jo med molitvijo motijo večkrat posvetne misli . . . In on si je dal natanko razložiti, kako se dogaja to, potem pa jo je poučil, kako se mora premagovati in kaj ima storiti, da zatre take misli . . . Vedela ni o celem življenju nič, čisto nič, in vendar so ji prihajale včasih tako čudne misli — in po noči še rajše nego po dnevi! Sanjala je tolikrat, da jo drži Dolfe za roko, da jo poljubljuje — njo, katere se še nikdar niso bile dotaknile ustnice nobenega moškega!

Izpovedovala se je v svoji otroščini tudi sanj — saj drugega pravzaprav itak ni imela povedati — in župnik jo je tolažil, da to le včasih tako pride, in da je njeno zasluženje še večje, če ostane navzlic temu čista in neomadeževana.

Teh besed sicer ni prav razumela, a toliko je vedela, da je že sama misel na kakega moškega lahko pregrešna, in zato si je prizadevala, da bi tudi na Dolfeta ne mislila, kateremu je bila radi njegove ljubeznivosti, ali Bog ve radi česa, tako zelo zelo dobra . . .

A mislila je dostikrat nanj! . . . baš ker si je izbijala iz glave misel nanj! . . . Lotil se je je vsled tega neki čuden boj, ki jo je jako neprijetno vznemirjal . . . Imela je zavest, da izpolnjuje svojo dolžnost, ker izkuša iznebiti se misli na Dolfeta, obenem pa se ji je vendarle tudi zdelo, kakor bi grešila, ker ji je neka razkošna slast polnila srce pri vsaki misli na njega . . .

In take boje je bojevala često . . . Trajalo je včasih jako dolgo, predno ji je obvladal srce spet oni sladki mir, ki je izviral iz njenega vzvišenega sklepa, da ostane do smrti vreden član deviškega društva . . . Kako izredno plačilo je čaka za to v nebesih! . . . Rajsko veselje je čutilo njeno srce že pri sami misli na to! . . .

Kakor Mica so na dan volitve obdelovale tudi druge žene svoje može, ki niso bili na župnikovi strani. Zakaj so se razvemale vse žene brez razločka za župnika, ni vedel povedati nihče prav, dasi so domnevali njegovi nasprotniki to in ono. Nekoliko je pripomoglo k temu vsekakor to, da je župnik že nekaj nedelj pred volitvami po vsaki pridigi s prižnice molil očenaš in češčenomarijo za srečen izid bližajočih se občinskih volitev. Kakšen izid je smatral župnik za srečen, ni povedal, a uganiti ni bilo težko.

Župnikove nasprotnike pa je to, da je celo v cerkvi agitoval za svojo stranko, podžigalo le še k večjemu odporu. Zato so se že dolgo vestno pripravljali na volilni boj.

Eden tistih, ki so hoteli za vsako ceno izriniti takozvano klerikalno stranko iz občinskega odbora, je bil Tomaž.

K odločnim liberalcem se je prišteval zdaj tudi načelnik gasilcev, Baston. Poprej niti slutil ni, da se ločijo ljudje na svetu tudi v liberalce in klerikalce, a to, da je bil župnik s svojo »družbo treznih«¹ skoro uničil gasilno društvo, ga je napotilo, da se je začel baviti tudi on s politiko. In ko je bil malce doznal, kaj je umeti pod liberalcem in kaj pod klerikalcem, se je z nemalim ponosom proglasil za liberalca. Zabavljaj je na župnika, kjer je mogel. Zlasti če je bil v uniformi, se je širokoustil ter se tolkel po prsih, češ, da je on tudi še nekaj, a ne samo župnik.

Na liberalni strani je bil tudi učitelj. Z Bastonom sta bila prijatelja, odkar ju je bil župnik skupno razžalil s tem, da ju ni bil povabil na obed ob svoji instalaciji. In zdaj je bilo tem manj vzroka, da bi se bilo pojavilo med njima prejšnje nasprotstvo, ker se je bil učitelj med tem oženil. Bilo se mu je hkratu prikazalo dekle, ki ga ni bilo samo omamilo, ampak je bilo tudi pripravljeno vzeti ga. On pa je radostnega srca porabil priliko ter pripeljal na dom nevesto in ž njo 6000 kron dote . . .

No pa tudi Baston je bil na tem, da ukloni vrat v zakonski jarem, akoravno je imel še nekatere pomisleke in se ni mogel odločiti tako naglo, kakor se je bil učitelj.

Pri takih okoliščinah se ni bilo čuditi, da se učitelj in Baston nista več gledala tako pisano kakor v onih časih, ko sta še tekmovala pri dekletih, in da sta spadala zdaj k eni in isti politični stranki.

Toda učitelj si ni upal tako na dan kakor Baston. Spisal je pač semintja daljši ali krajši dopis za kak liberalen časnik proti župniku in njegovim pristašem, a da bi bil nastopil naravnost odkrito zoper župnika, toliko ni bil pogumen. Tudi na volišče ga ni bilo tistega dne. »Že opravite tudi brez mene!« je rekel Bastonu, ki ga je prišel nagovarjat, da bi prišel volit. »Jaz nisem prost, kakor ste vi drugi, in otroke imam pod seboj liberalnih in klerikalnih staršev. Ne smem torej, kakor bi hotel!« Ko pa je Baston le silil vanj, je obljubil, da pride, če bi imela biti zavisna zmaga od njegovega glasu.

Volilna soba je bila že pred napovedano uro natlačeno polna. Videlo se je precej v začetku, da bo volilna borba huda, strastna.

Ob 9. uri je prišel odposlanec okrajnega glavarstva. Precej nato se je ustanovila volilna komisija, pri kateri je pokazal klerikalni župan svojo moč, pa tudi pristranost s tem, da je pritegnil k njej same svoje pristaše. A nasprotniki so mu bili le hvaležni za to, ker jim je ostalo tako več moči za agitacijo . . .

Predsednik volilne komisije je prečital nato ono zakonito določilo, katero prečitati veleva § 22. občinskega volilnega reda, ter je opozoril v zmislu tega paragrafa navzočne volilce, da naj volijo brez vsakega samopridnega namena in tako, kakor mislijo, da bo za občino najkoristnejše.

Zahtevi zakona je bilo na ta način zadoščeno, a za korist občine se ni brigal v tem trenutku nihče, in prav nihče si ni izpraševal vesti glede tega, kar je nameraval storiti . . . Odločevalo je edino le strankarstvo, in nihče se ni vprašal o tem, kakšen je mož, kateremu odda svoj glas. Eni stranki ko drugi je šlo edino za to, da prekosi in premaga drugo. V to je bilo vsako sredstvo dobro. Tudi v Poljane je bilo že prodrlo prepričanje, da nima politika z moralo ničesar opraviti, da je v politiki dovoljeno vse, in da se sme uporabljati vsako še tako grdo orožje, če gre za to, da se ugonobi politični nasprotnik. Zvijača, laž in sleparije so se uporabljale na tej in na oni strani z največjo virtuoznostjo . . .

Toda kmalu se je pokazalo, da klerikalna stranka nadkriljuje liberalno, da je bolje pripravljena, bolje organizovana.

Tudi župnik je bil izumil nekaj, kar naj bi bilo njegovi stranki pripomoglo v skrajni sili do zmage.

Naročil je bil cerkovniku, da naj čaka od enajste ure naprej v zvoniku. — »Kadar dam znamenje z robcem,« mu je rekel, »porini uro naprej!« Mož se je motil, ker je menil, da se občinske volitve končujejo ob določeni uri, kakor nekatere druge. A dasi je bila njegova odredba brez hasni, je vendar pokazal s tem svojo dobro voljo in svojo bistrournost . . .

Prekosil pa ga je Dolfe, županov sin, ko je hotel rešiti čast sebi in očetu. Poljane same leže v ravnini, a občina je razprostrta, in spada k njej tudi mnogo gorjancev. Na te je stavil Dolfe svoje nade. Celih štirinajst dni pred volitvijo je lazil občinski sluga po hribih in jarkih okrog najbolj oddaljenih naselbin ter oddajal vabila za volitev. Na vabilu je bila zažugana občutna globa vsakemu, ki bi ga ne bilo k volitvi, a vse hujše še je slikal posledice take malomarnosti občinski sluga ustno. Vsak volilec je dobil obenem listič, na katerem so bili zapisani možje, katere je bilo treba voliti.

In tako se je zgodilo, da so se videli na dan volitve v Poljanah ljudje, ki po celo leto niso prišli k maši, ljudje, ki so, stopivši v volilno sobo, upogibali kolena, tolkli se na kolena in prekrižavali se, kakor bi bili v cerkvi, ljudje, ki niti najmanjšega pojma imeli niso o tem, kaj se vrši. Bili so neumiti in sajasti obrazi zmršenih

las, ki so plašno zrli okrog sebe, in katerim se je zadrega od daleč poznala. In vendar, kaka disciplina! . . . Stali so ti zagorci trdno, nepremično, kakor bi bili iz kamena, in vsak je držal v roki list s klerikalnimi kandidati. In prav vsak, ki je prišel na vrsto, je rekel s trdnim, odločnim glasom: »Le-te volim, ki so tukaj zapisani . . .«

Liberalci so strmeli onemogli in niso vedeli, ne kako ne kaj.

»Vraga, odkod so se pa ti vzeli?« so vzdihovali, in bralo se jim je na obrazih, da smatrajo svojo stvar za izgubljeno, dočim so se klerikalci poredno muzali. Le Tomaž ni tako hitro obupal. Popraševal je tako dolgo, dokler ni dognal, kaj se je bilo zgodilo. Ko je svojim somišljenikom razodel, kakega sleparstva se je poslužila nasprotna stranka, so hoteli ti takoj zagnati hrup. A Tomaž jih potolaži rekoč:

»To bi bilo nespametno! . . . Volitev ovržemo radi tega tudi pozneje lahko, če bode neugodna za nas Poskusiti pa treba prej, če se ne da stvar zasukati tako, da bo nam na korist. Jaz bi rekel, da je najboljša, če napišemo hitro na listke imena naših kandidatov, pa jih zamenjamo onim. Bojazljivi in brez prepričanja, kakor so, se ne bodo temu kar nič ustavljali! . . .«

Ta predlog je bil tako praktičen, da so se takoj vsi strinjali ž njim, in šli so brez odloga na delo. Ker so bili na liberalni strani vsi bolj inteligentni ljudje, tako zlasti tudi trgovci, ki so bili urni v pisanju, je bilo kmalu napisanih vse polno listkov z imeni liberalnih kandidatov.

Treba jih je bilo le še zamenjati. To pa je šlo kaj lahko. Nevednim gorjanskim volilcem je bilo popolnoma vse eno, kaka imena so imeli napisana na papirju, in kakor so molili prej tja listke, ki jim jih je bil prinesel občinski sluga, tako so molili zdaj te, ki jim jih je bila vsilila liberalna stranka.

Zdaj pa so delali klerikalci dolge obraze.

Dolfe, ki je bil tudi na volišču, je hotel nekaj protestovati, a Tomaž je stopil predenj ter mu rekel:

»Če nisi precej tiho, te ovadim! . . . Že veš, kaj si zakrivil z onimi vabili! . . .«

Dolfe se je ustrašil in odšel.

»To ni mogoče, to ni mogoče!« je vzklikal župnik, ki je bil v volilni komisiji in ki ni še vedel, kaj se je bilo dogodilo.

Tomaž pa, ki je čul to, pripomni:

»Zakaj bi ne bilo mogoče? . . . Kakor je bilo ono prej mogoče, tako je mogoče tudi to! . . .«

In poredno se je zasmijal. Župnik pa je zardel in nervozno je začel iztegovati jezik preko ustnic.

In tako so se ujeli klerikalci v lastno past. Liberalci so zmagali že v tretjem razredu prav sijajno. Še mnogo ugodnejše je bilo zanje v drugem razredu, v prvem razredu pa, kjer ni župnik nič manj nego štirikrat glasoval, in sicer enkrat za lastno osebo, trikrat pa za razne cerkve, je bilo treba poleg tega, da so bili izvoljeni štirje liberalci, še srečkati med dvema liberalcema in dvema klerikalcema.

Župnik se je penil jeze. Njegov prednik, ki se nikdar nobenih občinskih volitev ni udeležil, je bil vselej izvoljen v občinski odbor, on pa niti toliko glasov ni bil dobil, da bi bil srečkal.

Razjarjen je ošteval liberalne volilce, in ko mu je Tomaž nekaj ugovarjal, se je raztogotil nad njim ter mu rekel:

»Vi . . . vi . . . Tomaž — ste čuden poštenjak!«

»Ali mislite s tem reči, da sploh nisem poštenjak?« vpraša Tomaž.

»Če hočete, razumete moje besede tudi tako lahko!« odvrne srdit župnik.

»Ali, ta je lepa!« zakliče Tomaž. »Zdaj sem pa hkratu nepoštenjak! . . . Prosim, gospod župnik, da poveste takoj, kaj sem zakrivil nepoštenega!«

Župnik pa je bil prišel popolnoma iz ravnotežja. Bruhal je samo še psovke iz sebe. Nastal je velik hrup in nemir. Tomaževi prijatelji so se postavili krepko zanj. Nekateri izmed njih so se celo tako izpozabili, da so župnika tikali. Tomaž jih je pogovarjal, češ, da si že poišče zadoščenja pri sodišču. Toda duhovi bi se ne bili pomirili še tako hitro, če bi ne bil poskrbel politični komisar za komičen intermezzo.

»Zdaj bomo deli žrebé v klobuk,« je zahreščal. V prvem hipu ni vedel nihče, kaj misli, potem šele se je posameznim posvetilo, da je besedo napačno naglašal, ali pa da je zamenjal besedi »žreb« in »žrebé«.

»Kaj . . . žrebé bomo deli v klobuk?« pripomni nekdo. »To bi pa res rad videl, kje dobimo tolik klobuk?«

Glasi smeh se je razlegal po sobi, komisar pa niti slutil ni, da gre to na njegov račun. Napisal je na liste imena tistih, med katerimi je imel rzsoditi žreb, ter jih vrgel v klobuk.

Izžrebana sta bila dva klerikalca.

»Prst božji!« je klical župnik. »Prst božji! . . . Bog nam je dal razumeti, kako bi se bile morale končati volitve! . . . O kazni njegova vam ne izostane, ki ste provzročili drugačen izid! . . .«

Zadnje besede je govoril proti Tomažu obrnjen, a ta je molčal.

Obe stranki sta šli nato v gostilnico. Eni so šli praznovat zmago, drugi poplakovat jezo. Med zadnjimi je bil tudi župnik. Na pravila društva treznih danes nihče ni mislil. Najbolj poparila je bila volitev Dolfeta in njegovega očeta. Zdaj je bilo konec županske časti! Župnik ju je tolažil, in da bi ju oškodoval, je pil z obema bratovščino! . .

Tomaž je prišel tisto noč precej pozno domov. Toda niti žena, niti hči še nista spali. Bili sta že popoldne zvedeli izid volitve kakor tudi, kaj se je bilo zgodilo na volišču. Mica je vzdihovala, Manica pa celo jokala potihem. Bolelo jo je srce, da se je bil oče sporekel z župnikom, še bolj pa, da Dolfe ne bo več to, kar je bil . . . Torej njena molitev ni nič pomagala? . . »Ubogi Dolfe, kako mu mora biti hudo! . .« je vzklikala potihem . . .

(Dalje prihodnjič.)

Glose k dogodkom na Kitajskem.

Napisal Přemysl Hájek.

(Konec.)

Napadajoče nastopanje Boksarjev je opaziti od tega časa, ko je cesarica-vdova poprijela za državno krmilo. Po kitajsko-japonski vojski se je cesar Kvang-hsü strastno vrgel na reforme po japonskem vzoru. Na dvor v Pekingu je poklical znanega japonskega državnika grofa Ito, da bi s svojim svetom podpiral kitajske reformatorje. Samemu grofu Ito se je zdelo to cesarjevo početje prenagljeno. »Cesar«, je rekel grof Ito, »ima dobre namene, pa preveč hiti.«

V tem času si je pridobila stranka reformatorjev mnogo vpliva. Leta 1895. je ustanovilo nekoliko mladih Kitajcev društvo Čiang-Hsü-Hui, kateremu je bil predsednik odličen član akademije Hanlin, imenoma Kang Ju-vei. V prvi številki časopisa, ki ga je začelo to društvo izdajati, je bil priobčen program, ki ga je spisal podkralj Čang-Či-tung: »Člani društva hočejo delovati na to, da najštevilnejše pleme sveta, kitajski narod, potom prosvete in vede zopet doseže prvo mesto med narodi. Evropci so v poslednjih letih prehiteli Kitajce v marsičem, zato se mora pri nas razširiti kar največ prevodov znanstvenih del evropskih. Moralni temelj društva je konfucianski.« Vlada je društvo od začetka zatirala, leta 1896. pa mu je bilo s

Ž r t v e.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

(Dalje.)

VIII.

Gospod Rajmund se ni mogel načuditi, ko je dobil nekega dne povabilo h kazenski obravnavi in to kot zatoženec.

Torej vendar! . . . On že davno niti več mislil ni na oni prigodek, in zdaj — kako je to sploh mogoče? . . . Da bi se bil ta Tomaž res predrznil? . . . On, sin gosposkih staršev, on, župnik, bodoči dekan, kanonik in prošt, pa da bi ne smel zabrusiti v obraz kake trše besede takemu navadnemu človeku, kakor je bil ta Tomaž? . . . Saj ni še dolgo od tistih časov, ko je kmeta vsakdo lahko psoval. — So mar ljudje pozabili že na to? . . .

Njega pa da bi pozivali pred sodišče kakor kakega . . . ne, tega kar ni mogel doumeti . . . In vendar — tu je bilo vabilo! . . .

»Kam smo prišli, kam smo prišli na tem svetu?! Vsega tega je krivo liberalstvo . . . to prokletu liberalstvo!« Tako je vzdihoval gospod Rajmund, on, ki se je včasi tako rad ponašal z liberalstvom. In rotil se je, da ne odjenja od boja, ki ga je bil začel! »Jaz pa da bi molčal takim?« je vzklikal. »Nikdar, nikdar! . . .«

Na tihem je še zmeraj upal, da mu ne bo treba pred sodišče . . . »Pride že še preklic tega vabila, ali pa stopi Tomaž sam s sklonjeno glavo in skesanim obrazom ter me poprosi odpuščenja radi svoje predrznosti,« tako se je tolažil. »Ali pa —« no, župnik ni vedel, kaj vse bi se še lahko zgodilo, a bil je prepričan, da nekaj se zgodi, kar ga otme neprilike, in če bi imela poseči višja roka vmes! . . .

Toda varal se je v svojih nadah. Čas je potekal, dan obravnave se je bližal, pa ni eno ni drugo se ni obistinilo . . . Začelo mu je prihajati vroče . . . Neprijetni občutki so se ga lotevali . . . Pa ne, da bi moral naposled res k sodišču! . . . Kako bi bilo že to poniževalno zanj! . . . In vendar, če se še v zadnjem hipu ne predrugači kako kaj — — Da bi ga sodili in morda obsodili, v njegovi odsotnosti . . . to pa že celo ne! . . .

In začel je misliti, kako bi se dalo vsemu temu izogniti? Da bi šel k Tomažu ter ga prosil? . . . Za ves svet ne! . . . Ne, pred kakim liberalcem ne ukloni glave, in če bi mu šlo za življenje! . . .

Bilo je v nedeljo, prihodnji torek pa se je imela vršiti obravnava. Župnik je velel Mici, Tomaževi ženi, po cerkovniku sporočiti, da naj se po maši pri njem oglasi.

Mica je bila zelo radovedna, kaj bode zvedela pri župniku. Štela si je v izredno čast, da je bila klicana, in bila je vsled tega med službo božjo jako raztresena. Po končanem svetem opravilu pa je hitela v župnišče.

Župnik je bil še v talarju, ko je stopila pred njega. Obrnil se je proti njej, pogledal jo najprej nekamo debelo, potem pa je zamižal.

Molčal je precej dolgo, Mica pa je trepetaje čakala, kaj bode. Naposled izpregovori župnik, še vedno miže:

»Vaš mož me torej toži! . . .«

»Ježeš Marija, pa saj ne!« se zgrozi Mica, in noge se ji zašibe, da se obdrži komaj pokoncu.

»Vaš mož me toži,« ponovi župnik in povzdigne nekoliko veke svojih oči, pa jih takoj spet povezne. »Pravi, da sem ga razžalil . . . Ali slišite — jaz njega razžalil! . . .«

»Saj ni mogoče, saj ni mogoče!« zaječi Mica in si začne brisati solze. »Da bi si upal kaj takega? . . .«

»Toži me, vam rečem, in v torek bom moral zaradi njega k sodišču. Pomislite, jaz, ki sem tukaj za to, da delim milosti božje, pa bom moral radi njega tja, kjer je mesto hudodelnikom . . .«

»Uh, uh, uh!« zatuli Mica in se razjoče na glas. »Kaj naj storim, jaz nesrečnica?«

»Storite, kar veste in znate!« odvrne župnik, še vedno nepremakljivo stoječ na svojem mestu.

Govoril je gravitetno, počasi.

»Jaz vam ne dam nikakega sveta,« je nadaljeval. — »Povedati sem vam le hotel, kakšnega moža imate . . . Žena ima do moža veliko moč, ako hoče . . . Mica, vi ste v tem oziru, kakor se mi zdi, dosti zamudila! . . . Toda jaz vam ne svetujem nič! . . . Zdaj greste lahko, ko veste . . . A možu ne pravite, da sem vas klical! . . . Mislil bi, da hočem prositi . . . Ne, jaz ne prosim nikogar! . . . Pojdite in gledite, da ne izgine ves blagoslov iz vaše hiše! . . .«

Mica je jokaje odšla.

Ko pa je bila dospela domov, je planila srdito na moža. Vihtela je pesti nad njim, bila z nogami ob tla ter kričala:

»Fej, fej — sram te bodi, sram! . . . Oh, kaj takega -- saj pravim no! . . . Da se Boga ne bojiš! . . . Sram te bodi, sram, sram! . . . Fej! . . .«

In pljunila je predenj.

Tomaž ni bil navajen takih nastopov. Bil je strog, in žena in hči sta imela strah pred njim. Da si je žena upala danes govoriti tako ž njim, je moralo imeti svoj poseben vzrok. No, in Tomaž je takoj slutil pravo. Čudil se je itak že, da žena še ni bila nič zvedela o tožbi. Bil je pripravljen na to, da se bo togotila, kadar bo slišala o tem. In morda je baš radi tega ostal zdaj miren in ravnodušen nasproti izbruhom njene razjarjenosti.

Ona pa, ko si je bila ohladila nekoliko svojo jezo, je nadaljevala kriče:

»Kako hočemo, da bi bila srečna naša hiša, ko si tak! . . . Prej ali slej nas mora zadeti kazen božja . . . In radi tebe bova trpeli še medve! . . . Saj se nas že zdaj izogibljejo ljudje! . . . Ta tukaj bi bila lahko že omožena, če bi bil ti drugačen . . . Dolfeta si pregnal — ni ga več! . . . Kaj bi tudi hodil, ko si mu pokazal vrata! . . .«

Mica se je bila dotaknila stvari, o kateri bi Tomaž drugikrat ne bil molčal. Da se je jezila radi župnika, se mu je zdelo povsem naravno . . . Poznal je njeno duševno obzorje in ni ji zameril . . . A ko je opomnila Dolfeta, je zavrelo po njem. Toda baš ker je videl, da je žena nenavadno razgreta, se danes ni hotel pregovarjati ž njo . . . Domačih prepirov ni ljubil. Zahteval je od žene absolutno pokorščino, katero mu je navadno tudi izkazovala. A danes, ko je bila tako razburjena in podščuvana, je bila nevarnost velika, da se mu postavi. — Da bi se izognil posledicam, ki bi bile nastale iz tega, je rajši šel . . . Krenil je proti Poljanam ter pustil, da sta žena in hči sami južinali . . .

Jezil se ni, ali slabe volje je vendar bil . . . Vedel je, kako mislijo in govorijo ljudje o njem zaradi te tožbe. Še mnogi pristaši njegovi so se blagrovali po tihem, da niso na njegovem mestu. Če so govorili ž njim, so mu pritrjevali, za njegovim hrbtom pa so zmajevali z glavami, češ, da mu bo ta spor z župnikom v gotovo škodo. Praznoverneži pa so celo trdili: »Zamaševal ga bo župnik, boste videli, da res! . . . Predno bo leto, Tomaža ne bo več med nami! . . .«

Tomaž je bil prepameten, da bi se bil plašil pred takimi babjeverskimi nazori, a nekoliko je bil vendarle vznemirjen, in nekaj ga je tiščalo pri srcu radi te tožbe. Ni mu bilo na tem, da bi se ma-

ščeval. Ščititi je hotel le svojo čast in pokazati je hotel samo, da tudi župnik ne sme vsega. Za kaj drugega mu ni šlo. Vsak trenotek je bil pripravljen odstopiti od tožbe, če bi bil župnik preklical svoje besede. Pričakoval je dan na dan, da se mu približa.

A ni ga bilo, in prišlo je do obravnave . . .

Gospod Rajmund je postopal tudi pred sodnikom samozavestno in oblastno, kakor je bila njegova navada. Posegal je vedno vmes, ko so govorili drugi, in ošteval je priče, če niso izpovedovale tako, kakor je mislil, da bi morale.

Sodnik ga je opominjal nekolikokrat izlepa, a ko ni izdalo nič, je izpregovoril ž njim ostreje. To pa je gospoda Rajmunda razžalilo.

»Tako torej,« je začel, »tako se govori z mano! . . . Oni tam so torej več nego jaz! . . . Oni smejo, jaz ne! . . .«

»Oni niso nič več nego vi, a tudi vi niste nič več nego oni!« odvrne odločno sodnik. »Tukaj pred mano ste vsi enaki!«

»Tako? . . . No, bomo videli . . . Saj so še večji gospodje na svetu!«

»Groziti si ne pustim!« odvrne sodnik. »Posvarim vas še enkrat, gospod župnik! . . . Če ne odjenjate, sem prisiljen vam pokazati svojo moč! . . .«

Gospod Rajmund bi bil rad še kaj rekel. Do posvetnih oblastev ni nikdar imel posebnega spoštovanja. Kaj je bil tak sodnik v njegovih očeh?! . . . In vendar si ni prav upal. Molčal je poslej in nervozno zgibal z ramami, dokler ga ni sodnik pozval, da naj spet on govori . . . Konec obravnave pa je bil ta, da je bil obsojen v globo petnajstih goldinarjev . . .

To je bil udarec, ki ga gospod Rajmund ni prebolel tako kmalu. Njegovo srce je hrepenelo po maščevanju, in bolj nego kdaj poprej je poudarjal, da ne odjenja prej, dokler ne izgine zadnji liberalec iz njegove župnije . . .

Imel je samo še to na umu, kako bi dosegel čim preje svoj namen. Kaj mu je bilo za blagor svojih župljanov? . . . Kaj se je brigal za to, da so se črtili in sovražili med sabo, da je bil zasejan prepir že v rodbinah, da so žene nasprotovale možem, da so hodili otroci druga pota nego starši? Videl je samo en cilj, in vse njegove misli so se vrtele edino o tem, kako bi zadostil svoji maščevalnosti, kako bi moralno in gmotno ugonobil svoje nasprotnike . . . Lotila se ga je bila neka manija, ki je bila posledica slepe strasti in ki ga je silila, da je tuhtal noč in dan, kako bi škodoval tistim, ki se

niso brezpogojno pokorili njegovi besedi, ki se niso oklepali rado-
voljno njegovih tesnosrčnih nazorov.

Prvo nedeljo po svoji obsodbi je napravil pridigo, v kateri se je primerjal s Kristusom, ne sicer naravnost, a vendar tako, da je to primero razumel vsakdo lahko. Kristusa so po nedolžnem preganjali židje, njega pa liberalci, katere je imenoval pri tej priliki hujše od židov.

Imel je sicer navado, da je pridigujoč živahno agiral z rokami, da je vpil in moduliral neprenehoma z glasom; danes pa tega ni storil. Stal je mirno, kakor bi bil pribit, roke položene na rob prižnice, oči zaprte . . . Globoka užaljenost se mu je brala na obrazu . . . Glas mu je bil zamolkel, tresoč, kakor človeku, o katerem se je bati, da ga zdaj in zdaj premaga boleost . . . Besede je izgovarjal še bolj rezko, še bolj afektirano nego po navadi. A govoril je navzlic temu z nekim zanosom in patosom, ki je pretresal srca . . .

Učinek ni izostal . . . Kmalu se je razlegel glasen jok po cerkvi, in jezni, srditi pogledi so švigali na brezbožne liberalce. In čim dalje je govoril župnik, tem hujši je postajal jok, tem huje je kuhala jeza v srcih bogaboječih privržencev njegovih.

Da pa bi bila prispodoba lastne osebe s Kristusom še popolnejša, je izmolil gospod Rajmund po končani pridigi tudi še očenaš in češčenasmarijo s pristavkom: »Za tiste, ki me preganjajo in sovražijo!« . . .

Kdo bi bil zdaj še dvojil o njegovi plemenitosti? . . . Molil je za svoje sovražnike kakor Kristus na križu! . . .

In srd njegovih pristašev je prikipel do vrhunca.

Ta srd je dobil deloma duška že precej po maši zunaj cerkve. Najgrše prislovice in psovke so donele liberalcem na ušesa. A tudi ti niso ostali dolžni. In tako se ljudje niso vračali pomirjeni in pokrepčani po božji besedi, nego razdraženi in s sovraštvom v srcu od sve-tega opravila proti domu . . .

Huje še pa se je godilo zvečer. Nastali so na raznih krajih vasi pretepi, ki so imeli krvav izid in jako slabe posledice. Marsikom, čigar življenje je bilo dozdej neomadeževano, je bil za celo življenje pritisnjen pečat zločina na čelo, marsikdo se je pokoril v ječi za svojo preveliko gorečnost.

Tomažu pa so bila tisto noč posekana na vrtu vsa mlada sadna drevesca, katera je gojil s tolikim veseljem in toliko ljubeznijo!

To je bil sad župnikove propovedi in njegovega plemenitega prizadevanja! . . .

Toda to mu še ni zadostovalo. Kuhal je še nadalje jezo proti liberalcem in kazal jim je svojo mržnjo, kjer je le mogel.

Nekoč je bil Tomaža naprosil nekdo, da bi bil njegovemu otroku krstni boter. Rad je ustregel prošnji, a ko pride v cerkev, ga župnik zavrne, češ, da tak človek, kakršen je on, ni sposoben za tak posel, in da more le pravi krščanski mož prisostvovati opraviilu, pri katerem se iztrga človeško bitje krempljem hudičevim ter popelje v naročje edinozveličalne cerkve Kristusove.

Tomaž je šel na videz miren iz cerkve, a v njegovih prsih je vrelo in kipelo. Moral se je siloma premagovati, da ni bruhnilo iz njega. Tiste ravnodušnosti ni več imel kakor svoje dni. Ti večni boji med obema strankama, in večna jeza, v kateri je živel, vse to je vplivalo neugodno na njegovo zdravje. Najbolj pa ga je razburjalo ter mu razdevalo živce ženino vzdihovanje doma. Kar venomer je tarnala, da jih zadene kazen božja, in da se ne izognejo nesreči . . .

Njegova beseda ni izdala pri njej nič več. Če bi se bil hotel priboriti mir, bi jo bil moral pretepevati, a to je smatral za sramotno in nevredno. Hotel je svojo ženo ustrahovati tem manj na ta način, ker je vedel, da naposled ni sama kriva . . .

A trpel je hudo ob tem nemiru v lastni hiši . . .

Enako kakor pri Tomažu doma se je godilo tudi v drugih rodbinah, kjer so si hoteli možje ohraniti samostojnost mišljenja in prepričanja in niso slepo capljali za župnikom. Moč tega je segala že v najskrivnejše kote rodbinskega življenja, trgala je vezi zakonske ljubezni in razdvajala srca, ki so si bila prej odkritosrčna vdana . . .

Nobenega sredstva se župnik ni zbal, če mu je šlo za to, da doseže svoj namen, da zadosti svoji vladoželjnosti in pretenzijam svojega nadutosebičnega, oholega srca. Zlorabil je svojo cerkveno moč na nečuven način. Grozil je liberalcem, da jim odreče cerkveni pokop, da jim odtegne na smrtni postelji milost svetotajstev ter jih prepusti na ta način hudičevi oblasti. Cerkev ni bila več hiša božja, kjer se priporoča ljubezen, cerkev je bila zdaj kraj, kjer se je pridigovalo sovraštvo, kjer so se podžigale strasti! . . . **Z m o n s t r a n c e** je bil izginil znak misterija, ker je služila preobilokrat v agitacijske namene! Srca, v katerih je vladala prej vernost, so bila zdaj ali sedež podlega fanatizma, ali pa sedež mučnih dvojbo o istinitosti verskih resnic! . . .

Vseh ljudi brez razločka pa se je bil lotil nekak dušni nemir, neka razdraženost, ki sta jih zapeljevala venomer v nepremišljena dejanja.

Tisti, ki so mislili še malo hladneje in so se zavedali še razločka med prej in sedaj, so si zaman želeli nazaj onih razmer, ki so vladale za časa prejšnjega župnika.

Večina Poljancev pa niti več mislila ni na to. Sedanjost je bila tako razburljiva, da je absorbirala vso njih pozornost — preteklost je bila zapadla pozabnosti. In da si župljani niso oddehnili in da niso prišli iz razburjenja, za to je znal skrbeti gospod Rajmund, kakor malokateri njegovih vrstnikov . . .

»Društvo treznih« se ni ponašalo več. Število udov se je krčilo bolj in bolj, in naposled se niso brigali za pravila društva niti tisti več, ki so bili ostali še člani. Nekateri društveniki so bili sicer dovolj zagrizeni, da svobodomiselnim krčmarjem niso privoščili nobenega zaslužka, zato so se pa shajali v kaki zasebni hiši ter so popivali žganje, ki so si ga napravljali sami. Drugi pobožniki pa so pozabili spričo smrekove vejice na vsa nasprotstva ter so ob nedeljah po krščanskem nauku brez pomisleka zavili, kamor jih je vleklo hrepenenje po pijači . . .

Gospod Rajmund si je nekaj časa prizadeval, da bi obdržal svoje društvo na višini, na katero se je bilo povzpelo v trenutku prvega navdušenja, a prepričal se je kmalu, da njegov trud ne bo imel trajnega uspeha. Sicer pa — saj je poznal sebe! . . . Gostilnic se je res izogibal, zato si ga je pa iz domače kleti privoščil često več, nego je bilo neobhodno potrebno, da si ugasi žejo. Navada je pač navada, in zatisnil je rajši eno, da, celo obe očesi, nego da bi bil s preveliko strogostjo pahnil od sebe tiste, ki so mu bili sicer vdani.

Toda trgovci in gostilničarji, ki so bili vseskozi njegovi protivniki, so mu bili trn v peti, in le-ti niso smeli imeti dobička! . . . Kakor nalašč mu je prišla torej parola, ki jo je bilo izdalo vrhovno vodstvo one politične stranke, h kateri se je prišteval on, da treba kmečko prebivalstvo organizovati v narodnogospodarskem oziru, da ga treba odtegniti vplivu tujega kapitala ter ga sploh rešiti oderuških rok . . .

Gospod Rajmund se je smejal po tihem lepim publicam, kajti razumel je takoj, za kaj gre pravzaprav, in bil je eden prvih duhovnikov, ki so začeli snovati po deželi konsumna društva.

Neko nedeljo se je sukala vsa njegova propoved samo o potrebi takega društva. Stvar sicer ni prav spadala v cerkev, a gospod Rajmund jo je znal zasukati tako, da je bilo videti, kakor bi šlo pri tem v prvi vrsti za duševni blagor njegovih župljanov. Za po-

poldne po krščanskem nauku pa je povabil župljane na posvetovanje, in sicer v šolsko poslopje.

Odzvali pa se njegovemu vabilu niso samo oni, o katerih se je vedelo lahko naprej, da mu bodo pritrdili, ampak tudi taki, ki so mu nameravali nasprotovati . . .

In tudi Tomaž se je udeležil zborovanja. Stvar ga je zanimala, in hotel se je natančneje poučiti, kako si župnik celo reč misli. Načeloma ni imel nič zoper tako društvo, a iz župnikovega razlaganja je kmalu posnel, kaj ima za bregom. Izprevidel je, da mu ni toliko na tem, da bi res kmetu koristil, nego da bi nekatere, ki mu niso bili po volji, gmotno oškodoval. Govoril je župnik mnogo o oderuških trgovcih in gostilničarjih, o sleparjenju pri meri in tehtnici ter poudarjal, kako nespametno je, da pomaga konsument trgovcu do bogastva, ko dobiček lahko sebi na korist obrne.

Govoril je tako prepričevalno, da so bili mnogi takoj zavzeti za tako društvo, ker so si obetali veliko korist od njega. Drugi zopet so sklenili novo društvo podpirati zgolj iz tega vzroka, ker so že davno zavidali trgovce za dobiček, ki jim ga je nosila kupčija. Bilo jim ni pogodu, da so se žene trgovcev in oštirjev nosile lepše nego njih lastne žene, in bodlo jih je v oči, da so oni nekoliko lože živeli, nego so živeli sami.

A bilo je pač tudi takih, ki so nameravanemu podjetju nasprotovali brez pravega preudarka, samo zato, ker ga je priporočal župnik.

»Pojte, pojte,« je ugovarjal nekdo, »kaj bo župnik razumel o kupčiji! Voditi trgovino tako, da gre dobro, je malo teže, nego mašo brati!«

»Samo na vrvi bi nas rad imel, pa za vsakega bi rad vedel, koliko sne in izpije!« pripomni drugi. »Menda mu niso že več dovolj natančni tisti, ki jih ima najete, da pazijo na nas in mu prenašajo pošte, pa bi si rad na ta način pomagal! . . .«

Na srečo župnik tega ni slišal. Sicer pa je že na druge stvarne odgovore odgovarjal tako rezko, da je provzročil marsikateri vihar.

Za besedo se je oglasil tudi Tomaž. Govoril je mirno, brez vsake strasti. Priznaval je, da bi bilo v gotovih razmerah tako društvo lahko velike koristi, a poudaril tudi, da je v Poljanah nepotrebno, da, naravnost škodljivo, ker bode na eni strani zapeljevalo nekatere k zapravljanju, na drugi strani pa bo spravilo nekoliko rodbin, ki niso ničesar zakrivile, ob njih zaslužek. Izpodbil je vse trditve župnikove temeljito ter poudarjal naposled, da že z ozirom na skrivni

namen, ki bi ga imelo novo društvo, ne more glasovati zanj. Vse to je povedal s preprostimi besedami, a tako, da se mu ni dalo nič prerekati. In baš to je župnika jezilo.

»Da vi, Tomaž, ne boste pritrdili meni,« je zarohnel, »sem vedel lahko že naprej! . . .« O-o, saj se poznamo! . . .«

Ta vzklik pa je zadostoval, da so župnikovi pristaši preslišali Tomaževe opomine ter brez daljšega razmotrivanja sprejeli vse župnikove nasvete.

Nekaj tednov po tistem pa so prišli v Poljane prvi vozovi blaga za konsumno društvo. Društvo je bilo vzelo v zakup veliko enonadstropno hišo, kjer je bilo dovolj prostora za prodajalnico in za gostilno.

Vrhovno nadzorstvo nad obojim je pridržal gospod Rajmund sebi. To nadzorstvo je izvrševal na ta način, da je bil ves svoj prosti čas — in tega je imel obilo — ali v prodajalnici ali v gostilni. Dela pa so izvrševali drugi. Da bi bil vodil račune, za to je bil gospod Rajmund prezložen, a ker ni bilo na njegovi strani nobenega drugega človeka, ki bi bil sposoben za ta posel, se je obrnil v tej sili do učitelja, o katerem je že dalj časa slutil, da bi za primerno nagrado postal tudi klerikalec.

In res je učitelj z veseljem sprejel ponudbo, potem pa je tekel domov ženi pravit, koliko bosta poslej lahko dala vsak mesec v hranilnico . . .

Ko so mu njegovi prejšnji somišljeniki očitali, se je izgovarjal s tem, da je oženjen, in da se mu napoveduje potomstvo . . .

»Jaz moram gledati, da svojo obitel, svoje otroke pošteno preživim!« je dejal.

Z Bastonom sta bila zdaj spet razdvojena. Ta mu je nekoč v obraz rekel, da je neznačajan, in celo pljunil je predenj, a učitelj ni storil drugega, nego da se ga je poslej izogibal. Bil je prepričan, da bi se ponosni načelnik požarne straže ravno tako prelevil, če bi se mu ponudila ugodna prilika, in če bi imel pričakovati kaj koristi od tega. Sicer pa ni bilo v Poljanah nič redkega, da je postal kdo kar čez noč iz klerikalca liberallec, ali pa narobe. Bilo je mnogo celo takih, ki so tekom nekolikih tednov že opetovano izpremenili svojo politično barvo. In nič jih ni bilo sram radi tega. Ravnali so se v tem oziru natanko po vzgledu velikih politikov . . .

Kot prodajalko in natakario pa je bil gospod Rajmund nastavil nečakinjo svojo, po katero je bil pisal nekam — lepo dekle, o katerem ni moglo biti dvojbe, da bode imelo privlačno silo . . .

In zdaj se je začelo v Poljanah ono veselo, šumno življenje, ki je znak brezskrbnosti in lahkomišelnosti. Denar za blago je posejevala osrednja hranilnica, ljudje pa, ki so bili postali udje konsumnega društva, so kupovali in pili, kar se je dalo.

Dočim je župnik pred kratkim še priporočal treznost, je veljal zdaj največ v njegovih očeh tisti, ki je v konsumnem društvu najbolj za vino dajal. In tudi sam si ga je privoščil. Sicer ga prej tudi ni stradal, a piti ga v veseli družini, je vendar prijetneje nego po skrivnem doma. Gospod Rajmund je bil zdaj spet v svojem elementu. Dobra volja ga je zdaj malokdaj zapustila . . .

Najmanj pa mu je kalilo veselje to, da je bilo novo društvo nov povod za prepir, jezo in sovraštvo . . . Počutil se je jako dobro, in kar nič mu ni grenilo razkošnega uživanja to, da so ga trgovci in gostilničarji, katerim je bil napravil z novim društvom velikansko škodo, trgali po časopisih ter mu očitali včasi jako nelepe stvari. Bil je dobro zavarovan zoper take napade. Bilo mu je le treba reči: »Iz vas govori maščevalnost!« in stal je čist pred svetom . . .

IX.

Prišel je bil spet zlati maj s svojim čarom, s svojo milobo, s svojim peštrim cvetjem in mamečim vonjem, s svojimi mehкими sapami in sladkim ptičjim petjem . . .

V Poljanah so obhajali šmarnice.

To Marijino slavje je bil uvedel gospod Rajmund, in to je bilo nekaj, česar mu ni zameril nihče. Prednik njegov, že postaren in kolikor toliko tudi betežen mož, si ni mogel natvesti še tega bremena, zato pa so bili gospodu Rajmundu vsi Poljanci — tudi taki, ki se z drugimi njegovimi novotarijami niso strinjali — naravnost hvaležni, da je storil on to.

Ni treba biti človeku takemu entuziastu, kakor je bil oni gorenjski meščan, ki je vzkliknil, ko so povzdigovali Edisona radi njegovih čudovitih iznajdb: »Kaj bo ta! Tisti je bil tič, tisti, ki je šmarnice iznašel!« — ni treba biti človeku baš takemu entuziastu, da mu prekipi srce mogočnih čuvstev spričo te lepe Marijine slavnosti . . .

Kadar je cerkev takisto natlačeno polna, da se tišči glava glave — kadar je obrnjenih sto in sto pobožnih obrazov v Marijin s svežim, duhtečim cvetjem preobloženi oltar — kadar je zamaknjenih nebroj svetlih, zaupajočih oči, v mila, na od solnčnih žarkov ozarje, lica Deve božje — kadar v mogočnih akordih donijo orgle raz kor in se razlega kakor iz enega grla ter odmeva veličastno od cerkvenih

sten in obokov: »O prosi, o prosi, Marija za nas!« — tedaj ne more ostati hladno nobeno čuteče srce, in če je sicer še tako indiferentno za svete stvari. Neka blaženost napolni človeku prsi, kadar čuje iz dna srca prihajajočo Marijino pesem, pa naj bodo besede še tako preproste, bodi melodija še tako enostavna, in rad se vdaje tej blaženosti.

V Poljanah ni bila cerkev pri nobenem cerkvenem opravilu tako polna kakor pri šmarnicah. K šmarnicam so zahajali radi klerikalci in liberalci, in iz liberalnih in klerikalnih ust se je glasila iskreno pesem Mariji na čast. Pesem je blažila srca, in ona kruta strast, ki jih je razjedala sicer, se je umaknila, je ponehala za nekoliko trenutkov med Marijino slavnostjo . . .

Sicer je župnik pred litanijami stopil tudi na prižnico, a tu na srečo ni imel on besede. Čital jim je iz knjige lepe, na Marijino čudotvornost nanašajoče se povesti, in radi so ga poslušali vsi brez razločka . . .

Ob nedeljah so nadomestovale šmarnice popoldansko službo božjo.

Bilo je predzadnjo nedeljo majnika meseca, ko je Manica po končanih šmarnicah na nagih kolenih klečala na kameniti stopnici pred Marijinim oltarjem. Bila je izmed vseh deklet, katera so bila vpisana pri »deviškem društvu«, edina, ki se ji prvotna ognjenost ni bila še prav nič ohladila. Pri njenih vrstnicah je pojemala pobožnost vidno, in že dolgo ni bilo nobene več, ki bi se bila izkušala ž njo v gorečnosti. Prepustile so ji v tem radovoljno prvenstvo . . .

Tudi tisto nedeljo je molila še, ko se je bila cerkev že davno izpraznila, ko ni bilo že žive duše več notri. Bila je tako vtopljena v pobožne misli, da niti zapazila ni bila, da je sama. Sklenjene roke je dvigala kvišku liki angel tam pred Najsvetejšim v velikem oltarju, njene oči pa so neprenehoma strmele v dražestno podobo Kraljice božje, katere nebeško telo je odeval moder, z zlatimi zvezdami posut plašč. Skozi barvana cerkvena okna prodirajoči solnčni žarki so vztrepetavali zdaj na njenem životu, zdaj na njenem obrazu, in Manici se je zdelo, kakor bi bil ta život oživel, kakor bi se gibal . . . zdelo se ji je, kakor bi Marija dihala, kakor bi se ji s svojega prestola prijazno smehljala . . .

Sveta tišina, ki je vladala v hramu božjem, je vplivala čudovito nanjo. Bila je kakor hipnotizovana. Vsi udje so ji mrlji v sladki, nepopisni otrplosti — bilo ji je, kakor bi ne bila več na zemlji, kakor bi jo bila božja Porodnica dvignila k sebi v nebeške višave.

Kdo ve, koliko časa bi bila strmela še tako, odmaknjena zemskemu življenju, če bi ne bil stopil v cerkev cerkovnik ter začel

pospravljati. To jo je vzdramilo iz prijetnih sanj. Vstala je in odšla s sladko zavestjo, da je bila spet najzadnja v cerkvi . . .

Pred cerkvenimi vrati pa je trčila z župnikom vkup.

»Kaj, šele zdaj greš iz cerkve? . . . Saj so šmarnice že pred eno uro minile! . . . To je lepo, Manica, da si še vedno tako pobožna! . . . No, le pojdi z menoj! . . . Dobil sem nove podobice in hočem ti dati eno za to, da si tako pridna! . . .«

In vrnil se je proti svojemu stanovanju, Manica pa je šla vsa srečna za njim . . .

Okna v župnikovi sobi so bila nekoliko zastrta, in prijeten somrak je bil v njej.

Župnik seže v predalček male namizne omarice ter privleče venkaj tri zavojčke podobic.

»Sedi!« veli deklici, pokazavši s prstom na divan, pred katerim je stala lepo izdelana, štirioglata mizica.

Manica uboga, obotavlja se nekoliko, kajti zdelo se ji je preveč časti. Župnik pa sede poleg nje ter začne razprostirati podobice po mizi.

»Oh jej, kako so lepe!« je vzkliknila Manica z nedolžnim veseljem.

»Kaj ne da? . . . No, le izberi si, katero hočeš!« In razkazoval ji je še dalje vsakovrstne svete sličice, pri tem pa se ji je bil približal tako, da so se njeni mehki rumeni laski dotikali njegovega lica, in da je čutil njeno gorko sapo . . .

Manica je trepetala po celem životu, a vedela ni, zakaj. Neka tesnoba se je lotevala njenega srca . . . toda vse njene misli so se vrtele samo okoli tega, da bi si izbrala lepo, a vendar ne tako dragocene podobice, da bi ji mogel očitati župnik nesramnost . . .

Odločiti se ni mogla dolgo, in župnik ni imel, kakor je bilo videti, nič zoper to, da se je tako mudila. Smehljaje jo je gledal in brskal je z desnico po podobicah, dočim je bil položil levico na njeno ramo, kakor bi se bal, da bi mu prehitro ne vstala. Pogled mu je zastal zdaj na cvetočem obrazu dekličinem, zdaj na njenih kipečih prsih, ki so se v enakomernih presledkih dvigale in padale . . . Včasi se mu je zganila roka, ki mu je počivala na njeni rami, in pri takih prilikah jo je vselej še nekoliko tesneje privil k sebi. Bilo mu je dobro poleg toplega telesa mladega ženskega bitja, in bil je premalo močan, da bi se bil uprl slastem, katere je občutilo njegovo srce v bližini krasnega dekleta Kar privzdigne deklica glavo ter mu pokaže s prstom podobico, katero bi

bila rada imela. Njen pogled je bil tako mil, tako nedolžen, da se je gospod Rajmund hipoma iztreznil. Bilo ga je sram, začutil je kes v svojih prsih in hitro je vstal s svojega sedeža . . . Mahnil je parkrat nervozno z rokami okrog sebe, potem pa pripomnil:

»Manica, le še zanaprej bodi taka, kakršna si bila dozdej . . . Pa za očeta moli, veš . . . za očeta, da bi jih Bog izpreobrnil! . . .«

Deklici je izginil smeh, ki se ji je ravnokar še zibal na ustnicah, in žalostno, skoro s solzami v očeh je odgovorila:

»Bom — molila!«

Zahvalivši se odide. »Moli za svojega očeta!« te besede so ji bile segle globoko v srce. In ni šla domov, temveč vrnila se je v cerkev! Hudo ji je bilo, da je njen oče tak grešnik, in hotela je moliti zanj, moliti, da bi se izpreobrnil, kakor ji je velel župnik . . .

Bil je to znak nenormalnega stanja njenega, da ni mogla odložiti nobene molitve. Da, včasih z molitvijo kar končati ni mogla. Vedno in vedno jo je mučila dvojba, ni li molila premalo. Če je šla mimo podobe Križanega, prekrižala se je trikrat, štirikrat, ali še večkrat; in ravno tolikokrat je ponovila po tistem malo molitvico, katere se je bila naučila še v šoli in s katero se je priporočala na križu visečemu Zveličarju. In ko je bila včasih že daleč stran od križa in je med tem mislila že na druge reči, se je hkratu zdrznila in začutila je potrebo, da bi iznova pomolila ter se prekrižala. Lotila se je je bila vsled vednega prizadevanja, da bi v pobožnosti nadkrilila druge, neka nezdrava skropuloznost, radi katere ni prišla nikdar do pravega miru. In tako si tudi zdaj ni mogla kaj, da bi ne bila šla še enkrat v cerkev . . .

Župnik pa je hodil po tistem še nekaj časa v svoji sobi gori in doli. Bil je hudo razburjen in globoko je vzdihoval. Tudi njega so vznemirjale dvojbe, dvojbe, iz katerih bi se bilo dalo sklepati, da ni govoril gole resnice, ko je trdil o sebi, da ga je privedlo v semenišče samo to, ker je čutil v sebi od nekdanj poklic za vzvišeni duhovski stan . . . V prsih so mu vstajale včasih želje, silne želje, ki se niso dale spraviti v skladje s tem poklicem . . . Tudi zdaj se mu je bilo boriti zoper take želje . . . Podoba lepe deklice, ki je sedela malo časa prej tu poleg njega, mu ni hotela iz misli, mu ni hotela izpred oči . . . In rodilo se mu je v glavi čudno vprašanje, ki njega vendar prav nič ni smelo brigati:

»Čigava bode pač? . . . Čigava, čigava? . . . Srečen tisti! . . .«

Naposled je šel ven in ubral je najkrajšo pot proti hiši konsumnega društva . . . Ondi je večkrat iskal tešila, kadar so se ga

lotevali nemiri . . . Bilo je tam že polno njegovih somišljenikov, ki so si gasili žejo z ne navadno cenanim konsumnim vinom . . .

Klicali so ga od vseh strani pit, ko je bil stopil v pivnico. In rad se je odzval povabilu tega in onega.

»Ej, vi ste tudi tukaj, Škrjanec?« nagovori majhnega možička drobnih, a živih, hudomušnih oči, ki mu je molil kozarec nasproti.

»Zakaj pa da bi jaz ne bil tukaj?« odvrne oni, naslonivši se nekoliko nazaj v svojem stolu, kakor bi hotel pokazati na ta način svojo veljavo. »Tudi jaz sem tukaj, tudi, gospod župnik, pa že precej dolgo! . . .«

»Kako to? . . .« vpraša župnik. »Saj menda niste zamudili šmarnic? . . .«

»Zamudil jih ravno nisem! Lahko bi bil prišel še o pravem času v cerkev, pa sem si premislil . . . Zglasil sem se mimogrede tukaj, pa se me je lotila taka dremota, da se mi res ni ljubilo hoditi še v breg. Ko je bilo odzvonilo, sem se dal kar zapreti sem noter in nič se nisem imel pritožiti med tem časom . . .«

»Micika, pa vsaj nisi med službo božjo točila vina?« vpraša župnik svojo nečakinjo.

»Bil sem toliko pameten, da sem si ga dal postaviti cel liter predse, še predno je zazvonilo, gospod župnik!« pojasnjuje Škrjanec in hudomušno namežikne.

»To ni bilo prav!« pripomni župnik, a s tako mehkim glasom, da se je takoj poznalo, da mu ne misli očitati. »Zato ga imate pa tudi že v glavi!« pristavi še.

»Res je, čast in hvala Bogu v svetih nebesih!«

»Pa to ni bilo prav, Škrjanec, to ni bilo prav, da niste šli v cerkev!« ponovi še enkrat župnik.

»Že mogoče da ne, toda mislil sem si: gospod župnik pridejo itak tudi sem doli! . . .«

»Pa to vsaj menda ni vse eno, če me vidite v cerkvi, ali tukaj spodaj? . . .«

»Stvar je taka!« odvrne Škrjanec. »Včasih sem vas res videl rajši pred oltarjem, a zdaj že nekaj časa pa vas vidim skoro da rajši tukaj . . . Tudi če sem v cerkvi in vas vidim maševati, mislim nehote na to, kako se sučete včasih v gostilni med nami . . .«

»Kako vi govorite, Škrjanec! . . .« Zdaj je bil gospod Rajmund skoro nejevoljen.

»Po svoji neumni kmečki pameti, gospod župnik! Saj veste! . . .«

Te besede so bile jako ponižne, a Škrjanec jih je izgovoril s takim naglasom, da ni bilo dvojbe, da se ima za mnogo bolj pametnega, nego se je delal. Škrjanec je bil znan kot navihaneč in človek ostrega jezika. Kadar je bil malo vinjen, pa že celo nikomur ni prizanesel.

Župnik se je hotel že odstraniti k drugi mizi, ko izpregovori spet Škrjanec:

»Gospod župnik, vi ste zares dober človek . . . Kakor se vi trudite za nas uboge kmečke ljudi in kakor ste vi vneti za naš blagor, to ni karsibodi . . .«

»Veseli me, da priznate to! . . .«

»Kar je res, je pa res! . . . Toda včasih pa vstajajo vendarle nekam čudne misli v moji neumni kmečki butici! . . . Iz vaših ust čujemo tolikokrat besede: »Ubogi kmet! Ubogi kmet!« To je vse jako lepo in k srcu nam gre, toda jaz bi rad vedel, kaj bi vi rekli, če bi vam kdo dejal: »Odpustite nam letos polovico bire!« . . . Veste, dejanja cenim jaz više nego besede . . .«

Župnik je začel gledati pisano. Bil je v toliko večji zadregi, ker je bil nastal občen molk in je vse poslušalo Škrjanca.

Ta pa, kakor bi bil čutil, kak vtisk so napravile njegove besede, ni hotel odjenjati, ampak je nadaljeval:

»Pa ne smete misliti, da vam zamerim, gospod župnik! . . . Saj vemo prav dobro, kako delajo šele oni veliki gospodje v Ljubljani, ki so menda še večji poveljniki, nego ste vi. Meni se zdi, če vso stvar dobro premislim, da bi vseh teh strank, ki jih imamo mi, prav čisto nič ne bilo treba, in da nas hujskajo tisti gospodje samo radi tega drug na drugega, da imajo oni svojo čast in svoje dohodke od tega . . .«

»Ne, ni res!« ugovarja razburjeno župnik. »Na naši strani niso taki — taki so samo liberalci, tisti advokatje tam v Ljubljani in podrugod, ki derejo kmeta . . .«

»No, saj so na naši strani tudi advokatje in uradniki in kaj vem, kdo še vse! . . . Jaz bi dejal, da si v tem oziru obe stranki ne moreta kdove koliko očitati, in si menda tudi ne očitata; zakaj ne, to veste najbolje sami! . . . Sicer pa brez zamere, gospod župnik, kakor sem že rekel: jaz govorim samo po svoji neumni kmečki pameti . . .«

»Da, vi ne razumete teh stvari!« pripomni župnik, zapeljan po Škrjančevih besedah. Temu pa župnikova opazka takoj ni bila pogodju, zato odvrne ironično in pritajeno-zbadljivo:

»Seveda ne — kaj bo razumel tak butec, kakršen sem jaz! . . . Glejte, meni niti to noče v glavo, kakšno korist imamo pravzaprav mi pri nas tukaj od vsega tega strankarstva . . . Saj smo si bili tudi včasih nasprotni, toda tavžent vragov, tako se vendar nismo sovražili, kakor se sovražimo dandanes! . . . Zdaj ne pogledamo več drug drugega in samo to tuhtamo noč in dan, kako bi drug drugemu bolj škodovali! . . . Nič več nam ni sveto, ne bližnjega čast ne imetje! . . . Tiste krščanske ljubezni, o kateri se je včasih pridigovalo, ne pozna dandanes nihče več! . . . In tega so vse te hudimanske stranke, ta prokleta društva kriva! . . .«

»Škrjanec, vi niste naš . . . vi niste naš! . . .« začne vzklikati župnik. »Ne, vi niste naš . . . vi niste bili nikoli naš!«

Škrjanec pa je zavrnil: »Kdo, hudimana, pravi, da nisem vaš! . . . Vaš sem, pa še kako! . . . Toliko pameten sem pa vendar še, da ostanem z vami prijatelj, že zaradi tega, da mi na smrtni postelji ne odrečete odveze ter me ne zagrebete brez vsega kakor kako mrcino . . .«

»Ali mislite, da gre to po prijateljstvu? . . .« vpraša župnik, in jezik mu je urno švigal preko ustnic.

»Če človek gleda vse to, kar se godi, bi mislil, da!« . . . poudari neusmiljeno Škrjanec.

»Ne, Škrjanec, nad vami sem se motil! . . . Ne, vašega prijateljstva ne maram!«

»No, če ne, pa ne! . . . Naposled mi je vse eno, če me grehov odkrižate, ali pa ne! . . . Izgubil se ne bom! . . . Če me ne bo imel Oni tam gori, me bo imel pa tisti tam doli!« . . .

Ljudje so se spogledali spričo teh besed, a župnik se je storil, kakor bi jih bil preslišal. Bil se je spomnil, da ni dobro, prepirati se s svojimi pristaši, in prav ljubo mu je bilo, da je pokazal nekdo s prstom na Manico, ki je šla baš pod oknom, vračajoč se iz cerkve, ter dal s tem pogovoru drugo mer.

»Lepo dekle, da malo takih!« pripomnijo kar trije, štirje obenem.

»Pa pobožna in bogaboječa!« pristavi župnik. »Če bo kaj iztrgalo Tomaža iz hudičevih krempljev, ga bo ta njegova hči. Velika sreča zanj, da ima tako hčer in pa tako ženo. Tudi mati dekletova je pobožna.«

Med pivci je sedel tudi Dolfe. Ko je bil opozorjen na Manico, se ga je lotil velik nemir. Posedel je še malo, potem pa se poslovil, češ, da ima danes še dosti opravka.

»To je mladenič, da malo takih!« reče župnik, ko je bil Dolfe odšel. »Tega naj bi si jemali drugi za zgled! . . .«

»Falot je, kakršen je bil njegov oče, ko je bil mlad!« se oglasi spet Škrjanec, kateremu je vino čimdalje bolj lezlo v lase. »Pred njegovim starim ni bila včasi nobena ženska varna in pred njim pa tudi ni! . . .«

»To ni res, to ni res!« . . . ugovarja župnik.

»Kdo pravi, da ni res? . . . Kaj pa je naredil s Kramarjevo Marjetko in Dolinčevo Reziko in Pustotnikovo Lojziko, he? . . .«

»Ta dekleta se le izgovarjajo nanj, ker bi ga rade imele in ker mislijo, da se jim bo manj zamerilo, ako prepričajo svet, da so se dale takemu zapeljati . . . Dolfe je pošten . . . to vem jaz, da je! . . .«

»Pošten kakor Lahov koš! . . . Vi vsakega hvalite, ki drži z vami! . . . Naposled boste hvalili še mene! . . . A jaz sem pa še toliko moški, da povem vsakemu svoje! . . . Ni čuda, da se hvali Dolfe okrog: »Gledi, da ustrežeš onemu v župnišču kakor jaz, potem pa smeš početi, kar hočeš! . . . Če ti ne zameri on, ti tudi drugi ne smejo! . . . To je res salamensko pošteno, hihih! . . .«

»Tega Dolfe ni nikoli govoril!«

»Govoril! . . . Mojemu fantu je dajal take svete! . . . In glavo stavim, da ni šel zdaj nikamor drugam nego za Tomaževo! . . . Če jo dojde kje na samem, ne vem, kako bo! . . . Ona nevedna in neumna, kakor je, on pa spet kakor živ vrag . . .!«

»To ni mogoče, to ni mogoče!« protestuje župnik, a čut, podoban ljubosumju, se ga loti . . .

Sploh je bil skrajno razburjen in ozlovoljen. To, kar je čul iz ust Škrjančevih, ga je vznemirjalo in ga navdajalo s strahom . . . Prihodnost je vstajala s temnimi podobami pred njegovimi očmi . . . Kaj, ko bi se vse izjalovilo, ko bi bil zaman ves njegov trud, ko bi se pokazala neuspešnost njegovega navora, še predno bi prejel plačilo, ki ga je za svojo vnemo pričakoval od zgoraj? . . .

Bil je sam s sabo nezadovoljen — morda danes prvič v svojem življenju! . . .

Nič več se mu ni ljubilo dobrikati se kmetom. Poklical si je pol litra vina, izpil ga naglo ter odšel spet proti svojemu domu, zagotovivši prej svojo nečakinjo, da pride na večer še enkrat . . .

(Dalje prihodnjič.)

Ž r t v e.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

(Dalje.)

X.

Manica je bila dospela do križa sredi gozdiča. Hudo se ji je mudilo domov, ker se je bila nenavadno zakasnila, a ko je videla pred sabo podobo Križanega, si ni mogla kaj, da ne bi se bila ustavila. Dasi je tisti dan molila že toliko, je hotela vendar tudi tu še malo poklečati. Pokleknila je pod razpelo vselej, kadarkoli je prišla mimo. Bila bi si štela v največji greh, če ne bi se bila pomudila nekoliko pod križem. Silila jo je k temu neka čudna, skrivna moč, kateri se ni mogla ustavljati, katera si je bila popolnoma podjarmila njeno voljo. Neki glas se ji je pojavljal v prsah in jo neprenehoma priganjal: »Moli, moli, moli! . . .«

Včasi je naravnost neprijetno občutila to poveljevanje. Prišlo ji je celo na misel, da bi se mu uprla, a takoj se ji je oglasila vest in ji očitala, da je vse premalo goreča za božjo čast.

In prizadevala si je nato iznova, da bi zadovoljila ono skrivno silo in da bi zatrla v sebi oni odpor, ki se ji je vzbujal včasi.

Tudi zdaj, ko je vedela, da je doma že težko čakajo, se je je bil lotil majhen boj. Toda zmagal je v njej dobri duh . . . Otresla se je izkušnjave, zdrknila je pred križem na kolena in iskreno je zamolila . . .

Nekaj časa je že klečala, ko opazi, da so cvetke na obeh straneh Marijine podobe, ki je visela v znožju Križanega, že popolnoma suhe. Vzame jih iz kozarcev ter premišlja, kaj bi storila. V tistem hipu zašumi nekaj prav v bližini, grmovje se razgrne in — Dolfe stopi pred njo . . .

Ustrašila se je na vso moč. Na koga drugega bi se bila morda jezila, da je stopil tako nenadoma pred njo, na Dolfeta pa se ni mogla! . . . Nehote se mu nasmehlja in prijazno mu reče:

»Šmarnic mi priskrbi, če veš kje zanje! . . . Glej, kako sta šopka že vela! . . .«

»Pa še za koliko jih vem!« odvrne Dolfe — in se zasmije, da so se zablesteli njegovi beli, zdravi zobje. »Ravno prihajam od tam, kjer jih je vse posejano . . . Če bi bil le slutil, da si ti tukaj in da jih potrebuješ, natrgal bi ti jih bil in prinesel cele šope! . . .«

»Ali res?« vzklikne deklica veselo presenečena. »Je li daleč do tja? . . .«

»O ne!« odvrne Dolfe. »Kar z mano stopi, in imela jih bova kmalu toliko, da spleteš lahko cel venec okrog Marijine podobe.«

Manica krene brez pomisleka za njim. Bila je vsa srečna, da bo mogla okrasiti podobo prečiste Device, in pozabila je v tem veselju na vse drugo, tudi na to, da bi bila morala biti že davno doma.

Gozdič, po katerem sta hodila Dolfe in Manica, je obdajala skoro okroginokrog ravnina, samo proti severovzhodni strani je bil v zvezi z večjim, precej prostranim in dobro zaraslim gozdom. Proti tej strani je bil krenil Dolfe. Hodil je hitro, da ga je Manica komaj dohajala, in vendar ni hotelo biti konec poti.

»Bo kmalu?« ga je pogosto vpraševala, on pa ji je venomer zatrjeval, da dospeta zdajpazdaj na mesto. Deklice se je lotevala po malem že tista groza, ki jo občuti človek bolj ali manj vselej, če se nahaja v kakem samotnem, nepoznanem kraju, in hotela je že predlagati, da bi se vrnila, ko se začuje zamolklo, žuborenje malega potočka.

»Zdaj!« reče Dolfe. »Tako j bodeš videla!«

Sicer je prej lagal, ko je trdil, da je prišel odtod, a kraj mu je bil vendar dobro znan, in šmarnic je bilo v istini vse polno ob obeh straneh potoka. Ko jih Manica uzre, se zaveseli kakor otrok in glasno vzklikne:

»Zdaj pa le brž! Trgaj, Dolfe, trgaj, da jih bo več!« In hlastno jih jame puliti iz zemlje, pa tudi on stori, kakor mu je velela. Ko si jih je bila Manica že precej nabrala, sede pod košat gaber, okrog katerega so bila pokrita tla z mehkim mahom, ter začne primerjati, kako bi razvrstila cvetke, da bi bil venec lepši.

Dolfe je ni pustil dolgo same. Prišel je z velikim šopom šmarnic, jih vrgel v njeno naročje, sam pa je pokleknil k njenim nogam, tako da sta gledala drug drugemu naravnost v obraz.

Manici so se žarile oči veselja. Prijazno se je nasmihala Dolfetu ter ga zahvaljevala, da ji je pokazal ta kraj. »Zdaj bom hodila vedno semkaj po šmarnice,« mu je rekla. »Tudi za cerkev jih bom nabirala tukaj!«

Bilo ji je čudno prijetno poleg lepega mladeniča. Nekolikokrat ji je prešinila glavo misel na to, kako ga je bil oče tistikrat odpravil iz hiše, in vselej se ji je v srce zasmilil . . . Očetova trdosrčnost ji je bila nedoumna . . . Tako dober ji je, pa ga oče sovraži! . . . Zdelo se ji je, kakor bi morala ona popraviti to, kar je oče za-

krivil. Na vse drugo zdaj ni mislila. Pozabila je bila popolnoma, kako jo je župnik včasih svaril pred moško družčino, pozabila na vse svoje obljube in celo na pravila deviškega društva! . . . Prevzeta je bila samo od zavesti, da ji je Dolfe pripomogel do tega, da zvrši Bogu všečno dejanje, in pa od zavesti, da ji je dober, in da mu mora biti hvaležna za to. Vdajala se je brezbrizno sladkemu čuvstvu, ki ji ga je vzbujala njegova bližina . . . Kako dobro ji je delo, če se je dotaknil njene roke, kako jo je poživiljal njegov žareči, plamteči pogled! . . . In čutila se je tako prosto poleg njega! . . . Tiste težke misli . . . tisti dvomi, ki so jo često vznemirjali, odkar je bila postala tako pobožna, so bili izginili, in neka dobrodejna samozavest ji je polnila dušo. Živahno se je pretakala kri po njenih žilah, krepko ji je bilo srce, in venomer se je morala smejati, ne da bi imela poseben povod za to; tako zadovoljna, tako srečna je bila! Bila se je je lotila neka razposajena veselost. Njen zvonki smeh se je spajal z žuborenjem studenčevim v prijeten, melodiozen dvospev, in kar neprenehoma ji je tekel jeziček . . .

Dolfe pa je le bolj molčal. Bil je videti skoro resen, zamišljen. Kri mu je zalivala lica, in nepremično je strmel v cvetoča lica nasproti sedeče mu deklice. Bilo je videti, kakor bi snoval načrte, ali kakor bi imel že zasnovane, pa bi ne vedel, kako bi jih izvršil. Večkrat se je sklonil malo pokoncu, in roke so se mu zganile, kakor bi jih hotel uporabljati, toda vedno zopet je zdrknil nazaj v prejšnjo situacijo . . . Postajal je čimdalje nemirnejši . . . Bolj in bolj mu je žarel obraz, in iz oči mu je švigal plamen, ki je pričal o njegovi veliki razburjenosti . . . Hkratu se ujunači. Pomakne se bliže k deklici in, predno je ona tudi le misliti mogla na to, da bi se umaknila, položi obe roki okrog njenega mehkega, mladostnopolnega telesa, jo privije k sebi ter ji pritisne pekoč, strasten poljub na usta . . .

Ona je vztrepetala . . . Občutila je vso nepopisno sladkost prvega poljuba! . . .

Še nikdar se niso bile strnile njene ustnice z moškimi, zdaj prvič je okusila ljubezen, in bilo ji je, kakor bi se ji bila odprla nebesa . . .

Sladka, razkošna groza jo je izpreletala, zadrhtela je po celem životu, in do tistihmal nepoznana naslada ji je prešinila mladostne ude ter jo omamila tako, da sta ji prešla vid in sluh, da so ji izbežale vse misli iz glave . . .

In poljubil jo je še drugič in tretjič, in vedno krepkeje, vedno strastneje jo je pritiskal nase, ona pa je mrla v njegovem objemu, premagana od božanskih čuvstev . . . Kakor bi bila zamaknjena, je

strmela srpo, brez izraza v daljavo . . . Vse moči so jo bile zapustile, nobene volje ni imela več, samo sposobnost za čutenje ji je bila ostala, da, čutenje jo je bilo vso prevzelo! . . .

Bil je lep večer . . . Poživljajoča moč pomladi se je pojavljala okroginokrog. Krepko je utripalo življenje, kamorkoli se je ozrlo oko . . . Po tleh in po zraku je mrgolelo nešteto bitij, ki so se veselila probujenja, veselila svoje eksistence . . .

Zrak je bil nasičen pomladnega vonja . . . Duhtele so rože, duhtelo je drevje, duhtelo sleherno zelišče . . . Iz smrekovih debel je kipela smola ter razširjala okrog sebe balzamski duh . . .

Gorka, mehka, komaj čutna sapa je vlekla od juga sem ter vzbujala povsod skrivnostno gibanje in življenje . . . Cvetke so stikale svoje glavice skup, kakor bi se pomenkovale, kakor bi se poljubovale . . . bilka se je nagibala k bilki, drevo k drevesu, a po mladem perjiču je šustelo in brnelo, da se je zdelo, kakor bi se izgubljali med njim zadnji, zamirajoči zvoki tajinstvene pesmi, prihajajoči iz nepoznanih daljav, iz krajev čarobnih pravljič . . .

Polni sladkega koprnenja, polni neutešnega hrepenenja so bili ti akordi, ki so komaj slišno zveneli raz drevje . . . Opojna, mameča je bila melodija te pesmi, in težko se je bilo ustavljati njenemu čarovitemu vplivu . . . Vzbujala je stoteren odmev . . . Odmevala je iz zvonke kosove pesmi, ki je dvoril v brinovem grmu svoji izvoljenki, odmevala iz pohotnega smeha zaljubljenih grličjih parov, ki so se vdajali razkošju na bližnji topoli . . .

Visoka pesem ljubezni je zvenela skozi vso naravo, budeč povsod poželjenje, vabeč povsod k uživanju . . .

Bil je lep večer! . . .

Temnovišnjeva nebesna modrina je plavala nad gozdičkom ter se čudno razlikovala od mladega zelenja, katero so zlatili zadnji solnčni žarki . . . Bolj in bolj se je nagibalo solnce k zatonu . . . Solnčna svetloba se je umikala iz doline, najprej počasi, potem pa so jo hitreje in hitreje podile pred sabo temne, pošastne sence, kakor podi pred sabo tropa psov splašeno zverjad . . . Tam v znožju pogorja na vzhodni strani je bilo videti za trenotek, kakor bi bila ustavila svoj beg, kakor bi se hotela ubraniti za njo pritiskajoči temi, a kmalu je bila pregnana tudi od tam in začela se je umikati v goro više in više . . . Naposled je žarel le še greben gorovja v solnčnem svitu, dokler se ni strnil tudi nad njim turobni mrak . . .

V gozdiču je bilo postalo že precej temno. Ptičje petje je bilo potihnilo; grlice so se bile pomirile, in njih razposajeni smeh

se ni razlegal več po gozdu; sveta tišina je bila zavladala okrog . . .

A hkratu pretreše bolesten jek ozračje — ne, potegnil je bil hipoma močen veter ter zazibal debelo bukovo vejo, ki jo je bil polomil po zimi sneg, da je čudno zaškripala in zaječala . . . Od kod ta nenadni pih? . . . Pred kratkim še vse tako slovesno tiho, je zdaj šumelo in vršelo po vrheh, kakor bi se bližala huda ura, kakor bi hotela nastopiti vihra s svojim divjim vladarstvom. In vendar je bilo nebo še vedno jasno! . . . Samo nad goro, za katero je bilo pred kratkim zatonilo solnce, so se kopičili oblaki, žareči se v prekrasnih barvah . . . Bilo je, kakor bi se bilo lotilo vse narave hipoma neko vznemirjenje, kakor bi bile v osrčju vesoljstva snivajoče strasti hipoma privrele na dan . . . Vedno zopet se je dvignil piš in stresal neusmiljeno vrhove dreves . . .

Dolfe je bil skočil pokoncu . . .

Manica pa je sedela še na tleh. V lica je bila razgreta, usta so ji bila napol odprta, in z izbuljenimi očmi je zrla topo, plašno predse. Venec, katerega je bila začela spletati, je ležal raztrgan in pomendran na tleh, in vse polno šmarnic je bilo raztresenih okrog nje.

»Pojdiva, tema se že dela!« sili Dolfe. »Vstani vendar! . . .«

A ko se ona le ne gane, začne odhajati. Vihal si je svoje male brkice, in nekam čudno se je predse v tla smejal. Bil je že daleč strani, ko se Manica predrami iz svojega letargičnega stanja ter spravi na noge. Še vedno se je ozirala plašno okrog, kakor bi ne vedela, kaj ji je storiti . . . Hkratu pa se zdrzne in se spusti v tek proti oni strani, od koder je bila prišla. Šele pri križu se spet ustavi. Tu pade na kolena pred Marijino podobo in razjoče se na ves glas.

»Marija . . . Marija . . . Marija!« je vzklikala z drhtečim, pretresljivim, od joka zadušenim glasom. »O Marija, saj sem vedno molila k tebi, saj sem se ti vedno priporočala! . . .«

Obup je donel iz teh besed . . . Zavedala se ni prav, kaj se je bilo zgodilo, a vest ji je rekla, da nekaj groznega, strašnega, nekaj, kar je bilo v živem nasprotju z vsem njenim dosedanjim žitjem, nekaj, kar jo je spravilo ob najlepše, ob najdražje, nekaj, kar je postalo lahko usodno zanjo . . .

»Marija, Marija, o Marija!« je ponavljala, kakor bi hotela prisiliti božjo porodnico, da bi storila čudež nad njo, da bi ji izprosila nazaj vse tisto, kar je bila tako nenadoma izgubila . . .

A poteze v Marijinem obrazu so ostale mrzle, trde, neizprosne!

Brez tolažbe se vzdigne in jame teči proti domu . . . Oče in mati sta bila že povečerjala . . . Na mizi je stala še skleda z ostankom jedi, ki je čakala nje . . . Na svoj pozdrav ni dobila nikakega odgovora; iz tega je sklepala, da sta se oče in mati že prepirala radi njene zakasnitve.

Da bi pretrgala neprijetni molk ter se obenem opravičila, odpre molitveno knjižico ter položi podobico, katero ji je bil dal župnik, na mizo.

»Glejte, kaj sem dobila od gospoda župnika!« reče, posiljeno se smejoč, ter se plašno ozre najprej na mater, potem pa še na očeta, kakor bi se hotela prepričati, kak vtisk napravi to na enega ali drugega.

Materino lice je postalo takoj prijaznejše . . . Da je le slišala imenovati župnika, pa je bila potolažena . . . Drugače pa oče! . . . Dolgo že mu je presedalo to, kar se je godilo v njegovi hiši. Često že je hotel nastopiti, a premagal se je vselej. Hotel ni, da bi se mu bilo očitalo, da krati ženi ali hčeri prostost v verskih stvareh. Akoravno so mu bile vse tiste novotarije župnikove zoprne, vendar ni ne eni ni drugi vsiljeval svojega prepričanja . . . Vedel je, kaj je ženska, in ni jima hotel težiti srca. Pustil ju je v miru, in imel je potrpljenje ž njima do skrajnosti . . . Vsled tega pa, da mu je bila ostala danes hči tako dolgo z doma, je prekipela njegova nejevolja. Vedel je, da je nevarno, če hodi dekcle samo tako pozno domov. Vsa tista pritajena in tako dolgo zadržana jeza je bruhnila zdaj iz njega. Tja stopi k mizi, pograbi podobico, jo raztrga na drobne kosce ter zažene skozi okno.

»Tu imaš svojo podobico!« zakriči z vprav groznim glasom. »Odslej ne boš več služila takih stvari! . . . Hodila boš poslej z mano v cerkev in iz cerkve! . . . Podobice pa naj dobivajo druge, ako hočejo! . . .«

»Oh, kakšen si vendar!« začne vzdihovati po stari navadi Mica. Da je bil mož raztrgal podobico, se ji je zdel strašen greh. »Saj se tudi drugače lahko dopove menda! . . .«

Ali Tomaža je nocoj vsaka beseda le še bolj razjarila.

»Tiho!« zarjove ter udari s tako močjo ob mizo, da odskoči ž nje svetiljka, ki je čakala, da bi jo bili prižgali, na tla ter se razdrobi na drobne kose. »Tiho!« ponovi še enkrat. »Jaz govorim in dopovedujem, kakor jaz hočem!«

»Oh, moj Bog, kaj porečejo ljudje, če bodo slišali ta krik!« tarna dalje Mica. Tomaž pa odvrne:

»Zastran mene rečejo ljudje lahko, kar hočejo! . . . To zve lahko ves svet, da od danes zanaprej ne trpim več tercijalstva pod svojo streho! . . . Naj vrag vzame vse te molke in škapulirje! . . .«

Izrekši te besede, plane po sobi, sname s stene en škapulir in dva molka, ki sta se odlikovala po posebno debelih jagodah, raztrga vse skup ter vrže tudi to skozi okno kakor prej podobico.

»Poslej bosta spet tako molili, kakor sta do tistihmal, ko še ni bilo vseh teh bratovščin in odpustkov! . . . Moj oče in mati sta bila oba pobožna, pa nista vsega tega poznala! . . . Če se je prišlo lahko doslej brez te kramarije v nebesa, se bo poslej tudi! . . .«

Mica je zagnala jok in se začela križati, tako brezbožno in bogokletno se ji je videlo vse, kar je govoril in počenjal mož . . .

»Oh, to nas mora zadeti jeza božja, mora, mora! . . .« je vzdihovala. »To bi bil čudež, če bi nam Bog prizanesel! . . . Treščilo bo v hišo, ali pa pride nad nas še kaj hujšega! . . .«

»Nesreča nas zadene, če boš pustila, da bo tvoja hči tako z doma ostajala!« je odvrnil Tomaž, še vedno srdit. Potem pa je vzel klobuk ter odšel.

Tomaž ni bil pijanec, a če je bil jezen, je rad zavil v gostilno. In takrat je bil kakor ob pamet. Vlival je pijačo vse, ne da bi se menil za to, kaj pride iz tega.

Mati in hči sta bili nocoj lahko pripravljene na to, da ga ne bo kmalu domov . . .

Manica se je ves čas, ko se je oče hudoval, tresla kakor šiba na vodi, zadnje besede njegove pa so jo naravnost presunile. Njegov srd se ji je zdel kakor zaslužena kazen božja. Saj je govoril, kakor bi bil slutil, kaj se je bilo zgodilo! . . . Nič več ni mogla zadržati solz. Položi glavo na mizo in razjoka se na vso moč . . .

Mati, ki je mislila, da se joka samo radi tega, ker se je oče hudoval nad njo, jo je tolažila, a zaman! . . . Njo je težilo nekaj drugega; njej je iztiskala solze zavest, da je bila očetova jeza upravičena! . . .

S kakim srcem se je spravljala tisto noč spat! Kako srečna je bila še zjutraj, ko je bila zapustila posteljo, in kako grozno nesrečna je bila zdaj, ko je spet legala na svoje ležišče! Kako kratko število ur, in kolika izpremena! . . .

Zaman si je prizadevala, da bi zaspala. Šele proti jutru se je je polotila neka omotica. A komaj je bila zatisnila oči, je tudi že sanjala. Zdelo se ji je, da je pri šmarnicah. Dolga vrsta deklet je stala pred oltarjem, a ona je bila vsem na čelu. Bile so vse belo oblečene in na glavi so imele vence, a njena obleka je bila najčistejša, in njen venec je bil

najlepši. Mogočno so pele orgle, in veličastno je odmevalo petje po cerkvi, in tudi ona je pela na ves glas. Duh šmarnic in prižganega kadila ji je udarjal v nos, in prešinjena od blaženih čutov, je vpirala vdano svoje oči v sladko podobo Deve božje. A hkratu se stemni Mariji lice. Osorno jo pogleda, iztegne roko proti njej ter ji sname venec z glave . . .

Kakor bi ji bil zapodil kdo nož v prsi, jo zaboli pri srcu, in z divjim krikom se vzdrami.

Prestrašena priskoči mati k njeni postelji ter jo začne izpraševati, kaj ji je. Ona pa se izgovarja s tem, da je imela hude sanje.

»Mora te je tlačila, mora,« pripomni mati, vesela, da ni bilo nič hujšega . . .

XI.

Razpor, ki ga je bil zanetil gospod Rajmund med svojimi župljani in ga je netil še vedno, je postajal od dne do dne ljutejši in brezobzirnejši. Ta razpor je bil v malem to, kar je bil v velikem boj, ki je hrul po celi nezedinjeni Sloveniji v tistem času . . .

Česar niso znali Poljanci sami, so se naučili iz raznih časopisov.

Da veljaj povsod tudi v politiki resnica in dostojnost, tega že davno niso priznavali več oni, ki so stali strankam na čelu ter s svojo veljavno besedo odkazovali političnim strujam pravec in smer. Kako bi se bilo moglo potem zahtevati od Poljancev, da bi bili zavzemali tako vzvišeno stališče! . .

Včasi so baje politiki stremili po nekih idealih . . . Ogrevali so se baje tudi za narodnost . . . Taka sentimentalnost ni bila zdaj več v navadi! . . . »Človek mora biti praktičen!« to pravilo je veljalo Poljancem kakor tistim, ki so jim bili v zgled. Nikogar ni več bolelo, če je čul, da prehaja kos za kosom slovenske domovine v grabljive sovražne roke — najmanj pa Poljance, ki že prej za take stvari niso imeli dosti zmisla. V osrčju Slovenije se ni brigal nihče več za to, kar se je vršilo ob mejah . . . In za prihodnost se tudi nihče več menil ni . . . »Rasti trava ali ne rasti, kadar nas več ne bo! . .« to načelo je bilo zavladelo, to načelo je bilo znak in vodilo vse tedanje politike . . .

Sicer je bil semtertja še kdo, ki mu je krvavelo srce pri vsaki narodni izgubi, ki je bil tega prepričanja, da bi imeli ljudje na Slovenskem opraviti kaj boljšega, nego posnemati sporte, kakršne si dovoljujejo lahko drugi večji narodi. Toda če se je kdaj oglasil kak tak mož, so se mu rogali vsi . . . Zgodilo se je tudi, da je

kaka mehka duša v svoji zdvojenosti nad slovensko prihodnostjo vzkliknila:

»Za nas ni rešitve — no, in čim preje poginemo, tem bolje! . . .«

Take besede pa že celo nikogar niso vznemirile! . . .

Na mesto idealov je bila stopila osebnost. Kdo bi se boril za abstraktne stvari?! . . .

Če ni drugače, saj se človek lahko potegne tudi za narodnost, a to pač samo, da se prikrije pravi namen! V istini je vendar lastna oseba prvo, in za lastno korist, za lastni ugled mora vsakdo najprej skrbeti. Hm, ni li mar Bog ustvaril najprej sam sebi brade? . . . Ker pa je oseba dostikrat osebi na poti, ko gre za dosego smotrov, je razpor nekaj povsem naravnega! . . . Čemu se torej zgražati nad domačim preprirom? . . . Čemu se zgražati nad sredstvi, ki se uporabljajo v medsebojnem boju? . . . Smoter posvečuje sredstva! . . . To je veljalo od nekdanj in velja tudi zdaj! In kdor je močnejši, ta je na boljšem!

To je bila filozofija tistih časov . . .

Poljanci pa so bili pretkani ljudje in priučili so se hitro novim nazorom in oni taktiki, ki so jo opazovali drugje, ter jo posnemali iz raznih duhovitih člankov političnega časopisja tiste dobe. Vse, kar se je kje obneslo, so uporabljali, a izumili so tudi sami marsikaj učinkivega . . .

Da pa je stranka, kateri je načeloval župnik, nadkriljevala v tem oziru nasprotno, je umevno. Takih sredstev liberalna stranka ni imela na razpolago kakor klerikalna. Gospod Rajmund je bil energičen mož. Navzlic temu, da so se mu vzbujale včasih dvojbe o tem, je li dovoljeno ali tudi le umestno, posluževati se svoje cerkvene moči v boju za posvetne stvari, je to vendar le prepogosto storil.

Oplašil je s tem marsikoga . . . A imelo je za posledico tudi nove prepire, nove boje, in bilo je zelo negotovo, če je istinito versko prepričanje s tem kaj pridobilo . . .

Jako sovražen je bil župnik tudi novemu liberalnemu županu. Poraza pri občinskih volitvah ni mogel pozabiti in nasprotoval je županstvu, kjer je mogel. Dal bi bil mnogo, če bi se mu bilo posrečilo, izpodkopati tla sedanjemu občinskemu zastopu, tembolj, ker se mu je bilo od merodajne strani izreklo začudenje, da je njegov vpliv pri volitvah tako malo izdal. Vedno je torej tuhtal, kako bi županu prišel do živega. V to pa se mu je ponudila hkratu prelepa prilika.

V Poljanah so hoteli na slovesen način obhajati cesarjev rojstni dan. Bila pa je župnikova stranka, ki bi se bila rada v tem oziru

posebno odlikovala. Več župnikovih pristašev pa je šlo v gozd iskat mlajev. Ker je imel župan najlepše smreke, ali pa tudi morda še iz kakega drugega vzroka, so se zapodili vneti patrijoti v njegov gozdni del ter so tebi nič meni nič posekali kar šest lepih dreves, češ, da se smejo za tako slovesnost vzeti smreke, kjer se dobe.

Župan pa je bil v tem oziru malo drugega prepričanja. Ko je zvedel, kaj se je zgodilo, je dal smreke pripeljati k sebi na dom in ni pustil, da bi jih bili porabili za mlaje. Nastal je prepir, in hkratu se je raznesla po vasi novica, da je župan izrekel med pričkanjem besede, ki so v protislovju s kazenskim zakonom. Neki umirovljen orožnik, ki je bil intimen prijatelj župnikov, je naglo dognal, da je župan razžalil veličanstvo. Kakor hitro pa je župnik o tem zvedel, je poklical svojega prijatelja k sebi, in napravila sta skupaj ovadbo zoper župana . . .

Tako so se bili Poljanci povzpeli srečno do vrhunca podlosti, do ovaduštva . . .

Klerikalna stranka v Poljanah je triumfovala kakor še nikdar poprej, kajti bila je prepričana, da župana ne reši nobena reč več, da pride prav gotovo pod ključ, in da bo imelo to za posledico popoln poraz nasprotne stranke . . . Župan sam, čeprav si je bil v svesti svoje nedolžnosti, ni bil v majhnih skrbah, ker se je bal krivega pričevanja. Toda pri obravnavi so se tisti, ki so prej najbolj obtežilno govorili zoper njega, vendarle zbal sveč in križa. Sodniki so hoteli vedeti vse natanko in niso dopustili, da bi bil kdo govoril, kakor bi se mu zljubilo. Nekaterim pričam se je začel zapletati jezik, pokazala so se v izpovedbah protislovja, in sodniki so naposled izprevideli, da je vse to, kar se je govorilo zoper obtoženca, gola izmišljotina.

Župan je bil oproščen, tisti pa, ki so bili posekali v njegovem gozdu smreke, so bili obsojeni zaradi poskušene tatvine . . .

Podobnih epizod so bili doživeli v Poljanah vsled medsebojnega sovraštva še več, drugače pa so se gibale stvari v svojem vsakdanjem tiru . . .

Tudi pri Tomaževih je šlo spet vse po starem. Škapulirjev in tistih novodobnih rožnih vencev si sicer Mica in Manica nista več upali razobešati po stenah, a bili sta še vsaka v svojem društvu, in Tomaž se ni brigal dalje za to.

Manica je semintja že spet tudi malo dalje poklečala pred oltarjem, in dogodilo se je celo, da je šla spet zadnja iz cerkve, dasi je potem kolikor mogoče hitela domov.

Župnik jo je še vedno priporočal v posnemanje drugim dekletom, bila je še vedno biser deviškega društva, kakor se je župnik včasih poetično izražal o njej . . .

Manica je bila polagoma pozabila na oni dogodek, ki jo je bil tako vznemiril, in njena vest je bila spet pokojna. Dolfeta se je sicer izogibala, kolikor je mogla, a občutila je vedno nekaj kakor domotožje po njem. Nič ni bila huda nanj, in če ga je kdaj vendarle srečala, se mu je celo prijazno nasmehnila, dasi morda bolj nehote, kajti vselej jo je oblila rdečica do ušes vpričo njega, in vselej je sramežljivo povescila pogled pred njim.

Spočetka, ko je klečala pred Marijino podobo, se je bala, da bi se res ne zgodilo tako, kakor je sanjala tisto noč. Ko pa je videla, da se Marija v oltarju ne gane, da je ne podi od sebe, se je potolažila, in spomin na oni dogodek ji je temnel bolj in bolj, tako da je včasih dvojila, niso li bile i to same sanje. Brez strahu se je spet ozirala v lepi Marijin obraz in spet je molila k njej ter se ji priporočala ravno tako iskreno kakor nekdanj. In iz njenih velikih, krasnih oči je še vedno odsevala nedolžnost, njeno lice je bilo še vedno takisto angelsko lepo, še vedno so blagrovali ljudje Tomaža in Mico, da jima je Bog dal tako hčer. Telesno je bila postala Manica zadnji čas celo krepkejša, a tem bolj se je mati čudila, da njeno zdravje ni bilo nič kaj trdno. Zdajpazdaj ji je postalo slabo, in dostikrat se je lotila tudi omotica. Dogodilo se je celo, da je morala naglo iz cerkve, ker bi bila sicer omedlela.

»Kje si se vendar pokvarila tako?« je popraševala skrbno mati.
»Saj ješ vendar to, kar jeva midva z očetom!«

Sčasoma pa so se začele zanimati za Maničino bolezen tudi druge ženice, in zdajpazdaj je vprašala katera Mico, kaj je s hčerjo. Naposled ji ni preostajalo drugega, nego da je šla ž njo k zdravniku.

Zdravnik pa si je bil kmalu na jasnem o njenem stanju . . . Pogledal je hudomušno Manico, nasmejal se proti materi ter pripomnil:

»Nekaj človeškega se je pripetilo . . .«

Manica ni razumela te opazke, in tudi mati je gledala tako čudno in neverno, da se je zdravniku videlo potrebno, pristaviti še:

»Bodite vesela, vnuček se vam obeta!«

»To ni mogoče!« vzklikne Mica. Bila je tako prepričana, da se zdravnik moti ali pa norčuje, da je bil njen glas nekam trd, oduren. To pa je dalo zdravniku povod, da je odgovoril ozlovoljen:

»Če veste vi bolje, potem ne vem, zakaj hodite k meni!«

»Ali — to vendar ni mogoče!« ponavlja Mica malce poparjena.
»Zakaj bi ne bilo mogoče? . . . Moj Bog, to je prav lahko mogoče! . . . Ne bi rekel, če bi dekle tako lepo ne bilo, a tako! — Sicer pa nimam jaz pri tem nič več opraviti . . . Dogovorite se nadalje sami! . . .«

S tem je bilo pri zdravniku opravljeno.

Mati in hči sta stopali nekaj časa molče druga poleg druge . . . Manica še vedno ni vedela, kaj je ž njo . . . Bila je dopolnila šele pred kratkim sedemnajsto leto, in ker sta oče in mati strogo gledala na to, da se ni v njeni navzočnosti izgovorila nikoli kaka pohujšljiva beseda in je tudi nikdar v nobeno družčino same nista puščala, je bila ostala do tega dne popolnoma nevedna. Imela je o življenju še vedno tiste nazore, kakršne so ji bili vcepili, ko je bila otrok. In ta njena nevednost je bila morda poglavitni vzrok, da je bilo prišlo tako. Ko bi bila poučena, bi se bila znala varovati, bi se bila vedela izogniti nesreči . . . Zdaj pa je bila na tem, da postane mati, a umela ni o vsem nič in morala je biti šele pohujšana! . . . Naloga, storiti to, pa je pripadla materi . . . Ne lahka naloga! A zgoditi se je moralo! . . . Po daljšem obotavljanju je povedala Mica hčeri, kaj je ž njo . . .

Manica je spočetka samo strmela in nekako neumno se je smijala . . . Le počasi je doumevala materine besede, a ko se ji je nazadnje zjasnilo, ji je prešinila prsi divja bol . . . Zastudila se ji je mati, ki ji je pravila take stvari, zastudil se ji je posebno on, ki jo je bil tako tihotapsko napadel in jo pahnil v nesrečo, zastudil ves svet, ki je bil tako zelo drugačen, nego si ga je mislila dozdej! Spoznanje je bilo zanjo vir nepopisne bolečine . . . Pri kraju so bile sladke iluzije, v katerih se je brezskrbno zibala toliko časa — noč se je zgrnila nad njo! . . . Zdaj je umela življenje, zdaj je vedela tudi, zakaj nezakonske matere tako zasramujejo — stvar, kateri doslej ni bila prišla do dna . . . In ko ji je prišlo do zavesti, da je tudi ona ena tistih zaničevanih in zavrženih, ona, ki je uživala dozdej čast, da je najvzornejša vseh deklet, ki so smela biti član deviškega društva . . . ko se je zavedela, da je vsega tega konec, in se zmislila na to, kaka sramota je čaka, tedaj se je je lotil občutek, kakor da bi morala zblazneti! . . . Srce ji je zastajalo v prsih, a v glavo ji je grozno pritiskala kri, in šumelo in razbijalo ji je po njej, da je komaj slišala mater, ki jo je nagovarjala in izpraševala . . . Zdaj je umela popolnoma tudi očeta, zdaj je vedela, zakaj mu ni bilo ljubo, da je tako pozno prihajala domov! Kolikokrat se je radi

njegove strogosti srdila nanj, zdaj pa je bila prepričana, da je imel prav, bolj prav nego mati in župnik! . . . Zdaj je bila prepričana tudi, da je oče postopal tako, ker jo je rad imel, ker se je bal zanjo, in tudi njej je razplamtelo srce v nenavadni ljubezni zanj! . . .

Ne meneč se za mater, zdrkne pri nekem grmu na tla, razjoka se bridko ter vzklikne:

»Oče, oče, zakaj niste bili še hujši z menoj? . . .«

Materi pa je bilo v prvi vrsti do tega, da zve tistega, ki ji je hčer onečastil. Ko je čula ime Dolfetovo, si je globoko oddahnila. Da, videti je bilo skoro, kakor bi se bila zadovoljno namuznila, ko je slišala to ime . . .

Manica, ki je ves čas pričakovala, da se bode njena pobožna, bogaboječa mati, ki se je prištevala najgorečnejšim ženskim članom tretjega reda, zgražala nad njo in njenim prestopkom, da jo bo oštevala in morda celo pretepavala, se ni malo začudila, ko jo je ljubeznjivo začela tolažiti . . . Priporočala ji je pred vsem, da naj očetu ne črhne nobene besedice o tem, ter ji velela, da naj se z Dolfetom brž ko mogoče dogovori zaradi poroke.

»Zaradi poroke?« vpraša Manica začudena. »Ali mislite, da me bo hotel? . . .«

»Seveda te bo hotel!« odgovori mati, kakor bi bilo to samo ob sebi umevno . . . »Ker je videl, da drugače ne gre, pa si je pomagal tako! . . . Vsega je pač oče kriv, ker ni pustil do sebe! . . . Samo govoriti moraš z Dolfetom! . . . Saj nemara še ne sluti ne, kako in kaj! . . .

In Manica je res od tistihmal stikala za Dolfetom, toda nikdar se ji ni hotelo več posrečiti, da bi se bila sešla ž njim, bodisi, da se ji je umikal, bodisi, da svoje naloge ni zvrševala s potrebno energijo. Bil ji je zoprn ta posel, in podvrgla se mu je le, ker ji je mati velela tako. V resnici je bila vesela, da Dolfeta ni videla, kajti odkar je vedela, kaj ji je bil storil, ga je mrzela in črtila . . . Sicer pa se je je lotila neka letargija, in vse njene moči so opešale . . . Nihče razen njene matere še ni vedel o njeni nesreči, a ona se je smatrala za osramočeno, za zavrženo! . . . Nič več se ni rinila v cerkvi v ospredje, ampak kje zadaj pri cerkvenih vratih je ždela sključena in vzdihovala . . .

A zaupanja do Marije še ni izgubila! . . .

Kadarkoli se je vračala skoz gozdiček domov, vselej se je ustavila pri križu, vselej je vprla svoje proseče oči v Marijino po-

dobo. In kakor bi bilo potreba, da spomni nebeško kraljico na to, kaj ji je dolžna, je prosila:

»Oh, Marija, glej, tvojo podobo sem hotela okititi, in pri tem me je dohitela nesreča! . . . Ko bi ne bila šla tukaj mimo, bi se mi to ne bilo pripetilo! . . . Pomagaj, o Marija, pomagaj! . . . Reši me sramote, o Marija! . . .«

Mati pa je postajala nemirna, ker hči tako dolgo ni govorila z Dolfetom. Napotila se je radi tega sama k njemu na dom. Dobila ga je samega in brez ovinkov mu je razložila, po kaj je prišla.

Toda iz prvega stavka, ki ga je bil izustil, je lahko posnela, da se je motila, in da je njena hči postala žrtev ničvrednega pohotneža . . .

Odslej je skrbela tudi njo prihodnost hčerina . . .

(Dalje prihodnjič.)

Ogrski Slovenci.

Spisal Anton Trstenjak.

(Koncc.)

predgovoru k Novemu zakonu, § 13., piše Torkoš, da je Gospod Bog imel in še ima vsekdar kakor na ves človeški, tako tudi na ves slovenski narod svojo božansko skrb i da kakor je od Srednjega morja tja do Belega vso Dalmacijo, Istrijo, Slavonijo, Bosnijo i Bolgarijo, Hrvaško, Kranjsko, Štajersko, ogrski, moravski, češki poljski i »moškovitanski ország« z njim »napuno«, tako je tudi »v vsakšem toga naroda razločkom jeziki nike nadigno, ki so na svojo materno rejč, v šteroj so se poroudili, sv. pismo obrnoli.« Kūzmics je torej vedel za vse Slovane. Dalje čitamo: »Te drūge zdaj tà nihávči, zadosta nam bode: či se spomenémo s Krajncov i zdolnji Štajercov, ki so, kak štimamo, z našimi Vógrskimi v Železnoj, Sala i Šomockoj stolici bodoučimi sloveni vrét ostánki ovi Vandalušov; koteri so po Kristušovom rojstvi na pêt stou (saeculo V.), zete králevčine Vlaški i potom Španyorski ország, odnut pa prejk mourja v Afriko odplavali. Med tistimi je že vleti narodjenoga Kristuša 1562. Primuš Truber Bože rejči v Aurachi . . . vö dáo.«

Ž r t v e.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

(Dalje.)

XII.

Bilo je septembra meseca, na sv. Matevža dan. V bližnjem trgu je bil ta dan sejem. Solnce se je nagibalo že zatonu, in čimdalje več ljudstva je prihajalo iz trga po cesti. Vreme je bilo nenavadno ugodno, in zato je bil sejem jako dobro obiskan. Kdor je le mogel, je bil šel z doma, kajti jesen je bila pred durmi in na jesen se zmeraj največ prodaja, največ kupuje.

Po zunanosti sodeč, bi bil moral človek reči, da se je kupčija vsem prav dobro obnesla. Kislih obrazov ni bilo videti. Zlasti pa je bil mlajši svet dobre volje. Fantom in dekletom je kar žarelo veselje iz oči, in glasen, razkošen smeh je odmeval od vseh strani. Staro in mlado je hitelo po cesti, a mudilo se je le malokomu naravnost domov. Nekateri so se ustavili malo prej, drugi malo pozneje, a tiste, ki so se uprli izkušnjava in se niso dali premotiti smrekovemu vršičku, ki je tuintam tako prijazno vabil pod streho, bi bil lahko na prste seštel . . .

Najbolj so pritiskali ljudje v gostilno »Pri zidanem mostu«. Bila je to nova gostilna, in vsakdo se je hotel prepričati, kako vino toči novi krčmar. Pa je moralo biti že dobro, kajti kdor je bil prestopil hišni prag, je obtičal notri in ni ga bilo več na dan . . .

Vsa hiša je bila obkoljena od voz in raznih živinčet. Prasiči so krulili in rili po zemlji ter ujedali drug drugega, boreč se za boljši prostor; krave so žalostno mukale od dolgega časa; konji pa, vpreženi in taki, ki so bili samo privezani za kako vrv, so kimali in dremali; le kolikor jih je bilo bolj iskrih, so prhali in rezgetali ter tolkli s kopiti ob tla, kakor bi se jezili, da morajo stati vedno na enem in tistem mestu.

A dasi se je že komaj moglo do hiše, so ljudje vendar še vedno silili v gostilno. Notri se je vse trlo mladih in starih, moških in ženskih . . . Gostilničar se ni vedel deti kam vsled tolikega navala in skoraj jokal se je, ko je videl, da ne more vsem tako postreči,

kakor bi bil rad. Bilo mu je na tem, da pride njegova gostilna na dober glas! . .

Vsak kotiček je bil zaseden, v sobah in v veži. Celo po stopnicah, ki so držale pod streho, so posedali ljudje, glodali kosti, ki so si jih bili priborili v kuhinji, ter pili kar iz steklenic vino . . .

Z vrvenjem ljudi, ki so se gnetli in prerivali semintja, se je dalo primerjati samo še rojenje muh, ki so v gostih trumah vzletavale iz enega kraja v drugega, potem pa posamezno sedale gostom na roke, na lica in nosove ter z nečuvveno predrznostjo silile v sklede, krožnike in celo v steklenice in čaše, napolnjene z vinom in pivom. Marsikatera se je pri tem ponesrečila ter zašla živa v človeški želodec.

Bila je grozna soparica, in vonj, ki je puhtel iz prepotenih človeških teles, se je spajal z duhom, ki je vstajal iz razlitega vina in raznih jedil, v neznosen smrad. Toda to ni nikogar motilo.

Vse je bilo veselo, vse je pelo, vse kričalo. Vsakdo je kaj pripovedoval, a poslušal ni nihče, in zato so izkušali prepiti drug drugega. Bila je prava babilonska zmešnjava! . .

A hrup se poleže, ko zahreščita pri vratih hkratu kar dve harmoniki. To je elektrizovalo vso družčino. Malo jih je bilo, ki bi se ne bili ozrli proti strani, odkoder so prihajali »sladko ubrani« glasovi.

»Oj, Bergla, prav je, da si prišel! . . Zdaj bomo pa še plesali, če bomo imeli kje!«

Tako so pozdravljali starejšega obeh godcev. Bil je na eni nogi malo kruljav in hodil je ob palici, zato se ga je bil prijel gornji priimek . . .

Z veliko težavo sta se pririla prišleca do peči ter si izvojevala tam toliko prostora, da sta se usedla. Bergla je bil utrujen. Zadremal je bil kmalu sredi igranja . . . Glava mu je bila zdrknila na prsi, a roke so se mu razmeknile od harmonike, katere so se prej oprijemale. Semtertja ga je kdo sunil pod rebra in ga izpodbudil, da bi igral, a brez posebnega uspeha. Zdrznil se je sicer, raztegnil parkrat mehove, a precej spet zaspal. S tem večjo vnemo pa je njegov mlajši tovariš nategaval svoj inštrument. Igral je neutrudno in od časa do časa, skoro v enakomernih presledkih, je zapel s krepkim, kričečim glasom:

»Oj devojka, din din din,
pojdi plesat za cekin! . . «

Vedno eno je igral, vedno eno pel, kakor bi bilo to vse, kar je znal. In nikogar ni bilo, ki bi bil zahteval kaj drugega od njega. Sicer se pa kmalu nihče več ni zmenil zanj. Prejšnje vpitje, prejšnje

kričanje se je razlegalo po sobi, in razloček je bil le ta, da je bil hrup zdaj še večji, ko je hreščala še harmonika vmes . . .

Pri mizi, ki je stala v desnem kotu sobe, je sedela Manica in njej nasproti Dolfe. Solze, ki so se usipale deklici venomer iz oči, so bile v čudnem nasprotju s hrupnim veseljem, ki jo je obdajalo kroginkrog. Ljudje, ki so ji sedeli na desno in levo, pred njo in za njo, so se smejali in krohotali, ona pa je nepretrgoma jokala in ihtela . . .

Mati jo je bila prisilila, da je šla na sejem.

»Dolfe bo prav gotovo v trgu!« ji je rekla. »Gledi, da ga dobiš! Tam boš še najlaglje govorila ž njim! Ne izpusti ga, dokler ti ne obljubi, da te vzame! . . . Da veš! . . .«

Očeta ni bilo tisti dan doma, zato je lahko šla. Izpremenila se je bila zadnji čas zelo zelo na zunaj in na znotraj. Lica so ji bila upadla, in prejšnje zdrave barve ni bilo več zapaziti na njih. Stopila je bila na njeno mesto ona nestalna, begotna rdečica, ki se hipoma prikaže na obrazu pa zopet izgine in ki je znak bolešno razdraženega živčevja. Njene oči so bile vdrte in krvave vsled pogostega joka . . .

A tudi njeno mišljenje, njeno naziranje se je bilo predrugačilo!.. Pred kratkim še tako naivna, tako nevedna, je govorila zdaj z materjo dan na dan o stvareh, ki za njeno starost nikakor niso bile prikladne, s katerimi pa se je vsled svojega stanja seznaniti morala. In to ni moglo ostati brez vpliva tudi na njeno duševno razpoloženje. Iz otroka je bila postala hkratu ženska, ki je s preudarkom razmotrivala okolnosti, v katerih se je nahajala in katerim se izogniti ni mogla. Spočetka se ji je zdelo vse, kar je čula, nekako neverjetno, nemogoče, zato materinim besedam tudi nobene posebne važnosti ni pripisovala. Poslušala jo je, a pri tem je imela občutek, kakor bi se vse to, kar ji je pravila, ne tikalo nje. A tudi potem še, ko se je bila začela zavedati nesreče, v katero jo je bila pahnila brezvestnost Dolfetova, se ni mogla ogreti precej za nasvete materine, ki jo je silila, da bi pritiskala nanj ter ga pripravila do tega, da bi jo vzela. Njeno srce je bilo ponosno, in zoprno ji je bilo vsako mole-dovanje, vsako približevanje onemu, čigar dolžnost je bila, da jo otme sramote. Zato ji tudi ni bilo mnogo na tem, da se z Dolfetom ni sešla, ko ga je na materino željo iskala. A končno je imelo materino neprestano pridigovanje ta uspeh, da je začela računati z dejanskimi razmerami ter razmišljati natančneje o tem, kaj se zgodi ž njo, ako se je Dolfe ne usmili. In zdaj se je začela lotevati

groza . . . Kaj poreče oče, kadar zve? . . . In kako bo prenašala zasramovanje ljudi, ki so se že zdaj spogledavali nad njo, ako ji Dolfe ne reši časti? . . . Morala je govoriti ž njim, morala! . . . Dasi se ji je od tistihmal, odkar je bila doznala njegovo malopridnost in nemožakost, naravnost gabil in ni niti najmanjše trohice ljubezni več čutila zanj, ga je vendar morala prositi, da jo vzame za ženo, in morala se je smatrati še srečno, če ji izpolni prošnjo! . . . Kako ji bode življenje poleg njega, to je bila zdaj postranska stvar! . . . Ona je morala dobiti moža zato, da dobi otrok očeta! —

Vsa ta razmišljanja so bila vzrok, da je ubogala mater ter šla na sejem s trdnim namenom — da bi govorila z Dolfetom . . .

Mati je imela prav, ko je trdila, da ga dobi tam. Iztikati ji ni bilo treba dolgo za njim. Njegova lovska obleka ga je toliko razločevala od drugih moških, da ga je od daleč zapazila. In odslej ga ni pustila več iz vida. Strahoma, boječe se mu je približevala, ne vede, kako bi ga nagovorila. Bila je tako vtopljena v to edino misel, kako mu potoži svojo bol, kako ga poprosi rešitve in pomoči, da se niti zavedala ni, da je na sejmu. Preslišala je ves hrup, ki je vršal okrog nje, preslišala vse neznansko vpitje in kričanje pogajajočih se prodajalcev in kupovalcev ter pijanih mešetarjev. Videla ni ničesar drugega nego njega, ki ga je iskala . . .

Enkrat mu je bila že prav blizu, toda takoj jo je uzrl tudi on in brž se je potajil, kakor bi je ne bil opazil, ter se začel umikati pred njo. In zdaj ji ni bilo več možno, priti mu v obližje. Skrbno je gledal na to, da je bila med njim in njo vedno neka razdalja, in to se mu je posrečilo tem lože, ker Manica ni drevila za njim. Izogniti se je hotela vsakemu neprijetnemu nastopu in čuvala se je, da bi ga že s svojo vsiljivostjo ne razjezila. Ko je torej videla, da se je izogiblje, je pazila še samo na to, da ji ne izgine izpred oči, upajoč, da se že še ponudi kaka prilika, da stopi k njemu ter mu pove, kar mu je povedati imela.

A prilika za to se le ni hotela ponuditi, in naposled je nastopil pot proti domu — morda nekoliko hitreje, nego bi jo bil sicer. Pa ona tudi zdaj še ni obupala in šla je počasi za njim. Ko je dospel do gostilne »Pri zidanem mostu«, je zavil noter, bodisi, da je ni bil opazil, ko je šla za njim, bodisi, ker se je nadejal, da si v gostilno ne bo upala.

Manica pa si je oddahnila, ko se je prepričala, da ji več oditi ne more. Pustila je zdaj vse ozire na stran, kajti to je vedela, da govoriti mora ž njim, in če ne drugače, pa v pričo drugih ljudi. Šla

je torej za njim v gostilno ter se usedla prav k tisti mizi, pri kateri je sedel on.

Ko je on videl, da se ji nikakor odtegniti ne more, se je začel delati, kakor bi niti ne slutil ne, po kaj je prišla, in kakor bi je dozdej niti zapazil ne bil.

»Oho, Manica, ti si tukaj?« vzklikne z najnedolžnejšim obrazom, ki se misliti more. »To je prav, boš dala vsaj za vino! . . .«

Njeno srce je bilo še dovolj otročje, da je smatrala njegovo prijaznost za odkritosrčno. V tem, ko so se topile njene oči v solzah, so se ji zategnile ustnice v prijazen nasmeh. Hvaležno ga pogleda, in ko ji natoči vina ter vzdigne kozarec, da bi trčil ž njo, se mu rada odzove . . . Trčila je in pila . . .

Dolfe pa, ko je videl, kak učinek je imela njegova prijaznost, je zasnoval takoj svoj načrt, ki naj bi ga rešil iz zagate, v katero je bil zašel vsled lastne neprevidnosti.

Točil ji je pridno in venomer jo je silil:

»Pij, Manica, pij!«

A tudi sam je kar izlival vino v se in delal se je nenavadno veselega, brezskrbnega . . .

Ko je bil že malo vinski, se tudi več izogibal ni njenemu pogledu. Večkrat so mu zastale oči na njenem, sicer izpremenjenem, a še vedno lepem obrazu. Semtertja je iztegnil celo desnico proti njej ter jo nagovarjal:

»Pij Manica! . . . Kaj bi takisto! . . .«

Postajalo mu je skoro mehko pri srcu vpricho krasnega dekleta. A ta čut je izviral iz prirojenega mu egoizma. Žal mu je bilo, da je bilo tako kratko veselje, ki ga je užival poleg nje, žal, da se je moral tako kmalu odreči njeni ljubezni . . . Ko bi ne bilo prišlo tako, kdo ve . . .

Tudi ljudje okoli njiju so bili že vinjeni, in Manici se je videl zdaj pravi čas, da izpregovori o tem, kar jo je tako tiščalo pri srcu.

»Dolfe!«, reče, in solze se ji usujejo iznova iz oči, »Dolfe, kdaj se vendar domišliš, kaj imaš storiti? . . . Kdaj se me usmiliš? . . .«

A Dolfetu se stemni čelo. Kakor bi ne razumel njenih besed, odvrne:

»E — pij in vesela bodi! . . . Kaj bi se kremžila!«

»Obljubi mi, da me ne pustiš v sramoti, v katero si me pahnil,« odvrne Manica, »in več ne bom jokala! . . . Eno samo besedico mi reci, pa bom mirna in vesela! . . .«

»Pojdi, pojdi, kaj imam jaz opraviti s to stvarjo! . . .«

Manici je bilo, kakor bi jo bil udaril kdo s težko rečjo po glavi.

»Kdo drugi pa, če ne ti?« vzklikne presenečena. Na toliko podlost ni bila pripravljena.

Dolfe pa odvrne:

»To moraš vedeti ti sama najbolje!«

In pri tem se je muzal in smejal, kakor bi šlo za čisto navadno, malenkostno zadevo . . .

»Dolfe, ali je mogoče . . . ali je mogoče, da tako govoriš? . . . Kaj takega bi ne bila nikdar pričakovala od tebe! . . . Glej, rada sem te imela . . .«

»Pa kaj hočeš vendar od mene?«

»Kaj hočem? . . . Ti še vprašaš? . . . Ali res ne veš, kaj je moški dolžan dekletu, katero je spravil tako? . . . Ah, če bi me zdaj vzela, še bi se dala malo prikriti! . . . Glej, ako zvedo moj oče, ubijejo me! . . .«

»Pa naj te vzame kdo drugi!« odvrne Dolfe s tistim lahkotnim, lahkomišelnim glasom, s katerim je sploh razpravljaval to zadevo, ter jo začne siliti iznova, da naj pije. Toda ona je ostala pri stvari in se ni dala premotiti.

»Kdo naj me vzame, kdo?« reče očitajoče. »Ali bo kdo tako nespameten, da me vzame tako? . . .«

»Zakaj pa bi moral biti ravno jaz tako nespameten? . . .«

»Ti — nespameten? . . . Ali imaš kaj srca, da govoriš tako? . . . Dolfe, sram te bodi —.«

Dolfe je umolknil. Delal se je, kakor bi ga zanimalo to, kar so drugi okrog njiju govorili. Zato začne zopet ona:

»Dolfe, ti sam veš, kako je prišlo vse to, ti sam veš, da nisem jaz kriva! . . . Bog v svetih nebesih mi je priča, da niti slutila nisem, niti slutila . . . in zdaj govoriš tako! . . . Oh, oh! . . .«

Glasno je ihtela, ko je govorila to, in neprenehoma so ji vrole solze iz oči, ali on je ostal trd kakor železo. Vedel je, kako grozno trpi, in zavedal se je popolnoma, da je krivda na njegovi strani, toda nikdar ni na to mislil, da bi vzela revnega mizarja hčer, in zato se mu je njeno govorjenje zdelo skoro smešno. Neusmiljeno ji odgovori:

»Ženiti se, je zame še malo prezgodaj! In kadar se bom ženil, bom moral gledati nekoliko tudi na denar, in tega tvoj oče nima, da bi ti ga dal . . . Sicer pa mene tvoj oče tudi nikdar maral ni! . . . Zatorej ti svetujem še enkrat: če je že tako, da se moraš močiti, poišči koga drugega! . . . Ti praviš, da nisi kriva! . . . Ali jaz pravzaprav tudi nisem kriv! Ljubila sva se pač . . . to zadene tebe tako kakor mene, a da se vzeti ne moreva, temu so krive okolnosti! . . .«

Deklice se je loteval obup . . . Izprevidela je, da so vse njene besede, vse njene prošnje zaman. Hotela je že vstati in oditi, ko se prikaže njena mati pri vratih.

Mico je bilo začelo skrbeti, da bi se hči ne zamudila predolgo. Šla, ji je zaradi tega nasproti. Potoma ji je bil nekdo povedal, kje je, in tako je dospela semkaj. Ko vidi hčer vso objokano, je vedela takoj, kako je. Pririla se je do mize, pri kateri sta sedela Manica in Dolfe, in posegla je takoj odločno vmes.

»No, kaj sta se domenila?« vpraša na kratko Dolfeta. »Ali si že kaj določil zaradi poroke?«

Dolfe pa je bil jezen, že ko je mater ugledal. Obraz se mu zategne v zaničljive poteze, in odurno pripomni: »Zaradi poroke? . . . Čigave? . . . Ali moje? . . . Za to je še dovolj časa! . . . Če pa vam je v mislih poroka vaše hčere, se zvrši lahko precej jutri! . . .«

Bil je vinjen in govoril je brezobzirno.

V Mici pa je zavrelo. »Torej tako? . . .« vzklikne »Na tak način se je torej hočeš iznebiti? . . . O — ti, pa ne pojde tako! . . . Če ni drugače, prisilimo te! . . .«

»Prisilite? . . . V kaj? . . . Ali k poroki? . . . Na kak način pa? . . . Ali me mislite mar z orožniki gnati v cerkev? . . .«

»Tožit te pojdemo, tožit!« zakriči Mica razjarjena, kajti potrpežljivost ji je bila popolnoma pošla. »Tožit te pojdemo, in če je kaj pravice na svetu, se ti ne bo godilo dobro! . . . Boš ti tako dekle spravljal v nesrečo! . . .«

»Tiste vaše tožbe se pa jaz že kaj bojim! . . . Sicer pa vam povem še nekaj: da se pripeti kakemu dekletu kaj takega, kakor se je vašemu, je treba zmeraj dveh! . . .«

Dolfetove besede so bile nesramne, surove, a so baš radi tega ugajale družčini, ki je sedela okrog njega. In brž mu pritrdi nekdo, rekoč:

»Tisto je pa tako res, kakor le kaj, hahaha! . . .«

Mica je imela še marsikaj na srcu in na jeziku. A Manici se je zastudilo v tej družbi. Potegnila je mater za roko ter jo siloma vlekla venkaj . . .

XIII.

»I pa jo vzemi!« so nagovarjali ljudje Dolfeta, ko sta bili odšli Manica in njena mati. »Saj je lepo dekle, da malo takih! . . . Bogata res ni, in to ji tudi ni ravno na čast, da se ji je pred poroko primerilo kaj takega, pa kaj se hoče! . . . Le vzemi jo le, če si ti kriv! . . .«

»Kaj bom jaz kriv!« se obregne Dolfe, ki ga je imel že jako v glavi. »Pri takih, ki tiče vedno v — župnišču, se nič ne ve, kdo je kriv! Saj vemo, kako so take stvari . . .«

Glasi grohot se je strnil s temi besedami. Ljudem je ugajalo, da je Dolfe govoril tako. Samo eden je bil, ki se mu je zdelo umestno pripomniti: »Dolfe, to pa ni lepo, da govoriš o župniku tako, ko sta vendar taka prijatelja!«

Ali Dolfeta se te besede niso prijele.

»Eh — kaj!« je vzkliknil ter mahnil z roko po zraku.

In zdaj so začeli delati še drugi svoje opazke o župniku; očitali so mu marsikaj, kar je bil res zagrešil, a tudi obrekovali so ga in mu podtikali stvari, katerih nikdar, nikdar ni bil zakrivil. Najhujši pri tem pa so bili tisti, s katerimi se je pajdašil in bratil, s katerimi je igral in popival, katere je gonil v boj zoper politične svoje nasprotnike. Baš ti so imeli največ prilike, pogledati mu v srce in seznaniti se z nagibi vsega njegovega delovanja in poštenja. Imeli so oster vid in doznali so kmalu vse njegove slabe strani. Prevečkrat so videli na njem, da je strasten, pristranski, ošaben, sovražljiv, da sodi ljudi samo po zunanosti, da se sam ne ravna po vzvišenih Kristovih naukih! . . . Spoštovanje do njega jim je polagoma zamrlo, smatrali so ga popolnoma sebi enakega, in pred oltarjem in na prižnici se jim je zdel čisto samo še smešen . . . In zdaj, ko so bili pijače polni, so se jim razvozlali jeziki, in povedali so vse tisto, kar so po tistem že davno davno mislili . . . Če bi bil gospod Rajmund slišal vse to, kar se je govorilo zdaj o njem, moral bi bil priznati, da se je v svojih nadah varal grozno grozno. Imel je res veliko krdelo za seboj, a takih je bilo ubogo malo, ki bi mu bili sledili iz pravega prepričanja. Bili so to večinoma taki ljudje, ki so se mu klanjali ali iz straha ali iz sebičnosti, ljudje, na katere se prav nič ni mogel zanesti, ljudje, ki so bili vsak hip pripravljeni, obrniti se od njega.

Zapustivši gostilno, sta šli Manica in njena mati nekaj časa molče druga poleg druge. Manica se je bila zatopila spet v premišljevanje svoje usode. Spomnila se je, kako so jo pred kratkim še stavile matere svojim hčeram v zgled — zdaj je bila vsemu svetu v posmeh, v zasramovanje! . . . Srce se ji je krčilo pri tej zavesti. In čim bolj je premišljala, tem manj je mogla pojmiti, kako se je zgodilo vse to, kako je mogla zabresti v tako nesrečo! . . . In iznova se ji je vsiljevalo vprašanje: »Zakaj, zakaj me ni Marija varovala? . . . Saj nisem bila svetohlinka, saj sem jo odkritosrčno častila. saj je

bila iskrena vsaka moja molitev do nje! . . Zakaj, zakaj je dopustila to! . .«

Neverjetno, nemogoče se ji je zdelo . . . In začela je dvojiti o preteklosti in sedanosti in o vsem, kar jo je obdajalo . . . Bilo ji je, kakor bi sanjala le mračne sanje, in sladka nada ji je obvejala za hip srce, da se te sanje razprše, da posije zanjo zopet zlato solnce na nebu . . . Zdaj je bila tema okrog nje, tema, a zasvetila bo spet zarja na vzhodu, in tedaj bodo gledale nje oči spet oni lepi svet, ki so ga gledale prej; tedaj se bo veselila spet ptičjega petja, veselila rožnega cvetja kakor v nekdanjih lepih časih; tedaj bo konec onih grozних misli, ki so ji semintja polnile ubogo glavo . . . Bolj in bolj se je pogrezala v sladke utopije, ko jo vzdrami ter prikliče spet v realnost odurni, očitajoči glas njene matere:

»Res, lepo veselje delaš ti meni! . .« je začela. Oh, saj pravim no, kaj takega mi greš storit! . .«

Dokler je Mica še malo upala, da postane Manica žena Dolfetova, se ni obregala nad njo. Bila je sicer poštena in zares tudi pobožna, a mislila je trezno in računila je, kakor računi večinoma vsaka ženska . . . Da se je bilo hčeri to primerilo, niti ni smatrala za posebno nesrečo, ker je mislila, da se vsled tega tem prej uresničijo njene namere. »Če bo mož videl,« je mislila sama pri sebi, »da ni nobenega drugega izhoda, se tudi on ne bo protivil več, in Manica dobi odličnega ženina! . .«

A ko je uvidela, da se njene želje ne uresničijo, ko se je prepričala, da Dolfe na ženitev sploh nikdar mislil ni, izginila ji je hkratu vsa ljubezen do hčere, in ni ji prizanašala več. Niti na to se ni zdaj ozirala, da je bila ravno ona tista, ki se je ogrevala za Dolfeta in sicer v odločnem protislovju s svojim možem. Na vse je pozabila in govorila je, kakor bi bila hčerina popačenost kriva vse nesreče, akoravno jo je dobro poznala in akoravno je za gotovo vedela, da je bila v prvi vrsti njena neizkušenost, njena nevednost vzrok, da je prišlo tako . . .

Manica je umela svojo mater. Čutila je, kje tiči pravi vzrok njene ogorčenosti; bila je uverjena, da bi ji ne bila rekla nobene žale besede, če bi se ji bila uresničila njena želja, in to jo je bolelo, ker je bilo krivično! . . S pogledom, ki je izražal trpkost in žalost, se ozre na mater in z zamolklim glasom reče:

»Jaz vendar nisem kriva! . . Jaz . . . jaz . . .« naprej ni mogla, ker jo je iznova posilil jok.

»Molči mi! . . . Kdo pa je kriv, če ne ti? . . .« odvrne neusmiljena mati. »Sem kriva mar jaz? . . . Ali ga nisi čula, kako je govoril? . . . „Da se kaj takega zgodi, je treba vedno dveh!“«

Manici je bilo, kakor bi ji bil kdo zavalil težak kamen na prsi. Te materine besede so ji vzbudile hkratu druge misli, misli, ki so z neznansko težo legale na njeno srce . . . Zakaj se je njej, njej to pripetilo? . . . To vprašanje se ji je zasadilo kakor nož v prsi, in bolečina, ki ji jo je povzročalo, jo je pekla kakor živ ogenj! . . . Zakaj ne kaki drugi? . . . Samo tista razuzdana, zavržena dekleta čakajo kaj takega, dekleta pa, ki so poštena, ki se vedejo lepo, ne . . . Torej je vendar morala kaj zagrešiti . . . Zavest, da je kriva, se ji je zajedla v meso, in bolesti, katero so ji bile vzbudile materine brezsrčne besede, se ni mogla iznebiti več . . .

Ko sta dospeli blizu domače hiše, se zdrzneta obe. Oče je bil že doma. Že to, da sta bili šli brez njegove vednosti z doma, je bilo dovolj povoda za njegovo jezo. Tomaž je bil nasprotnik vsega pohajkovanja, zato se je malokdaj prigodilo, da bi bil šel na sejem, še manj pa je maral, da bi bili žena in hči potavali okrog. To sta vedeli obe in pričakovali sta, da ju grdo ošteje. A prišlo je še hujše, nego sta se nadejali! . . .

Tomaž je delal tisti dan v Poljanah. Na večer, po končanem delu, si je hotel privoščiti še kozarec vina, kajti delal je celi dan naporno, in stopil je v neko gostilno. Tudi tukaj se je nahajalo nekoliko ljudi, ki so se vračali s sejma. Med njimi je bil Škrjanec, ki ga je imel že precej »pod kapo«.

»Zakaj pa ne piješ v vašem društvu, Škrjanec?« ga vpraša nekdo.

»Kaj? . . . Tisto petjotsko žlabudro da bi jaz pil? . . . Tako neumen pa nisem! Tisto naj pijejo devičarji in devičarice, da jim še bolj zamrzne kri! . . .«

»Pa vendar zahajaš še tjakaj!«

»To je da! . . . Človek mora biti pameten dandanes! . . . Župnik so prvi mož v župniji, hi-hi-hi . . . in petjot je tako neke nove vrste odpustek! Kdor ga pije, mu bodo odpuščeni vsi grehi! . . .«

Tomaž je bil truden in se ni brigal dosti za to, kar so govorili drugi. Sedel je sam zase in bavil se z lastnimi mislimi. Govorica se je pletla že dolgo, ne da bi bil on poslušal. Kar zbude njegovo pozornost sledeče besede Škrjančeve, ki je bil v svojem govoričanju prešel spet na drug predmet:

»O ti prokleta devištvo ti, da si ti zdaj tako po ceni! . . . Takih Kristusovih nevest pa še ne! . . .«

Posilil ga je skoro smeh, ko je čul župnikovega pristaša govoriti tako. Da bi se tikale te besede kako njega, se mu še sanjalo ni. Kakor je navadno mož zadnji, ki pride na sled nezvestobi svoje žene, tako se tudi često zgodi, da je oče tisti, ki najnazadnje zve o padu svoje hčere.

Tomaž je imel sicer dovolj nasprotnikov, katere bi bila veselila njegova bolečina, toda izdal mu skrivnosti vendar nihče ni, ker je predobro vedel vsakdo, da mu stvar ne ostane prikrita, in da bo udar tem hujši, čim pozneje in čim manj pričakovano ga zadene.

Da njegovi hčeri včasih ni dobro, tega Tomaž ni bil prezrl. A mislil bi si bil vse prej nego kaj takega! . . . Da bi jo bil opazoval natančneje, mu ni hodilo na um. Njegovo vedenje ženi in hčeri nasproti je bilo sploh nekoliko odurno. Tudi če je govoril z njima, jima je pogledal le malokdaj v obraz. Bil je narave take . . . In tako se ni bilo čuditi, da on še slutil ni, kaj je s hčerjo, ko so drugi ljudje že splošno govorili o tem. Zato je zdaj tudi popolnoma mirno in ravnodušno vprašal Škrjanca:

»Kaj pa se je dogodilo takega, kaj, da se tako jeziš? . . .«

»I saj ti menda bolje veš nego jaz!« odvrne Škrjanec. »Najprej bo menda pri vas zajokalo, potem pa bogve še kje! . . .«

Tomaž osupne. Najprej je mislil, da se Škrjanec norčuje. A ko se ozre po ostali družbi, vidi vprtih vase vse polno pogledov, iz katerih je odsevala škodoželjnost. To ga navda z neprijetnim občutkom. Postal je hkratu nekoliko zmeten. Dasi ni še ničesar znal, je vendar že kipelo po njem. A premagoval se je. Vedel je, da mora ostati miren za vsak slučaj. Pošali se torej in reče:

»Škrjanec, kakor je videti, ga imaš že malo preveč v glavi. Blede se ti menda . . .«

»Meni — blede? . . .« odvrne oni. »Kaj še! . . . Jaz sem še popolnoma pri zdravi pameti, a o tebi ne vem, kaj bi rekel, o tebi! . . . Ali se le delaš tako neumnega, ali si pa res! . . .«

Zdaj si pa Tomaž ni mogel kaj, da bi ne bil nekoliko vzrojil.

»Škrjanec, zdaj pa te moram prositi, da govoriš bolj jasno!« reče z odločnim, a tresočim glasom.

»Bolj jasno? . . . Še bolj jasno naj bi govoril? . . . Čemu? . . . Vprašaj doma ženo in hčer! . . . Kakor sem slišal domov grede, sta bili danes obe na sejmu in sta se pogajali z Dolfetom . . . Ko prideta domov, ti že povesta, kaj sta opravili . . .«

Tomažu je bilo, kakor bi ga bil kdo udaril s kako težko stvarjo po glavi. Zaman se je oziral okrog, kdo mu priskoči na pomoč ter

zavrne Škrjanca. Nihče se ni oglasil, vsi so molčali; vsi so bili torej prepričani o istinitosti onih besed! . . . Tedaj res, res! . . . Njegova hči, katero je tako ljubil, na katere čednost je bil tako ponosen! . . . Baš to, česar se je pri njej najbolj bal, baš to je bila postala! . . . Njena pobožnost, njena gorečnost, vse le na videzno! . . . Poniglavka, hinavka je bila in potem, ah! . . . Srce v prsih se mu je ustavilo, kakor bi mu hotelo odpovedati svojo službo, nato pa je butnilo z neznansko silo ob prsi ter mu zapodilo kri v glavo . . . Pred očmi se mu je temnilo Moral je ven Plača hitro in otide, ne da bi bil pogledal koga . . . Tako hitro ni še nikoli hodil proti domu kakor to pot. Še eno tolažbo je imel — da dobi ženo in hčer doma, da mu te dve povesta, da je Škrjanec lagal, da je nesresnica to, kar govoričijo ljudje . . . Kakor bi mu šlo za življenje, in kakor bi bila od enega samega trenutka odvisna vsa sreča njegova, tako je tekel in hitel domov . . . Ko pa pride do domače hiše in jo najde zaklenjeno, mu iznova zastane srce . . . Le s težavo odklene vrata . . . Stopivši v sobo, pa se zgrudi za mizo . . . Ondi sedečega in z obema rokama oklepajočega se miznega roba sta ga dobili žena in hči, ko sta se vrnila s sejma . . .

»Danes si prišel pa prej nego po navadi,« izpregovori Mica, boječ se, da ne bi mož takoj vzrojil.

Tomaž ni odgovoril. Pomolčal je še, a bralo se mu je na obrazu, kaj se godi v njegovi notranjščini. Bledel je in tresel se je tako, da je miza vztrepetavala pod njegovimi rokami. Srpo je gledal predse in težko je sodel. Nosnici sta mu bili vdrti kakor človeku, ki obrača svojo pozornost s skrajno intenzivnostjo na en sam predmet. Strašen je bil ta njegov molk in materi in hčeri se je zdel tem neznosnejši, ker sta vedeli obe, da ne pomeni nič dobrega.

Mati hoče ravno zopet nekaj opomniti, ko se dvigne Tomaž s sedeža, stopi korak bliže proti njej ter reče:

»Govori, ali je res? . . .« njegov glas je bil hripav, hreščeč . . .

Mica se je zganila po celem životu, ko je zapazila, da je prišel odločilni trenotek. Vedela je precej, kam cikajo moževe besede, in prestrašila se je tako, da se ni znala pomagati drugače, nego da je zagnala jok ter rekla:

»I kà morem jaz kaj za to? . . .«

Tomaž se je moral prijeti spet za mizo, da ni padel. Bila mu je izginila zadnja nada . . . Nič več ni mogel dvojiti o grozni nesreči, ki ga je bila zadela . . . Zavest in popolna, neovržna resnica, da je njegova hči onečaščena, njegova hiša osramočena, ga je premagala

tako, da so mu odrekle moči, in da ni nedostajalo mnogo, da se ni zgrudil na tla . . . Nepopisna bol se ga loti, in čutil je potrebo, da bi zakričal iz širokih prsi kakor na smrt ranjena žival, da bi zakričal in napolnil ves svet s svojo grenko tožbo! . . . To je doletelo njega, njega, ki je toliko gledal na svojo in svoje obiteli čast, to je doletelo njega, ki je imel le eno hčer, katero je tako neizmerno ljubil! . . . In da je bila postala žrtev baš tega Dolfeta, sina onega, ki ga je tako sovražil, je le še pomnoževalo njegovo bolečino! . . .

»Zdaj imaš, kar si hotela imeti!« reče z gromovitim glasom proti ženi, ko si je bil nekoliko opomogel. »Zdaj imaš! . . . Ti zaslужиš to, a kako pridem do tega jaz, jaz, ki sem si vedno prizadeval, da bi preprečil nesrečo, jaz, ki sem podil onega lopova iz hiše! . . . Če bi moja hči ne bila, a tako — ha, moja hči, moja edinka — vlačuga . . . vlačuga . . . vlačuga! . . .«

Zgrudil se je na klop, izpulil si pest las iz glave ter razjokal se na ves glas . . . Ta trdi, jekleni mož je jokal kakor otrok! . . .

Bilo je nekaj presunljivega, pretresljivega v tem clementarnem pojavu žalosti in v tem groznem srdu, ker je bilo oboje tako istinito, ker je oboje prihajalo iz dna ponosnega, a do smrti užaljenega moškega srca! . . .

Potem pa se je obrnil proti hčeri rekoč:

»Povej, zakaj si storila to, povej! . . .«

Te besede je bolj kričal nego govoril in grozno je vihtel pest v svoji obupnosti, v svoji boli . . . Toda deklico je tako dušil jok, da ni spravila nobene besedice iz sebe. Zdaj šele je pojmila prav, zdaj šele je umela, kaj se je zgodilo; zdaj šele se je zavedala vse velike svoje nesreče! Še nikdar ni videla jokati svojega očeta, in njegove solze so jo pretresle tako, da se je nje same lotil krčevit jok, katerega ni mogla ustaviti . . .

Tomaž je rohnel še dalje, in šele pozno v noč so legli k počitku . . . A tudi zdaj ni bilo miru. Nobeden ni mogel zaspati. Mati in hči sta vzdihovali in jokali po tihem. Tomaž pa se je premetaval po postelji semintja, mahal z rokami okrog sebe, butal z glavo ob steno in grozovito škrtal z zobmi . . . Pripeti se včas, da človeka, ki slove za hrusta, ki je bil svoj živ dan čvrst in krepak, kar nagloma položi in ugonobi bolezen. Isto tako se nahajajo ljudje, ki se odlikujejo po izredno krepki volji, ljudje, ki so pogumno prenesli že sto nemilih usodnih udarov; videti so nepremagljivi, neupogljivi; toda nekega dne jih zadene spet nezgoda, in konec je njih kremenitosti, konec njih moči! . . . Strti so . . . uničeni! . . . Tak človek je bil To-

maž. Njegovi jezi, njegovi žalosti ni bilo mere Izgubivši svoje najdražje, svojo ljubljeno hčer, je bil podoben človeku, ki je prišel ob vse, ob svoje imetje, ob svojo moč, ob svojo voljo... Obup ga je polnil, in strašne misli so se mu porajale v glavi. Razburjen je bil huje od trenutka do trenutka, naposled plane pokoncu ter začne divjati iz kota v kot Mesec je sijal, in bilo ga je grozno videti, ko je neoblečen, z zmršenimi lasmi blaznel od ene strani do druge . . . Žena in hči sta mislili, da je ob pamet . . . V tej misli sta bili potrjeni še bolj, ko sname hkratu puško, ki je visela na steni . . . V smrtni grozi sta si komaj sopsti upali . . . On pa je tolkel s puškinem kopitom ob tla, škrtal z zobmi ter se neusmiljeno bil s pestjo po prsih . . . Semtertja je vrgel puško na mizo, kakor bi se bil premislil, kakor bi si hotel zasnovati nov načrt, a vedno zopet jo je pograbil.

Dolgo je divjal tako, potem stopi k hčerini postelji in iznova ji zapove z groznim, neznanskim glasom:

»Povej, zakaj si to storila? . . .«

Manica skoči s postelje, zdrkne pred očeta na kolena in vzklikne:

»Oče — oče — o moj oče! . . .«

»Govori, zakaj si storila to, ali . . .« in puška je neprijetno zabobnela po tleh.

»Ubijte me, oče, ubijte — najboljše bo tako! — —«

A on je ponavljal: »Govori, jaz hočem vedeti! . . .« V svoji jezi je samo še hropel. Mati je trepetala v smrtnem strahu in ni si upala izpregovoriti nobene besede, boječ se, da ne bi provzročila katastrofe. Manica pa se oklene očetovih kolen in reče:

»Oh, oče, ko bi vam mogla povedati — jaz sem nedolžna, nedolžna . . .«

»Ha, nedolžna — to se vidi, kako si nedolžna! . . .« In vendar so mu segle te hčerine besede v srce, in zasmilila se mu je v tistem hipu . . . Začel se je zavedati pomena njenih besed . . . To mu je bilo nekoliko v tolažbo, a zmanjšalo mu ni ne srda, ne bolečine v prsih . . .

Obleče se za silo ter otide s puško v roki v noč . . . Vrnil se je šele proti jutru, zmršen, prepadel, raztrgan . . . Lasje so mu bili v eni noči osiveli, in postaral se je bil za leta . . .

Puške pa ni bil prinesel s seboj. Najbrž jo je bil vrgel v stran, ker je čutil pešati svojo moč in se je bal, da bi se ne mogel kdaj več obvladati, bal, da bi ne postalo smrtno orodje prej ali slej usodno v njegovih rokah . . .

(Dalje prihodnjič.)

Ž r t v e.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

(Dalje.)

XIV.

Župniku je bil povedal cerkovnik, kaj se je zgodilo z Manico, in kdo je njen zapeljivec. Bilo je nekega četrtega popoldne, ko mu je prišel s to novico . . . Ko je gospod Rajmund to slišal, je zardel, in polotila se ga je velika razburjenost.

»Tako? . . . Kdo pravi to?« je vprašal, in jezik mu je naglo švigal ob ustnicah.

»Kdo pravi? I vsi ljudje vedo o tem!« odgovori cerkovnik skoro nejevoljen, da mu župnik ni takoj verjel.

»Vsi ljudje? . . . Mhe! . . . In Dolfe,« praviš . . . »Dolfe . . . Dolfe? . . .«

»I Dolfe, da! . . .«

»Dobro, že dobro! . . . Pojdi . . . pojdi! . . .«

Odslovil je skoro neprijazno cerkovnika; videlo se je, da mu njegova novica ni bila prijetna . . .

In res ga je navdalo neko čudno, bridko čuvstvo, ko je slišal to . . . Do deklice, ki se je bila ponesrečila, je gojil čudne, čudne simpatije . . . Često ga je motila njena podoba pri opravljanju božje službe, pri molitvi in celo v spanju . . . Kadar je stal na prižnici, so mu njegove oči najrajše počivale na njej, in z nepritajeno radostjo ji je zrl v njen nedolžni obrazek, kadar je stala spodaj pod prižnico ter s povzdignjenimi rokami strmela gori k njemu, kakor bi se bala, da ne bi preslišala katere njegove besede. In še potem, ko je bil že pred oltarjem, se mu je prikazovala njena dražestna glavica med glavami angelov in svetnikov, katerih podobe so krasile oltar . . . Da, dogajalo se je celo, da se ga je lotevalo burno hrepenenje po tem sladkem bitju, da je čutil neko čudno domotožje po njej . . . Baval se je često ž njo v mislih, in kadar se je spomnil, da postane prej ali slej žena, in da bo kdaj ljubezen do moža zakraljevala v njenem srcu, zavladali so neprijetni občutki v njegovih prsih . . . Rajši bi bil že čul, da je stopila v kak samostan, da se je odpo-

vedala za vedno svetu, ko že ni moglo biti drugače . . . No, in zdaj — In da je bil baš Dolfe tisti — —! . . .

Gospodu Rajmuńdu samemu ni bilo popolnoma jasno, je li bilo to, kar mu je polnilo srce, zgolj ogorčenost nad onim, ki je storil tako zločinstvo, ali pa je bilo tudi še kaj drugega pri tem . . . A toliko je znal, da mora dati duška svoji nejevolji . . . Posegel je po palico in klobuk ter se napotil naravnost proti Dolfetovemu domu. Toda ko pride mimo hiše konsumnega društva, potrka nekdo na okno. Ozrši se, vidi Dolfeta, ki ga je vabil noter . . .

»Ravno prav!« si misli. »Saj ti tukaj tudi lahko povem svoje mnenje!«

A ko stopi v sobo in vidi, da sedi Dolfe pri polni steklenici, se mu takoj omehča srce. Nad takim človekom, ki je bil tako vnet za njegovo stvar, da je celo ob delavnikih pil društveno vino ter pospeševal na ta način njegove namene, ni mogel nastopiti tako, kakor je sicer znal. Nagovori torej Dolfeta dokaj ponižno:

»Ti, Dolfe, lepe reči čujem o tebi! . . . Ali je res, kar pripovedujejo? . . .«

Dolfetovo načelo pa je bilo od nekdej: lagati, kolikor se da! Če je šlo za to, da se spravi iz zadrege, se laži nikdar ni zbal. Tudi zdaj je govoril tako spretno, da je bil župnik kaj hitro prepričan, da se mu godi krivica, in da je gotovo vse kdo drug tisti, ki je zaslužil njegovo jezo. Ker mu je Dolfe pridno nalival, je polagoma celo pozabil na to, s kakšnim namenom je bil prišel semkaj, in ni trajalo dolgo, pa sta bila zapletena v vse druge pomenke. Zmotil ju je pri tem Baston, ki je stopil v sobo. Tudi ta se je bil namreč prelevil. Ker je videl, da z gasilnim društvom le ne gre več in mu liberalci niso hoteli izkazati te časti, da bi ga bili izvolili za župana, je izkušal priti drugje do veljave. Poglavitni vzrok pa, da je bil prestopil na župnikovo stran, je bila nečakinja njegova.

Bila je to izredno lepo, iskro dekle, srednje, a krepke postave, bohotnih, mogočnih prsi, pa temnordečih, žarečih lic. Komur je pokazala svoje bele zobe in v kogar je vprla svoje okrogle, mačje oči s tistimi velikimi, izpreminjajočimi se zenicami, je bil izgubljen! Moške begati je znala ona kakor le malokatera! . . . Dasi je bila ena prvih devičaric in je oblekla belo obleko, kadar se ji je le nudila prilika v to, je vendar streljala s svojimi pogledi po moških, da so se kar iskre kresale . . . Bila je izvrstna vada za društvo, in marsikdo je hodil samo radi nje popivat semkaj . . .

Baston je bil izgubil precej prvič glavo, ko ga je bil zadel njen izzivajoči pogled. Zgodilo pa se je bilo to na sv. Telesa dan, ko je stopal on v svoji zlati uniformi, ona pa v svoji beli, s ščipkami bogato obloženi obleki za procesijo. Nasmijala se mu je bila tako resolutno, kakor bi se od nekdanj poznala. In on si je v svoji domišljavosti razlagal to stvar precej po svoje. Kmalu po tistem pa se je izmuznil nevesti, s katero bi bil moral biti že kmalu oklican, in od tistihdob je bil eden najpridnejših obiskovalcev konsumnega društva . . . Prihajal pa je, če je le mogel, najrajši ob takem času, ko je mislil, da bo sam. Tudi danes se je nadejal, da ob tem času ne dobi nikogar v društveni pivnici. Ko zagleda torej župnika in Dolfeta, se mu stemni nekoliko obraz, vendar pa pristopi k njima. Ker so bili trije, si vele primesti karte, in pri igri so pozabili kmalu na vse drugo . . .

Igranje in popivanje je bilo v konsumnem društvu sploh na dnevnem redu. Črez dan ljudje sicer niso kdo ve koliko prihajali, a na večer je bila vedno zbrana večja družba, ki je ostajala pozno v noč. Ob nedeljah in praznikih pa se je tudi črez dan vse trlo ljudi.

Da bi vzdignil svoj politični vpliv in da bi imel pri prihodnjih volitvah tem več prostovoljnih in neprostovoljnih privržencev, je bil prišel gospod Rajmund na izvrstno misel. Izpremenili so pravila konsumnega društva tako, da je pristopil lahko vsakdo, če tudi deleža ni plačal. Kdor pa je bil ud, je dobil blaga tudi na kredo, kolikor je hotel. Z denarjem je zalagala društvo osrednja posojilnica, s katero so bila vsa konsumna društva v zvezi, in tako se je pričel v Poljanah pravi eldorado za vse tiste, ki niso dosti mislili, in katerih skrb ni segala dalje nego od danes do jutri . . .

Šumno in hrupno je bilo zdaj življenje v Poljanah, in malokdo se je brigal za to, kar se je pripravljalo po tihem. Malokdo je mislil na to, da se veselje lahko hipoma izpremeni v žalost. Vsakdo je gledal le, da bi tem več dobička imel od društva, da bi tem več použil in popil zastonj — vse drugo je bilo ljudem postranska stvar. Za tragiko, kakršna je bila zavlada v Tomaževi hiši, pa ni imel že celo nihče ne razuma, ne srca . . .

Po tistem groznem nastopu ni govoril Tomaž več ne z ženo ne s hčerjo. In tudi drugih ljudi se je izogibal. Z nasprotniki ni maral priti v dotiko, ker je vedel, da bi ga pikali, s prijatelji ne, ker se je bal, da bi ga tolažili. Nič več ni hotel slišati o tem, nič več . . . ! Saj so mu še vedno donele po ušesih Škrjančeve porogljive besede, ki mu je rekel, da bode zajokalo v njegovi hiši . . . ! Od

tistih dob niti več slišati ni mogel otročjega joka in bežal je kakor blazen strani, če mu je priletelo od kod kričanje majhnega otroka na uho. Često se mu je tudi samo zdelo, da sliši otročji jok. Ob takih prilikah je otepal z obema rokama okrog sebe in ves zbežan je letal od enega kraja do drugega . . .

Kako nečuvveno da trpi, to se je dalo posneti iz vsega njegovega vedenja in početja. Nobeno delo mu ni šlo več izpod rok. S kakim veseljem je izvrševal včasi svoje rokodelstvo, kako ponosen je bil na to, kar je znal! Zdaj ga je bilo minilo vse, in prav videlo se mu je, kako se sili, kako nerad vztraja pri svojem poslu. Včasi je gojil neko posebno ljubezen do svojega orodja. Na vsak stružec, na vsak sveder je pazil z neko ganljivo skrbnostjo . . . Zdaj se mu ni smililo nič več, in včasi je kar sredi dela vrgel žago ali kaj drugega od sebe v stran, vzel klobuk ter zbežal iz hiše . . .

Kadar njega ni bilo doma, sta izpregovorili mati in hči kako besedo med seboj. Sicer pa sta molčali tudi oni dve. Niti vzdihniti si nista upali, boječ se, da bi očeta še bolj ne vznemirili in razdražili. Bilo je kakor izumrlo v Tomaževi hiši, in vsi so imeli občutek, kakor bi bili jetniki, kakor bi bili ločeni od vsega sveta . . . A še tisto malo, kar sta govorili mati in hči v takem času, ni bilo po tem, da bi si bili olajšali svoje težave . . .

»Vidiš nesrečnica, kaj si storila!« s temi besedami je pretrgala navadno mati molk. Čutila je potrebo, da bi se maščevala za grenke ure, ki jih je morala prebiti. Manica pa na take besede ni odgovarjala. Prenašala je po tihem bolečine, ki ji jo je provzročevalo to večno očitiranje, in porabila je potem očetovo odsotnost samo v to, da se je spet enkrat prav od srca izjokala . . .

A neko tolažbo je imela . . . Navdajala jo je že dalj časa slutnja, da tega ne bo preživela, kar je je čakalo, in z neko razkošnostjo si je večkrat v duhu predstavljala, kako bo ležala tu sredi sobe z zaprtimi očmi in sklenjenimi rokami, kako jo bodo položili v krsto, katero ji naredi morda oče sam, kako jo odneso tja proti cerkvi, kamor je včasi s tako gorečnostjo molit hodila, in kako jo naposled polože na pokopališču v tiho jamo . . . Oh, potem se bo morda smilila očetu in materi in morda še komu, potem potoči morda še kdo kako solzo za njo! . . . Vsekakor pa bo konec njenih muk, konec njenega neznosnega trpljenja! . . .

Ničesar si ni bolj želela, nego da bi že umrla, in ta edina misel, da je čaka sladki mir, da se tam na pokopališču kmalu zgrne prst nad njo, jo je še vzdrževala . . .

A če so bili pri Tomaževih strašni že dnevi, so bile še mnogo strašnejše noči. Spanec se je le malokdaj usmilil teh nesrečnih ljudi. Neprenehoma se je čulo vzdihovanje, zdaj od ene, zdaj od druge strani. Mati in hči bi se bili morda pomirili; vdali bi se bili morda resignaciji, in morda bi bila otrplost legla na njijne ude, ko bi se ne bila pojavljala pri očetu vedno zopet s tako elementarno silo bolest ter razburjala vedno iz novega tudi njijnih živcev . . . Kar nenadoma je planil včasi iz postelje, divjal semintja, bežal ven, pa se zopet vrnil ter iznova begal po sobi gori in doli . . .

Nekoč pa — bila je lepa mesečna noč — je vstal, odprl skrinjo ter vzela iz nje citre . . . Igral je dobro na ta inštrument in v prejšnjih časih, ko niso bile zavladaše še take razmere v hiši, je često, zlasti ob nedeljah, delal z igranjem kratek čas sebi, ženi in hčeri . . . Vidi ga Bog, kako mu je prišlo tisto noč na um, da se je usedel ter začel igrati . . . Žena in hči sta strme poslušali. Tako niso še nikdar pele strune pod njegovimi prsti! To ni bilo več zvenenje mrtvih žic, to je bil pristen odmev v neznosni boli tožečega srca! . . . V tihi, mirni noči je bila moč teh glasov še silnejša . . . Zdelo se je, kakor bi tožila in vzdihovala nevidna bitja . . .

Hhratu pa se zaihti Tomažu, a za njim obenem se razjokata na ves glas tudi mati in hči . . . Umeli so drug drugega! . . . Kdo ve, če bi ne bile imele te solze, ki so lile zdaj vsem trem iz oči, najblagodejnejšega vpliva in najboljših posledic . . . Kdo ve, če bi se ne bila ta srca, ki so zdaj skupaj iskala tolažbe v solzah, spet našla in se zblížala, ako bi ne bila preprečila tega ona čudovita bolestna trma Tomaževa, ki ga ni pustila, da bi bil vso stvar nekoliko hladneje premotril, ki ga je silila na usoden način k temu, da je trpinčil venomer sam sebe in svoje, in ki je provzročila, da se ni mogel ločiti od svoje boli . . . Kakor bi ga bilo sram mehkejših čutov . . . kakor bi ne privoščil hčeri in ženi tolažbe, ki sta je iskali v solzah, izzvanih po njegovem igranju, je dvignil citre z obema rokama kvišku ter jih treščil ob vogel mize, da se je drobir razpršil na vse strani . . . — —

Še hujše je bilo, ko je bila prišla zima in so bile tako dolge noči . . .

Tomaža tudi mraz in sneg nista zadržavala, da bi ne bil uhajal iz hiše . . . A ker v snegu ni mogel daleč, si je krajšal čas s tem, da je kidal sneg in na vse strani delal pota. Vaščani se niso mogli dosti načuditi, ko só zjutraj vstajali in videli, da je sneg prekidan, in da so pota narejena. Mogoče, da se je hotel Tomaž na ta način

utruditi, da bi potem lože zaspal. Proti jutru se je navadno povrnil v hišo ves spehan in potan, a tudi to mu večjidel ni prineslo zaželenega miru. Včasih je zaspal za kratko uro, največkrat pa nič . . .

Tako je potekal pri Tomaževih v grozni, moreči enakomernosti čas, dokler se ni izpolnilo Škrjančevo prorokovanje in se ni začel v hiši otroški jok . . .

Tedaj pa je Tomaž pobegnil z doma . . .

XV.

Maničine temne slutnje se niso izpolnile. Povila je navzlic temu, da je toliko togovala in da je prebdela v neznosni boli toliko noči, prav zdravega in krepkega dečka, in tudi sama se je zdaj telesno dobro počutila. Pa tudi njen duševni razpoložaj se je bil hkratu ves predrugačil. Zdelo se ji je, kakor bi se bila prebudila iz težkih, mučnih sanj. Vse tiste temne, moreče misli, ki so ji v prejšnjem času polnile glavo ter jo navdajale s toliko boleščjo, so ji bile prešle, in jasno in mirno je gledala zopet v svet . . .

Z otrokom je imela nepopisno veselje. Iznebila se je vseh predsodkov, in skoro smešno se ji je videlo, da je poprej tako žalovala. Glas čiste, neskajljene prirodnosti je zvenel po njenih, od materinske ljubezni prešinjenih prsih, in zdelo se ji je zdaj nedoumno, da bi bilo njeno materinstvo pregrešno. Da ji ni na srečo in da ni na srečo staršem njenim in tudi otroku ne, da, to je pojmila! . . . A da bi se morala sramovati — za to ni vedela nobenega vzroka več! Njeno srce je bilo navzlic temu, kar se je bilo dogodilo, popolnoma čisto, nedolžno. Če se je imel kdo sramovati, potem je bil to on, ki je hotel njeno nesrečo! . . . Toda niti njega ni več sovražila . . . Njena ljubezen do dragega deteta je bila toliko, da poleg nje ni bilo mesta nasprotnemu čuvstvu . . . Neprestano ga je gledala in negovala in v mislih si je predstavljala, kako ga bo vzgajala, kako bo skrbela zanj . . . Prav nič ga ne bo skrivala pred ljudmi! . . . Je li mar slabejši nego vsak drug otrok? . . . Bog ji ga je dal! O tem je bila popolnoma prepričana in zaradi tega ga je hotela ljubiti ter gledati na to, da bi bil kdaj Bogu in ljudem v čast! . . . Naj govore ljudje, kar hočejo, ne bo se brigala za njih besede! . . . Vedno mu bo na strani, da se mu kaj hudega ne prigodi! . . . V cerkev ga bo za roko vodila, in naj se še tako spogledujejo nad njo! . . . O očetu pa mu ne bo pravila nikdar . . . Hotela mu je biti oboje, oče in mati! . . . Posvetiti mu je hotela vse svoje življenje! . . .

Morda je bila baš radi tega tako pomirjena, ker je bilo zadržalo njeno življenje s tem otrokom nekak pomen, ker je imela zdaj trden smoter pred očmi, v katerega dosego je hotela uporabljati vse svoje moči . . . Samo nekaj jo je še skrbelo: se bo li njen oče sprijaznil kdaj s tem, kar se predrugačiti ni več dalo, ali pa bo vztrajal pri svojem srdu ter ostal nespravljiv . . .

Manica je bila že vstala, ko se je priplazil Tomaž nekega dne do domače hiše. Bilo ga je strašno videti. V obraz je bil zaraščen, lasje so mu bili zmršeni, in obleka je nerodno visela na njegovem izhujšanem životu. Stopil je bil že v vežo, a tu je začul otročji jok, ki je prihajal iz hiše . . . Neznansko se mu skremži obraz, a z desnico se prime za srčno stran, kakor bi hotel udušiti s tem to, kar je občutil ondi notri . . . In zopet stopi pod milo nebo . . .

»Moram si ohladiti dušo, moram!« je godrnjal med zobmi.

In napotil se je tak, kakršen je bil, proti Poljanam. Hotel je najprej do Dolfeta. A prišedši na njegov dom, je dobil samo očeta njegovega.

»Kje je oni, kje? . . .« vpraša. Glas se mu je tresel, da so se komaj razumele njegove besede, in zobje so mu šklepetali razburjenja.

»Kateri oni?« vpraša Kržišnik malomarno, a ustnice se mu zategnejo v porogljiv smehljaj.

»Tisti lopov . . . tisti sin tvoj! . . .«

»Lopov? . . . Zakaj lopov? . . . Saj veš, kakšne so ženske! . . .«

In še porogljiveje se je smejal. Tomaž pa bi bil v tem hipu ubil tega človeka, če bi bil imel kaj takega pri rokah, tako so ga razljutile njegove besede. Odmevalo je iz njih zasramovanje njegove hčere, obenem pa so mu obnovile staro rano, ki se mu itak nikdar ni bila popolnoma zacelila. Tomaž in Kržišnik sta imela nekaj vkup še izza mladih let. Bila sta nekdanj velika prijatelja. Tomaž je ljubil mlado, lepo deklico . . . Akoravno je bila ubožna, je imel popolnoma resne namene ž njo. Hotel jo je vzeti v zakon navzlic temu, da so se protivili njegovi starši, ki so hoteli, da bi si bil poiskal bogatejšo nevesto. Dekletce mu ni ugajalo samo zaradi svoje krasote, ampak tudi zaradi mnogih lepih čednosti. Kržišnik, kateremu je zaupal Tomaž kakor svojemu najboljšemu prijatelju vse, je vedel za njegovo ljubezen in vedel tudi, da je njegova ljubezen istinito goreča in globoka. Tomaž mu je večkrat pravil, kako neizmerno ljubi to dekle, in kako nesrečen bi bil, če bi ne postala njegova žena. A vse to Kržišnika ni odvrnilo, da bi se ne bil začel približevati Tomaževi izvoljenki, ki je bila poleg vseh svojih dobrih in lepih last-

nosti vendarle slabotna ženska! . . . Kržišnik je bil lepši nego Tomaž; bil je razen tega sin premožnih staršev in znal ji je tudi vse drugače govoriti o ljubezni nego Tomaž. Kar niso izdale besede in obljube, so izdala darila — in vdala se mu je. Ta pa, dosegši svoj namen, jo je pustil v sramoti in v bedi baš tako, kakor zdaj njegov sin Tomaževo hčer. Preselila se je ubožica nato v drugo župnijo in tam je umrla pri porodu . . . Od tistih dob je Tomaž črtil, neodpustljivo črtil Kržišnika. In to, da mu je baš njegov sin onečastil hčer, je podvojevalo njegov gnev. Ono sovraštvo je bilo deloma tudi vzrok, da že z vsega početka ni hotel nič slišati o Dolfetovi snubitvi . . .

Tomaža so bile Kržišnikove besede zadele tako, da se je kakor omamljen opotekel par korakov nazaj . . . Svojega srda bi si ne bil mogel ohladiti drugače, nego da bi bil udaril svojega nasprotnika, udaril tako, da bi bilo po njem. Prav besno hrepenenje ga je imelo, da bi bil pograbil stol ter ga mahnil po glavi. In vendar ni imel moči za to! . . . Kakor bi ga bil hipoma obvladal strah, zbeži iz hiše. Toda ni se vrnil domov. Srce mu ni dalo miru, vpilo mu je po maščevanju, in moral je še v župnišče, da tudi župniku pove svoje mnenje . . .

Dobil ga je doma. Ne da bi bil pozdravil, je začel:

»To je zdaj sad tistega hinavstva! . . . Vi in tista vaša društva so kriva, da je prišlo z mojo hčerjo tako! . . . Ko bi ne bila ostajala tako dolgo v cerkvi, ko bi bila hodila lepo z mano domov, bi bila še danes poštena, tako pa . . .«

Besede so mu odpovedale, in dve debeli solzi sta se mu utrnili po licih . . .

Župnik bi bil moral vedeti, da govori bolest iz Tomaža . . . Vsa njegova zunanost mu je pričala, kako je nesrečen, in že iz njegovega nastopa bi bil moral posneti, da se je v njem nekaj izvršilo, da ni več normalen . . . Usmiljenje bi bil moral imeti ž njim, in dolžnost njegova je bila, da vlije hladila v njegove rane . . . da ga potolaži . . . Toda njegova strastna narava mu ni dopustila, da bi se bil povzpел do one plemenitosti, ki je znak pravega kristijanstva. Ozlovoljilo ga je bilo že to, da si je Tomaž upal govoriti tako ž njim, pozabil pa tudi še ni bil tistega, kako mu je nasprotoval in kako ga je nekdanj tožil radi razžaljenja časti. Maščevalnost se mu je vzbudila iznova, in brezsrčno je odgovoril:

»Ali naj vam jaz povem, kaj je krivo vaše nesreče, jaz? . . . Nihče drugi ni temu kriv, nego vi sami! . . . To ni sad hinavstva, to

je sad liberalstva! . . . Ali vam nisem obetal, Tomaž, da vas zadene kazen božja? . . . Moje besede so se obistinile! . . . Da, kazen božja je to, kazen božja! . . . Kazen božja, ki zadene prej ali slej vsakega liberalca, vsakega brezverca! . . . Vi ste bili zmeraj eden najhujših in zato ste tudi eden prvih, ki ga je potipal prst božji! . . . Če oče ne drži na svete reči, ni nič čudnega, da se mu izgubi hči! . . . Zakaj se pa hčeri koga drugega ni pripetilo kaj takega, a-a? . . . Ali ni jasno, da je to kazen božja? . . .«

Župnik je govoril kričeče, da je Tomažu izpreletavala grozica hrbtenico . . .

Tomaž ni bil brezbožen. Nasprotno, imel je globoko versko prepričanje. Samo toliko samostojen je bil, da ni pritrdil vsemu, kar so proglašali drugi za pravo. Tudi župniku bi ne bil nasprotoval, če bi bil po njegovem prepričanju ravnal prav. A ker je počenjal stvari, s katerimi se njegova pamet ni mogla sprijazniti, je bil dovolj moža, da ni zatajil svojega prepričanja. To je bila vsa njegova krivda. Ni bilo težko župniku tudi na gorenje besede odvrniti tako, da bi ne bil mogel ugovarjati. Toda zdaj Tomaž ni mislil več jasno. Nesreča ga je bila potrla ter ga dela ob prirojeno mu energijo. Bil je vsled žalosti, vsled srda, ki mu je polnil dušo, in vsled mnogih prečutih noči do skrajnosti izmučen. Njegovi živci so bili onemogli, in onemogla je bila vsled tega tudi njegova volja, njegova duševna moč, njegova samozavest. Sposoben ni bil več za kak odpor, in vsled tega so ga zadele župnikove besede smrtno . . .

»Kazen božja! . . .« Še so mu zvenele po ušesih besede njegove žene, ki mu je venomer prorokovala nesrečo, in zdaj mu je vrgel še župnik te besede v obraz! »Kazen božja! . . .« Ta vzklik ga je zadel, kakor bi bilo treščilo vanj . . . »Kazen božja!« . . . Zazdelo se mu je, kakor bi to res drugače biti ne moglo. Da, zakaj se je prigodilo baš njegovi hčeri to, ko bi bil pričakoval od vsake druge prej kaj takega?! . . . In zakaj je dopustil Bog, da jo je onečastil baš tisti, kateremu jo je najmanj privoščil, tisti, ki ga je že zaradi očeta njegovega tako sovražil in mrzil! . . . Ni mar res posegla tu višja roka vmes? . . . Ali ni kazen izbrana tako, da se mora sklepati iz nje na previdnost, na voljo božjo? . . .

Pobegnil je tudi od župnika . . . Upal je prej, da si razbremeni srce, ko strese svoj srd na tiste, ki jih je smatral za provzročitelje svoje nesreče, zdaj pa se je vračal še bolj pobit, še bolj obupan in strt proti domu. A včasih je zakipelo po njem . . . Včasih se mu je vzbudil spet stari ponos . . . Vsililo se mu je zdajpazdaj prepri-

čanje, da trpi po krivici, in v takih hipih je dvignil pest proti nebu, kakor bi grozil onemu, ki ga je tako neusmiljeno udaril . . .

Ko stopi doma v sobo, ni bilo nikogar notri razen otroka, ki je ležal v zibeli. In kakor nalašč je začelo otroče spet kričati. Tomaž si zatisne najprej z rokami obe ušesi, potem pa skoči kakor besen k zibeli . . .

»Ali boš tiho . . . ali boš tiho!« je sikal skozi zobe, položivši svojo železno dlan otroku čez obraz. »Ali boš tiho, Kržišnik mladi, ti! . . .« Bil je ob vso pamet, ko se mu je bil vrnil spomin na starega sovražnika in na to, kar mu je bil storil . . .

Kako dolgo je tiščal otroka in kako trdo ga je tiščal, tega sam ni vedel . . . A ko je dvignil svojo roko, ni otrok več kričal . . . Hotel je spet iz sobe, ko stopi Manica noter . . . En sam pogled je zadostoval, da je vedela, kaj se je zgodilo . . . Tja se vrže k otroku in s pretresljivim, obupnim glasom vzklikne: »Oče, oče, kaj ste storili? . . . Oh, kaj ste storili, oče? . . .«

Tomaž je postal še nekoliko . . . Njegov obraz je bil izpremenjen — kazal je izraz duševno mrtvega človeka, izraz blaznika . . . Potem pa je zbežal ven — in zopet ni vedel nihče, kam je izginil . . .

(Dalje prihodnjič.)

Alkoholizem.

Spisal dr. Ivan Robida.

(Dalje.)

Statistika nas uči, da je blizu 30%, po nekod še več jetnikov, katere je bilo prištevati med alkoholike. Koliko ekscesov, preteпов, ubojev in umorov se zgodi vsak dan vsled preobilo zaužitega alkohola, znano je gotovo vsem! Koliko solza, koliko nesreče pa nakoplje često tak človek svoji rodbini, katero pogosto oropa redilca, vodnika in očeta, katero oškoduje na dobrem imenu in ugledu, o tem izgubiti bilo bi škoda nadaljne besede!

Vpoštevanja vredno je tudi to, da pijanec potrebuje vedno večje množine pijače in vedno bolj koncentrovane. In tako pada vedno niže ter rabi pričenši s kozarcem piva ali vina v nekaj letih nepri- merno mero te naravnost peklenške iznajdbe — žganja. Kjer se je pa v ljudstvu udomačilo žganje, tako da se ga ne plaši nihče

Ž r t v e.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

XVI.

liberalni Škrjanec je zopet sedel v liberalni gostilni sredi svojih političnih nasprotnikov. V konsumno društvo ga menda kar nič več ni mikalo.

»Hihih! . . .« se je smejal ter tolkel s pestjo po mizi. »Hihih, zdaj pa še ta! . . . Vraga, kaj takega pa še ne! . . . O ti prokleta devištvo, ti prokleta devištvo . . .«

»O kom govoriš Škrjanec, o kom?« vpraša nekdo, ki je bil šele pri zadnjih njegovih besedah stopil v sobo.

»No, o tisti preljubi nečakinji našega gospoda župnika! . . . Saj veš menda, kaj se je zgodilo! . . .«

»Vem, vem! . . . Pa meni se ne zdi nič čudno, da je prišlo tako! . . .«

»Čudno? . . . Kaj bo čudno!« odvrne Škrjanec. »Čudno bi bilo, če bi bilo drugače, hihih! . . . Kakšnega vraga so pa tudi počeli zmeraj v tem našem konsumnem društvu! . . . In pri belem dnevu, vam rečem! . . . Ni še dolgo tega, ko sem hotel tako zastran lepšega iti spet enkrat tjakaj . . . Ko stopim v prodajalnico, pa vidim tisto punco in še nekoga tako zamaknjena drug v drugega, da me še začutila nista! . . . Jaz postojim malo, potem pa rečem sam pri sebi: e, kaj bi ju motil! . . . Naj se imata rada! . . . In izmuznil sem se spet ter odšel drugam! Hihih, če bi vam jaz ime tistega povedal, to bi gledali! . . . Pa rajši molčim! . . .«

»No, in kdo bo kriv, kdo?« jih vpraša kar več obenem.

»Kdo bo kriv?! . . .« povzame Škrjanec, »Vrag ga vedi! . . . To ni tako, kakor je bilo pri oni iz Lipovca, ki so jo odgnali in ki čaka zdaj sodbe . . . Tisto je bilo nevedno in neumno, a ta v konsumnem društvu, ta vam je ptica, da malo takih! . . . Enega samega ni imela, to je tako gotovo kakor »amen« v očenašu! . . .«

»Eni dolžijo Dolfeta, drugi spet Bastona,« pripomni gostilničar.

»Pa učitelj baje tudi ni povsem nedolžen!« pristavi mlad mož. »Vsaj žena njegova neki kar blazni iz ljubosumnosti. Pravijo, da se vsak večer pretepavata . . .«

»To jaz rad verjamem, da se pretepavata! . . .« pritrdi Škrjanec. »Kdor se napije tistega petjota v konsumnem društvu, kar po-divja . . . Jaz sem napravil še zmeraj kako neumnost, kadar sem se ga bil nalezal . . .«

»Jaz sem pa še nekaj drugega čul,« izpregovori nekdo drugi, ki je dozdej molčal in samo poslušal. »Pravijo, da tista punca niti ni sorodnica župnikova . . .«

»I to jaz že davno vem, da ni! . . .« vsklikne Škrjanec, a se takoj udari po zobeh . . . Glasen krohot nastane vsled tega.

»Eh, Škrjanec, ta bi nam lahko marsikaj pojasnil, če bi le hotel!« pripomni krčmar. »Njemu je vse dobro znano! . . .«

»Kaj bo meni znano! . . . Meni ni nič znano! . . . In če mi tudi je — jaz molčim! . . .«

»Pa vsaj ne boste župnika dolžili!« pripomni nekdo, ki se mu je vse to namigavanje nekam čudno zdelo.

»Kaj župnika!« odvrne Škrjanec ter nabere obraz v resne gube, a tako, da je vsakdo lahko vedel, da tiči za to resnobo nekaj drugega. »Pustite mi župnika na miru! Jaz in župnik sva prijatelja in ne pustim zabavljati črezenj. —

»Škrjanec, kaj pa je na tem resnice, da gre z vašim konsumnim društvom navzdol?« vpraša že precej prileten mož.

»Gre li navzdol ali gre navzgor, tega ravno ne vem,« odvrne Škrjanec, »le toliko sem čul, da bodo tožili nekatere, ki so se preveč zadolžili, pa nočejo plačati!«

»Eh, potem bo pa kmalu te glorijske končice konec!« vsklikne krčmar. »Kakor hitro se začno tožbe, pa pojde vse narazen! . . . Škoda za te, Škrjanec, da si pri onih! . . . Kaj počneš potem, ko društva ne bo več! . . .«

»Kdo bo bolj vesel nego jaz, kadar ga ne bo!« se odreže Škrjanec . . . »Jaz prosim že dolgo po tistem Bogu, da bi vse te klerikalne stvari vrag vzeli!«

Te besede klerikalnega veljaka so iznova vzbudile hrupen smeh

»Ali ste že slišali, da se je Tomaž iz Lipovca vrnil domov?« vpraša krčmarica, morda zato, da bi dala pomenku drugo mer.

»E, saj je že precej časa doma!« odvrne nekov Lipovčan. »Jaz sem ga že parkrat videl . . . Slab je, slab! Stvar mu gre do srca . . . Boste videli, mož ne bo dolgo! Sama kost in koža ga je šel! . . .«

»Bog ve, če ga ni res župnik zamaševal!« se oglasi spet krčmarica. Bila je sicer liberalna kakor njen mož, toda v to je vendar verovala, da župnik lahko zamašuje koga.

Nekateri so se muzali pri tej opazki, zopet druge pa je obšla zona, ko so se zmislili, kaj župnik vse lahko naredi . . .

Pogovor se je začel sukati nato o Tomažu in Manici, ki je imela radi umora priti pred porotnike . . .

Da je umrl Maničin otrok nenaravne smrti, se je bilo razglasilo z nenavadno hitrostjo. Bilo ni skoro drugače mogoče, nego da je kdo videl, kaj se je bilo zgodilo. Na kmetih niti smrt odraslega človeka ne vzbuja kdove kake pozornosti, kaj še smrt nekoliko dni starega otroka . . . Če pogine komu kako živinče, da, to je kaj drugega! . . . Za Boga, to je nesreča! . . . Ali če umrje človek in še celo otrok — kaka izguba je to? . . .

Navadno se tudi za to nihče ne briga, za kako boleznijo je kdo umrl . . . Mrtvaški oglednik pozna bore malo bolezni: pri starih je večidel slabost, pri otrocih božjast vzrok smrti. In prav nihče se ne vprašuje, je li res tako ali ne, da, na podlagi takih izkazov se sestavlja celo statistika, tista neovržna statistika, ki računi s samimi istinitimi podatki, in pri kateri je izključena vsaka domišljija! . . .

Tudi pri Maničinem detetu je bil mrtvaški oglednik navedel božjast kot vzrok smrti. In vendar se je zvedela resnica, vendar se je raznesla vest, da je bil otrok zadušen! . . .

To je bilo čudno, čudno tem bolj, ker se je pripovedovalo samo dejstvo, o okolnostih, v katerih se je bilo zgodilo to, pa se je molčalo popolnoma . . . Skrbeli pa so ljudje tudi za to, da je prišlo oblastvo zločinu na sled.

Ko je Manica videla, da je stvar izdana, da bode zakon zahteval svojo žrtev, ni ne trenotek omahovala — vedela je takoj, kaj ji je storiti! Neizmerna je bila boleost, ki jo je občutila spričo smrti svojega otroka! . . . Dosti solz je bila že potočila v svojem mladem življenju, a tako bridkih še ni jokala kakor nad svojim mrtvim detetom. To so bile krvave solze v pravem pomenu besede! . . . Hujši udarec bi je ne bil mogel zadeti! . . . Rada bi bila dala svoje lastno srce iz prsi, če bi bila mogla rešiti ž njim ljubljeno bitje . . . Kako ga je stiskala k sebi, kako si je prizadevala, da bi mu vdahnila zopet življenje! . . . Zaman! . . . Usode neusmiljena roka je bila posegla iznova vmes, vse njene lepe sladke nade so bile uničene, zopet se je tema zgrinjala nad njo! . . .

In morilec ljubljenega otroka je bil njen rodni oče! . . . Njen lastni oče je provzročil strašno nesrečo, katere pogubni učinek se ni dal odvrniti več, pod katere težo se je mogla zgruditi v prah . . . Bila je strta, uničena! . . . In vendar se ni srdila nad očetom . . . Na-

sprotno, pomilovala ga je! . . . Zavedala se je, kako grozovito žalost mu je napravila, zavedala, koliko je trpelo radi nje njegovo pošteno srce! . . . In bila je od vsega početka prepričana o tem, da tega, kar je bil storil, nikdar ni storiti nameraval, bila je uverjena, da ni bil pri pravi zavesti, ko je zvršil strašno dejanje, in da je nesreči pripadala pri tem nemala uloga . . . A tudi ko bi res bil namenoma položil roko na otroka, bi ne bila dvojila ne hip o tem, kaj je njena dolžnost! . . . Očeta bi ne bila izdala za ves svet ne! . . . Hvalila je Boga, da matere tisti čas ni bilo doma, in da nihče ni bil priča strašnemu prizoru . . . Kakor hitro se je zavedela, da je njen oče v nevarnosti, je prešinilo nekaj kakor heroizem njene prsi, in s ponosno, samozavestno odločnostjo je vzkliknila sama pri sebi:

»Za očeta v smrt, ako trebal« . . .

Čutila je instinktivno, kako jo oče ljubi, čutila, da je le njegova izredna ljubezen do nje vir oni neskončni bolesti, ki ga je prevzela tako, da ni več vedel prav, kaj dela . . . In vračala mu je to ljubezen . . . Žrtvovati se je hotela zanj! . . . Brez pomisleka je vzela krivdo nase. Strašila se ni niti materinih solza, niti je ni mogla od njenega naklepa odvrniti bojazen pred novo sramoto in pred hudo kaznijo, ki je je čakala . . .

»Za očeta vse!« to je bila zdaj njena deviza, in v tej brezmejni tugi, ki je polnila zdaj njeno dušo, ji je bila zavest, da bo trpela za očeta, v tešilo, v tolažbo . . . Misel, da ji oče odpusti, ako bode vedel, kako neskončno ga ljubi, kako se žrtvuje zanj, jo je naravnost osrečevala, in žarek veselja ji je prešinil prsi, če se je spomnila, da bo izpremenil svojo sodbo o njej, da se bo njegovo srce zopet ogrelo zanjo . . . Kaj se je brigala za to, kaj bodo govorili ljudje! . . . Mati — seveda mati — zanjo bode to kaj groznega! A še vedno bolje zanjo, da izgubi hčer, nego da bi izgubila moža! . . .

In zadela je težki križ na ramo in z vdanostjo se ga je oklenila. Brez obotavljanja se je dala odvesti v zapor . . .

Tomaž pa je bi zapadel nekemu čudnemu duševnemu stanju. Zdaj se je jasno zavedal, kaj je učinil, zdaj zopet je bilo vse megleno pred njegovimi duševnimi očmi, in vsi dogodki so se mu prikazovali kakor v meglenih sanjah. Često je dvojil o vsem, dvojil celo o lastni eksistenci, kmalu pa se mu je posvetilo, in vedel je natanko tudi za posledice, ki jih je moralo imeti njegovo dejanje. Vedel je, da bodo prijeli njegovo hčer, ako se on ne izda. Včasih se je stresel, in posilile so ga solze usmiljenjá do hčere, ko ga je prešinila ta zavest; drugikrat spet se je divje zakrohotal ob tej misli . . . Sovraštvo ga je polnilo

do celega sveta, sovraštvo tudi do lastne hčere, in neko satansko veselje se ga je lotevalo, če se je spomnil, da bode hči trpela zanj. Vsi ti razni duševni razpoložaji pa so se menjavali tako hitro in prehajali tako naglo drug v drugega, da do kakega sklepa več priti ni mogel . . .

Poleg vsega tega so ga mučili tudi verski dvomi. Tiste trdosrčne župnikove besede so se mu bile zajedle v meso, in ni se mogel odtegniti njih vplivu več . . . Kakor z železnimi kremplji so se oklepali ti dvomi njegovega duha in se mu zasajali v srce . . .

»Kazen božja . . . kazen božja . . . kazen božja . . .« je mrmral včasi sam pri sebi. In čim bolj je stresal z glavo, da bi se iznebil neprijetne misli, tem bolj so mu usta ponavljala one besede, in provzročala mu je grozne muke skrb, ni li kriva res njegova upornost, njegova brezbožnost vse nesreče . . .

Tako na duhu bolan se je bil vrnil spet domov. S seboj pa je prinesel molek s takimi debelimi jagodami, kakor ga je bil tistikrat v svoji jezi raztrgal ter vrgel skozi okno . . .

Vprašal ni žene nič ne po hčeri ne po čem drugem. Vedel se je nenavadno in molil je mnogo na tisti molek . . . V cerkev pa ni hodil. Toda neko nedeljo se je vendarle napotil tudi k maši. Prebil je bil noč bolj mirno nego po navadi, in ženi se je tisto jutro zdelo, kakor bi se mu bilo zdravje hipoma izboljšalo. Spominjal jo je po svojem vedenju preteklih časov, in jako vesela je bila, ko je videla, da se je spodobno oblekel in da hoče v cerkev.

In Tomažu je bilo res malo odleglo. V glavi se mu je bilo deloma zjasnilo, in v njegovem srcu se je bilo oglasilo neko domotožje po preteklih časih, domotožje, ki ga je zvalo, da se je napotil proti župni cerkvi. Komaj pa je bil notri, začne mu spet šumeti po glavi. Pred očmi so mu plavale velike sajaste lise, ki so se zdaj zgrinjale vkup ter zavijale vse okrog njega v temo, zdaj zopet razmikale se toliko, da je razločeval semtertja kakega človeka ali kak drug predmet. In vedno hujše mu je postajalo . . . Med pridigo si je moral tiščati ušesa, take bolečine mu je provzročal v glavi gospoda Rajmunda rezki glas. In ko je bil župnik spet pred oltarjem, je vse plesalo pred njim. Včasi je videl same gole stene, potem pa so se mu zablesteli spet oltarji pred očmi, a na njih je vse živelo in sukalo se semintja . . . Zdelo se mu je, kakor bi bili pijani ti svetniki božji po oltarjih, tako so se gugali, tako so se zibali . . . Sv. Tomaž, njegov patron, je vihtel sulico, kakor bi se hotel ubraniti kakemu napadu; sv. Simon je mahal s svojo žago okrog, in sv. Andrej se

je zviral semintja ob svojem križu. Majale pa so se tudi razne svetnice božje, in to se mu je zdelo še posebno smešno . . . Sv. Neža, sv. Klara, sv. Katarina . . . toliko da plesale niso . . . In vse te svetnice in svetniki so čudno kremžili obraze, da se je začel nehote smejati. Ljudi, ki so sedeli poleg njega in ga opazovali, je izpreletavala groza, tako neznansko se je režal, tako čudno je strmel predse . . .

Tomaž pa se za nikogar ni menil. Vso njegovo pozornost je absorbiralo to, kar se je godilo pred njegovimi očmi po oltarjih . . . Včasih ga je smeh posilil skoro na glas, tako so poskakovali pred njim izvoljenci božji . . .

Nič dvojbe! . . . S kora so bučale orgle, svetniki in svetnice božje pa so rajali in plesali! . . . »Tako nekako bo v nebesih,« si je mislil Tomaž v svoji zmedenosti. A hkratu ga zaskeli nekaj pri srcu. Zdrzne se, in njegovim očem se pokaže hkratu spet nekaj povsem novega. Svetniki so bili spet mirni, a imeli so vsi svoje oči vprte vanj. In ko se je ozrl po ljudeh, je zapazil, da tudi vsi ljudje nanj gledajo. To ga je vznemirilo. »Kaj mi hočejo ti ljudje in — svetniki?« si je mislil. »Ali mar vedo, ali vedo . . . ?« — —

Pot mu začne vstajati po čelu, in smrtni strah ga navda. Imel je občutek, kakor da se vzdignejo zdajpazdaj vsi ti ljudje okrog njega, da planejo nanj in ga pobijejo . . . Klicati je hotel na pomoč, a pošla mu je bila vsa sapa . . . V prsih ga je tiščalo, kakor bi mu bila navaljena težka skala nanje . . . Ozre se kvišku, in zazdi se mu, da se dviga strop in da se umika bolj in bolj v nedogledno višavo, kakor bi bežal pred njegovimi pogledi. A hkratu se začne spuščati spet v nižavo, in zdaj se je bal, da bi ga ne zaveznil, da bi ga ne pritisnil na glavo . . . Sključi se tako, da se je skoro skrtil pod klop.

Iz teh halucinacij ga vzdrami zvonec. Pozvonilo je bilo k povzdigovanju. Za hip se mu razbistri spet duh, in prekriža se . . . A ko zagleda župnika, zakipi hipoma po njegovih žilah. Iznova ga prešine misel, da je on in nihče drugi kriv njegove nesreče . . . Ko bi ne bilo njega, ko bi ne bilo tistih društev, bi klečala njegova hči še vedno tamkaj pred Marijinim oltarjem, in on bi se oziral nanjo še danes s tistim veseljem, s tistim ponosom kakor njega dni . . . Zakaj je posegel ta človek s svojim vplivom tako usodno v njegove rodbinske razmere, zakaj je s svojimi nespametnimi in pretiranimi zahtevami provzročil, da se njegova hči ni več brigala za njegovo voljo, da je gledala samo na to, kako bi se župniku prikupila? . . . In pri tem je zabredla! . . . Spomnil se je tudi, kako

nemilo ga je župnik tistikrat odslovil, ko mu je bil prišel očitati njegovo nespamet, njegovo krivdo . . .

»Kazen božja . . . kazen božja . . . kazen božja! . . .«

Ha, kako so mu brenčale spet te besede po ušesih, kako mu je njih pomen razdeval srce! . . .

In čudno! Zavedel se je za hip celo, da so bile baš te besede, ki so zdrobile popolnoma njegovo moč ter ga storile bolnega . . . Ta trenotek je vse natanko vedel, kaj se je bilo zgodilo ž njim, vedel je, da ni več človek, kakor so drugi ljudje, da se ponavljajo časi, ko je njegov duh teman . . . Zavedal se je vse svoje grozne nesreče . . . V krčeviti bolesti mu je zatrepetalo srce, a obenem se ga je lotil divji, nevzdržen srd do človeka, ki ni imel usmiljenja ž njim, ki mu je v hipu, ko je potreboval tolažbe, vrgel one strašne, grozne besede v obraz, ki ga mučijo zdaj noč in dan . . . In v tem srdu je pozabil spet, kje je . . . Samo župnika je še videl tam pred oltarjem, a tudi že ne več takega, kakršen je bil . . . Zdelo se mu je, da ima glavo nazaj zasukano in da se mu roga in smeje. To pa je le še pomnožilo njegovo jezo . . .

Iznova je legala tema na njegovo glavo . . .

Župnik je hotel ravno povzdigniti sv. hostijo, ko grozen, neznanski glas pretrese cerkvene prostore:

»Ti si kriv, ti . . . ti . . . ti! . . .«

Tomaža so takoj obstopili štirje možje ter ga odvedli iz cerkve. Župnik pa je trepetal kakor list v vetru in komaj se je vzdržal pokoncu, tako zelo se je bil prestrašil. Poskusil je dvakrat, trikrat povzdigniti hostijo nad glavo, a vselej so mu odpovedale roke. Komaj je domaševal, iz zakristije pa so ga morali peljati domov . . .

»Ti si kriv! . . .« Te besede so ga bile zadele kakor strela, in zdelo se mu je, da so prišle naravnost iz nebes doli. Te besede so mu zdaj glasno potrjevale, kar mu je že davno po tihem očitala vest — da je s svojim postopanjem res zakrivil marsikatero nesrečo!.. Že davno se ga je lotevalo tudi prepričanje, da pri njegovih podjetjih ni blagoslova božjega . . .

Do tega spoznanja so ga bili privedli veliki neuspehi njegovega delovanja. Konsumnemu društvu je pretil vsled njegove lahkomiselnosti polom. Vsak dan je bilo bliže propada . . . Peklo pa ga je tudi to, da si na višjem mestu ni priboril nikakega pripoznanja. Tako željno pričakovano plačilo je bilo izostalo . . . Prehiteli so ga bili drugi, ki so imeli več sreče s svojim prizadevanjem . . .

Vse, prav vse mu je hodilo zadnji čas navzkriž . . .

Vzgojil si je bil posebno policijo, ki mu je nosila novice vkup ter ga obveščala o tem, kaj je ta ali oni storil ali govoril. Ti ljudje, ki so dobivali od njega plačila v razni obliki za ta svoj nelepi posel, so prihajali še vedno prav pridno k njemu, a kar so mu zdaj pripovedovali, se je tikalo skoro vse samo njega. Začel jih je poditi od sebe, ali pa je sam bežal pred njimi! . . . Nič več, nič več ni hotel imeti opraviti z njimi! . . . Neljubo mu je bilo slišati, kako sodijo njegovi nekdanji dobri prijatelji o njem! . . . Oh, to so bile grozne, grozne reči, ki so mu jih nosili! . . .

Semtertja je izkušal na prižnici ovreči to, kar se je govorilo. Imenoval je naravnost lažnike tiste, ki so raznašali razne nelepe vesti o njem. Svaril jih je, da naj se varujejo v prihodnje še širiti take laži, in pretil jim je s tožbo. Toda vse to ni nič pomagalo. Ljudje so se mu rogali in še dalje so devali vsako njegovo početje na rešeto in podtikali mu stvari, na katere nikdar mislil ni! . . .

Ah, gospod Rajmund je zdaj žel, kar je sejal! . . . Zdaj se je surovost, katere ni pobijal, kakor bi jo bil moral, obračala zoper njega samega! . . .

Vse to pa je bilo krivo, da že davno ni več mirno spal in da je prečul premnogo noč. Hote omotiti se, hote tako rekoč prisiliti zaspanec, da bi mu zatisnil oči, je vlival slabo vino konsumnega društva poslej še v večji meri v se. A to je njegove živce še bolj razdevalo, njegovo zdravje še bolj izpodkopavalo . . . Često je vstal sredi noči, ker ni mogel spati, ter šel ven pod milo nebo. Toda semtertja ga je videl kdo, in to je dalo povod novim govoricam . . . Dolžili so ga, da zahaja celo po noči k dozdevni nečakinji svoji . . . In vse to je zvedel, vse to so mu prišli takoj povedat postrežljivi ljudje . . . Tako ni prišel do miru in bil je čimdalje bolj razburjen. A tudi pil je čimdalje bolj, deloma že iz obupa . . .

Zdaj pa se je bil pridružil še ta grozni krik Tomažev, ki mu je pretresel kosti in mozeg, ki je zadel njegovim živcem smrtni udarec! . . . Bilo je res skoro nekaj usodnega pri tem, da so bile njegove besede ugonobile Tomaža, a Tomaževe besede zopet njega . . . In kakor so donele Tomažu venomer po ušesih besede: »Kazen božja . . . kazen božja . . . kazen božja . . .«, tako je on zdaj neprenehoma slišal oni strašni krik: »Ti si kriv!« . . . »Ti si kriv, ti si kriv, ti si kriv!« je grmelo od vseh strani nadenj, in prizadeval si je zaman, da bi bil nadvladal razdraženost svojih čutov. Včasih je bil ravno na tem, da bi zaspal; a v tistem hipu, ko so mu zamizale oči, se je oglasilo nad njim: »Ti si kriv!« Zdrznil se je,

kakor bi mu bil šinil močan električni tok preko udov, in proč je bilo s spanjem . . .

»Da, kriv sem, kriv sem, kriv sem!« je vzdihoval včasi v nočeh brez spanja in se tolkel po prsih.

V takih hipih se je hkratu zavedal, da se ni zlagalo ž njegovim stanom, da se je bil vrgel tako v vrtinec življenja, da ni bilo prav, ko je zlorabljal cerkveno svojo oblast v nizkotne posvetne namene... V takih hipih se je njemu samemu gabilo vse to, kar je počel, da bi strl svoje nasprotnike . . . Uvideval je, da je dajal svojim župljanom slab zgled, uvideval, da jih je izpodbujal k sovraštvu, a ne k ljubezni — in zdelo se mu je vse to zdaj greh . . . In kaj je bilo tisto z Manico? . . . Ali ni občutil nekaj do nje, česar bi ne bil smel?.. Ali se mu niso vzbujale včasi želje, želje, ki . . . In tistega nesrečnega majnikovega dne, ko jo je bil zvabil spet k sebi . . . Kdo ve, kdo ve, če se ni strup, ki je hlapel iz njegovega razgretega života, vsesal v njeno deviško truplo ter ga otroval in omamil tako, da se je potem zgodilo tisto! . .

Take misli so ga begale, in mnogo drugega še se mu je vrivalo v spomin, kar je izžemalo iz njega srage smrtnega strahu . . .

Ko je imel nekdam spet zelo slabo noč, je zbežal le za silo oblečen pod milo nebo. Prišel je, da sam ni vedel kako, na pokopališče . . . Kar zagleda nekaj belega, ki se je plazilo semintja po grobeh . . . Ko stori še par korakov, se prikazen hipoma dvigne pokoncu. En hip smrten molk — nato pa grozen vzklik iz dvojih prestrašenih prsil . .

Bil je Tomaž . . . Vlekel je močan jug, in pri takem vremenu se mu je obrnilo vselej na slabše . . . Bledlo se mu je zopet, in mučile so ga dvojbe, je li res, da je imela njegova Manica otroka, je li res, da ga je on umoril, in da je otrok tam na pokopališču pokopan . . . In napotil se je bil kar sredi noči samo v spodnji obleki z doma in šel naravnost na pokopališče. Tu pa se je plazil po vseh štirih ter iskal gomile, dokler ni prišel župnik . . . Prestrašila sta se drug drugega, zakričala oba obenem, potem pa zbežala vsak na svojo stran . .

Tako je privedla usoda ta dva nasprotnika vedno zopet skupaj, prav kakor bi se hotela norčevati iz njiju . . .

XVII.

Sodna dvorana je bila natlačeno polna . . . Kar je imelo glavno mesto slovityh žganjarjev in postopačev, vse je bilo privrelo skup, naslajat se ob tragediji življenja, veselit se tuje nezgode, tuje nesreče.

Bil je zbran tu res imponanten zbor vlačugarjev, bil je zbran tu cvet takozvanih »kriminalnih doktorjev« in vsakojakih dvomljivih eksistenc . . . Zabuhli, ščetinasti obrazi so z napeto pozornostjo zrli proti oni strani, kjer so imeli vstopiti porotniki, sodni dvor in mlada obtoženka . . .

Med postopači nižje vrste so se gnetli po dvorani tudi taki ljudje, ki nastopajo v javnosti še nekoliko dostojanstveno, a katerih omika se zrcali baš v dejstvu, da si njih srce nikdar ne zaželi boljše zabave, nego jim jo more nuditi prizorišče v sodni dvorani, ljudje, katerih čtivo je izključno kriminalni roman, katerim gledališče več nego nadomeščajo obravnave pred kazenskim sodiščem . . .

A pogrešalo se ni danes v sodni dvorani niti onih uglednih izobražencev, ki zavzemajo v socialnem življenju odlična mesta, ki obiskujejo gledališče in koncerte, ki govore radi o umetnosti, katerim se že na obleki pozna, da vedo, kaj je ukus, in ki bi si iskali morda zadoščenja pred sodnikom, če ne celo v kaki vojašnici, ako bi jim očital kdo, da nimajo nežnočutečega srca, da jim nedostaje torej prave omike . . .

Šumela pa je tudi svila po dvorani, in razni parfumi so razširjali svoj mameči vonj . . . Da, celo fine dame, postarne in mlade, je bilo videti, in te so morda še najneustrpneje čakale konca žaligre, ki se je imel završiti pred njih očmi, in katere začetek se je bil doigral izven današnjega prizorišča . . .

Že celih štirinajst dni se ni govorilo nič drugega po mestu nego o krasoti »devičarice«, ki je imela priti pred porotnike. Ker ni šlo za detomor, temveč za nenavaden umor otroka, se že celo ni bilo bati, da bi se javnost obravnave izključila; a da se bo zvedelo in čulo pri obravnavi mnogo pikantnih stvari, o tem je bil uverjen vsakdo, kajti bilo je znano, da se proglašajo obravnave za javne ali nejavne na jako mehaničen način, in da javne obravnave posegajo često globoče v skrivnosti in prikritosti življenja nego nejavne . . . Gradiva za ščegetanje živcev pa je moralo biti v tem kazenskem slučaju več nego dovolj! . . . To vsaj se je smelo posnemati iz tega, kar se je govorilo že toliko časa o lepi morilki.

Čim bolj se je bližal čas, ko se je imela obravnava pričeti, tem večje vznemirjenje je vladalo po dvorani. Nestrpnost se je brala na obrazu vsem, ženskim in moškim, barabežem in olikancem . . . Naposled se vendar odpro vrata, in v sobano, prikrevsajo porotniki ter zasedejo odmenjene jim prostore. Različni stanovi so bili zastopani med njimi: bil je zastopan toliko obmilovani kmečki stan

bili so med porotniki obrtniki in trgovci, da, celo bivši častnik, ki pa je zdaj točil nekje vino čez ulico, je bil odbran Manici za sodnika . . .

Možem se je poznalo na obrazih, da se zavedajo važnosti svoje naloge, kajti držali so se vsi brez razločka resno, akoravno so se sukale njih misli v resnici večinoma okoli stvari, ki niso bile s sodno dvorano v nikaki zvezi . . .

Za načelnika porotnikom pa je bil izvoljen črevljarski mojster, čigar ugled je izhajal odtod, da je po raznih zborovanjih nastopal kot govornik. Mož je imel malo misli, malo pametnih besed, a mogočen glas . . . Če je govoril, je vezal otrobe, a imponoval je pogum, s katerim je nastopal. In ker je s svojim kričanjem navadno prevpil vse druge in s tem tudi marsikaj dosegel, je bil prišel pri tistih, ki so ga poznali, do nekake veljave; tisti pa, ki ga natančneje niso poznali, so ga sodili po tem, kar so čuli praviti o njem. In tako se je bilo zgodilo, da je bil za načelnika porotnikom izvoljen on, a ne bivši častnik, ki je po tihem upal, da doleti njega ta čast, in se je zdaj nemalo srdil, da so v njega manj zaupali nego v takega navadnega človeka . . .

Sicer pa je bil načelnik porotnikov jako postaven mož in je nosil svojo brado prav po aristokratsko, kar je bilo tem bolj čudno, ker je bil hud demokrat. Po njegovem prepričanju in njegovih nazorih ni bila glava poglobitni del človeškega telesa, temveč roke, in zato je mrzil vse one, ki so delali z glavo ter napenjali svoje možgane, in čislal je samo navadnega delavca z žuljavimi rokami. Navzlic temu pa je imel sam lepe bele in mehke roke, kajti dotaknil se ni nikoli kakega ročnega dela, ampak je svoje delavce samo nadzoroval ter gledal na to, da so pridno delali in mu kolikor mogoče zaslužili... Kakor se v življenju često praksa bistveno razlikuje od teorije, tako je tudi on drugače govoril, drugače ravnal . . . A tega mu ni zameril nihče, niti tisti ne, ki so občutili njegov egoizem, kajti bil je vsakdo o tem uverjen, da mora tako biti na svetu . . .

Prizibal se je potem tudi visoki sodni dvor, na čelu mu predsednik, visok, slok človek, podolgovatega, upadlega obraza in izbuljenih, štrlečih oči. Na glavi se mu je bleščala velika pleša, a skoro sredi temena mu je čepel okrogel izrastek, velik kakor golobje jajce. Imel je nenavadno velika stopala, lice pa mu je bilo čudovito pusto in dolgočasno, in ves njegov obraz je napravljajal na človeka tem neprijetnejši vtisk, ker se mu spodnja čeljust ni hotela držati zgornje, in je torej zijal predse kakor kak bebec . . .

Ob njegovi desni strani je zavzel mesto majhen, grbast človek, kateremu je uniforma jako slabo pristajala, a na levi strani si je vihal svoje mehke brke še mladosten, velegibčen aristokratek, kateremu so šteli v največjo zaslugo, da se je kot plemenitnik izvolil sodno karijero, ko je vendar v prvi vrsti politična služba tisto torišče, kjer se pojavlja in razodeva z modro krvjo vselej in vselej spojena genialnost in bistrournost . . . Mož se je imel radi svoje požrtvovalnosti nadejati najlepše prihodnosti in že dozdej je bil pri napredovanju v službi marsikaterega starejšega kolego preskočil . . . Obetali so mu in obetal si je tudi sam, da postane najmanj še predsednik katerega nadsodišča, če ne celo pravosodni minister . . .

Skoro obenem s sodnim dvorom sta bila vstopila tudi zagovornik in državnega pravdnika namestnik. Prvi je bil že postaren odvetnik, čemernege obraza. Ker obtoženka ni imela premoženja, so ji bili prideli zastopnika revnih, in zdaj je ta po tihem premišljal in računil, koliko bi bil lahko zaslužil, ko bi ga ne bil zadel ta sitni, neplodni posel. Namestnik državnega pravdnika pa je bil še mlad, lep mož. Bil je videti živahnega temperamenta, pa nekoliko nervozne narave . . .

In naposled so pripeljali tudi obtoženko, in takrat se je oživilo sto in sto lačnih oči ter se zasesalo vanjo. Dostojanstvene mestne gospe so zastrmele — kako ne, saj svoj živ dan še niso videle morilke! . . . Motilo jih je samo to, da je bila ta zločinka tako nežna, tako lepa — da, mnogo lepša nego katerakoli izmed njih! . . . In morda jim je baš radi tega dejstva zakrknilo srce, da niso občutile tistega usmiljenja, katero bi bile kot izobraženke morale občutiti do svoje nesrečne sestre . . .

Tiste zoprne svojati pa, katera se je bila napodila danes v prostore, ki naj bi bili zgolj svetišče boginje pravice, se je lotila naravnost razkošna veselost, ko je uzrla v ospredju predmet svoje zabave. Občutki, ki so navdajali to druhal, so bili podobni občutkom, s katerimi so stari Rimljani v kaki areni čakali, da zagledajo kri . . .

A odlikovali so se tudi olikani gospodki po plemenitosti svojih čutil! . . . Zazrši lepi, mili obraz pa krasni živôt mlade obtoženke, so začeli suvati drug drugega s komolci, pomenljivo pomežikujoč si, in marsikaterega omoženega in neomoženega pohotneža nesramne oči niso obstale samo na obleki, ki je zavijala in krila lepe, mehke ude mlade nesrečnice, temveč so prodirale s pomočjo razkošno razburjene, razuzdane domišljije skozi odelo notri do blesteče polti klasično oblikovanega telesa dekličinega! . . . Fej, kako podle, kako umazane

misli so obletavale in skrunile to lepo telo, ki je bilo ostalo deviško navzlic temu, kar se je bilo dogodilo! . . . Kako vzvišeno je bilo dekletu, ki je sedelo na zatožni klopi, nad vsemi temi, ki so jo imeli soditi in ki so bili prišli past semkaj svoje oči ter veselit se njene obsodbe! . . .

Maničina lepota ni bila nič trpela vsled bridkosti, ki jih je prenašala; nasprotno, njen obraz je bil zdaj nekako oduhovljen ter obdahnjen in ozarjen od neke čudovite milobe, v kateri se je zrcalila tiha resignacija, spojena s ponosito samozavestjo. Da je trpela, trpela nepopisno, to se ji je poznalo, a dober psiholog bi bil iz potez v njenem obrazu in iz njenega vedenja lahko posnel, da temu bitju še niso zatvorjeni vsi viri tolažbe . . .

Da, trpela je Manica, trpela neizmerno, in tudi bojevala se je hudo! . . . Često se je je lotevala izkušnja, da bi povedala resnico, da bi izdala očeta, a vselej se je stresla in vedno zopet je obnovila obljubo: »Ne, za očeta v smrt, ako treba! . . .«

In ta zavest, da se žrtvuje za očeta, da obvaruje njega, ki jo je tako iskreno ljubil, hude kazni in sramote, je bila oni vir, iz katerega je zajemala tolažbo, in oni ponos, ki jo je dvigal nad nizkotno mišljenje tistih, ki so jo obsojali celo huje, nego bi jo bili smeli po dejanskih razmerah.

A oni srčni boj, ki se je je loteval semintja, bi bila obvladovala mnogo lažje, če bi se ji bila izpolnila ena sama, tako iskreno gojena želja, če bi bil namreč oče le enkrat prišel do nje! . . . Zakaj ga ni bilo, da bi se bila razjokala na njegovih prsih, zakaj ni stopil prednjo ter ji rekel: »Ker si storila to zame, ti odpuščam! . . .«

Ali je bilo res njegovo srce tako trdo, tako neizprosno? . . . Kaj naj bi bila storila še, da bi ga bila potolažila?! . . . —

Nesreče, ki je bila zadela njenega ubogega očeta, niti slutila ni. Ker se je bilo preiskovalnemu sodniku reklo, da ga za časa, ko se je bil zgodil zločin, doma ni bilo, ga niti predse ni klical.

Mati pa je bila pač enkrat zaslišana. Takrat se je bila zglasila tudi pri njej ter ji pravila, da je oče tako nekam čuden, a ona si je razlagala to tako, da ga vznemirja vest in strah pred kaznijo. Da je na duhu bolan, bolan trajno, to ji ni prišlo nikdar na misel . . .

Ko ji je začel staviti predsednik predpisana vprašanja o tem, kako ji je ime, kako se piše, koliko je stara i. t. d., je odgovarjala z neko dostojanstveno mirnostjo, ki je izzivala občudovanje. Ko pa je bilo prišlo do tega, da se je bila prečitela obtožnica, in jo je predsednik vprašal, če se čuti krivo, je potrdila sicer tudi to

z odločnim »da«, ali v tistem hipu, ko je bila izrekla to besedico, se ji zaihti in razjoka se na vso moč . . .

Spomnila se je bila ubogega črvička, in srce ji je hotelo počiti, ko se je zavedela, da velja pred svetom za morilko, morilko lastnega otroka, katerega je vendar tako neizmerno ljubila! . .

Predsedniku pa so se razžarile oči, ko je bila priznala zločin, in s triumfujočim pogledom je zagodrnjal proti svojim kolegam: »Confessio regina probationum!«

Mož je bil star ne samo po letih, temveč tudi po svojih nazorih . . . Z načeli novega kazenskega reda se ni mogel in ni hotel sprijazniti, zlasti pa je bil nasprotnik pravila, da obtoženčevo priznanje zločina ne sme veljati za dokaz njegove krivde. Zamudil ni nikdar nobene prilike, da bi ne bil pokazal svoje mržnje do idealnega naziranja, po katerem so se odlikovala novejša zakonita določila . . . Ako bi bilo šlo po njegovem, bi ne bilo niti tožitelja niti zagovornika — zlasti pa zadnjega ne. Po njegovem mnenju je bil vsak, ki je sedel na zatožni klopi, prav gotovo tudi kriv. Zato tudi nikoli nobenega obtoženca ni lepo ogovoril. Oprostitev kakega obtoženca je pomenila zanj izgubljeno bitko! . . Čim več obsodb je mogel izreči, tem večjo radost mu je občutilo srce. Odlikoval se je pa tudi po izredni mržnji do naroda, med katerim je živel, in srce mu je utripalo veselja, kadar je sodil in obsojal to ljudstvo, dasi je bil sam vzrastel iz njega . . .

Tudi danes se mu je zdelo veledobro, saj je bilo i dekletce, ki je sedelo na zatožni klopi, član onega rodu, katerega je on zgolj iz političnih nagibov tako črtil in mrzill! . .

Samo to ga je nekoliko skrbelo, da bi se porotniki ne dali omamiti od lepote mlade obtoženke, kajti vedel je iz izkušnje, da lepota, zlasti ženska, često mogočno vpliva na sodbo . . .

Zato pa je danes še ostentativneje preziral določbe kazenskega reda in še bolj je rohnel nego po navadi. Ker je bila Manica svojo krivdo pripoznala, bi bil obravnavo najrajši takoj zaključil. Vendar zakonu je moralo biti zadoščeno! . . In tako jo je izpraševal še nadalje . . . Z norčujočim glasom je hotel spraviti iz nje one intimnosti, katerih posledica je bil po njegovem mnenju njen zločin. Toda Manica je pri zadnjem vprašanju sramežljivo povescila oči ter molčala. Bila je tega mnenja, da je storila dovolj, ako se je obtožila, in da predsednika vse drugo ne briga nič, zlasti pa to ne, kar je hotel zvedeti od nje . . .

Predsednik je mrmral nekaj o zakrknjenosti in trdovratnosti, in tega mnenja so bili večinoma tudi poslušalci. Mnogi ji niso mogli odpustiti, da jih je s svojim molkom spravila ob oni užitek, katerega so se tako veselili . . .

Predsednik je zaslišal tudi zvedenca, ki sta bila otrokovo truplo preiskala. Izpovedala sta nekam boječe, neodločno. Konštatovala sta oba, da bi dali odtiski prstov, ki so se poznali otroku na obrazu, sklepati na močnejšo roko, nego jo je imela obtoženka. A tedaj je zagrmel spet predsednik ter srdit vprašal: »Ni li mogoče, da so se odtiski vsled otekline povečali?«

Izvedenca pa sta se požurila, potrditi to vprašanje. Bala sta se predsednika, ne da bi bila sama vedela, zakaj. Sicer pa sta opravljala svoj poklic kot sodna zdravnikarja že davno čisto mehanično, brez vsakega čuta, brez zavedanja onih dolžnosti, ki sta jih bila prevzela. Bila sta odrevenela v svoji službi in poznala nista več sočutja do tistih, katerih usoda je bila zavisna od njijine izpovedi . . .

Resume predsednikov je bil tak, da o izreku porotnikov ni mogel nihče več dvomiti. Zagovornik se itak prav nič ni napenjal. Govoril je nekaj, naposled pa pripomnil:

»Če sama priznava, da je storila to, ji tudi jaz ne morem pomagati! . . .«

Eh, če bi se bil imel nadejati mastnega plačila, potem seveda bi bila stvar druga, potem bi bil govoril, če treba, cele ure, potem bi bil izkušal dokazati, da je dejanje zvršila v nepreudarnosti, nezavednosti, poklical bi bil na pomoč vse one, ki so kdaj pisali kaj o nekaznivosti zločina . . . Toda tako . . .

Samo nekdo je čustvoval, globoko čustvoval z nesrečnim dekletom, in to je bil obtožitelj! . . . Bil je to človek izredno mehkega, blagega srca, ki je bil ves zavzet za človekoljubna načela, katerih so se bili začeli tisti čas poprijemati razboriti kriminalisti. Smatral je vsakega obtoženca za nesrečnika, s katerim je treba imeti usmiljenje, kateremu je treba pomagati kolikor mogoče . . . On je bil rojen kazenski zagovornik, a ironija usode je hotela, da je moral obtoževati! . . . Aj, kako rad bi bil zamenjal svoje mesto z onim suhoparnim, računajočim advokatom, ki mu je sedel tam nasproti! Imel je izumljen briljanten zagovor, ki bi bil brez dvojbe rešil obtoženko! Tako pa jo je moral tožiti zoper svoje prepričanje, moral je predlagati kazen zanjo! . . . Gnev mu je polnil prsi, ko je čul malomarne besede zagovornikove, in če kdaj, si je želel zdaj, da bi njegova obtožba ne imela uspeha! Bil je v srcu popolnoma uverjen

o tem, da tiči za tem zločinom neka skrivnost, in da je dekle, ki je sedelo na zatožni klopi, navzlic priznanju nedolžno. Zato pa je bila njegova obtožba tudi taka, da mu je predsednik enkrat celo besedo prestrigel, rekoč:

»Gospod pravdnik, vi zagovarjate, ko bi morali obtoževati! . . .«

A on se ni dal oplášiti.

»Po določilu § 3. kazenskega reda sem dolžan navesti vse, kar govori zoper obtoženko, a tudi vse, kar govori za obtoženko«, je odvrnil tako odločno in s tako samozavestjo, da si ni upal predsednik pripomniti ničesar več. In govoril je še dalje tako, kakor sta mu velevala zakon in srce. Toda porotniki so slišali najnazadnje predsednika, in to je bilo spričo njih omejenosti in njih kratkega spomina odločilno! . . . Spoznali so obtoženko krivo, a sodni dvor ji je prisodil z ozirom na to, da ni bila še dopolnila dvajsetega leta, desetletno poostreno ječo.

Predsednik ni mogel pritajiti veselja, ko je oznanjal kazen, in nekako porogljivo se je muzal proti državnega pravdnika namestniku, ki se ni mogel otresti slutnje, da se je zgodil z današnjo obsodbo justični umor. Preklinjal je po tihem svojo usodo, ki je hotela, da je i on sodeloval pri tej obsodbi, ki mu je sploh odmerila delokrog, za katerega je bil tako malo ustvarjen . . .

Manica je mirno poslušala svojo obsodbo . . . A v tistem hipu, ko je bil predsednik naznanil kazen, se je začul tam doli med poslušalci čuden, nečloveški glas, kakor bi bil zakričal kak mutec, ki mu ni dano govoriti, ali pa človek, ki mu je smrtni strah zadrnil grlo. In precej nato je bilo slišati, kako je telebnilo človeško telo po tleh . . .

Manico je prešinila grozna slutnja. Navzlic nenavadnemu glasu je spoznala svojega očeta in pozabivši za hip popolnoma, kje je, je vzkliknila s pretresljivim glasom:

»Oče, oče, oče! . . .«

A več izreči ni mogla, ker jo je dal predsednik odvesti . . .

Tam doli pa so se gnetli ljudje okrog nepoznanega človeka, ki se je bil onesvestil . . .

Manica se ni motila; bil je res njen oče . . .

Od tistihdob, ko so bili Tomaža iztirali iz cerkve, ljudje niso več dvojili o tem, da ni prav pri zdravi pameti. Vse njegovo vedenje in početje je pričalo, da mu je duh zatemnel . . .

V cerkev ni zahajal več, a napravil si je sredi gozda iz kolov in vej nekako kapelico, in tu je včasih preklečal po cele dni; včasih

pa se je sukalo okoli oltarja, ki si ga je bil sestavil iz kamena, kakor bi sam maševal . . . Dogodilo pa se je tudi, da se po več dni za vrstjo ni ganil, z doma. Ležal je vznak na svoji postelji in zrl nepremično v strop. Užil je samo to, kar mu je žena vsilila, ali pa, kolikor ga je z zvijačo pripravila do tega . . .

V njegovih možganih se je čudno snovalo in vršilo . . . Včasih so mu pošle misli skoro popolnoma, tako da se je zavedel komaj še samega sebe, včasih pa se mu je spet nenadoma posvetilo, in razločeval je spet reči okrog sebe, spomnil se hčere, spomnil vsega, kar se je bilo zgodilo . . . A to zavedanje je bilo navadno le hipno, pojmi so se mu zopet zmetli, ter iznova se ga je lotilo neko stanje, ki bi se bilo dalo še najbolj primerjati poluspanju . . .

Ko pa je bil prišel par dni, predno se je imela vršiti obravnava zoper Manico, nekdo k njemu s to novico, se je lotila nenavadna energija njegovega sicer oslabelega duha. Nekaj čudnega je prešinilo njegov život in njegove možgane, ko je slišal izgovoriti ime svoje hčere. In kakor bi se mu bilo posrečilo, zbrati in združiti še enkrat vse one neštete vezi, po katerih se stakajo človeške misli v zaokroženo celoto in logično jasnost, je začel hkratu pojmiti, zakaj gre in kaj se ima zgoditi . . . In od tistega trenutka ni ona energija njegovega duha zapustila več. Držal je takorekoč sam sebe za vajeti in z nekim čudovitim, nerazumnim naporom je premagoval slabost, ki se mu je semtertja vračala. Bilo mu je, kakor bi se bil prebudil iz sanj, in hkratu je vedel spet, kaj dela in kaj mu je storiti . . . Zapomnil si je dan obravnave in napotil se je z doma ter premagal vse zapreke, dokler ni došel na kraj mesta, kjer se je imela izreči sodba zoper njegovo nedolžno hčer . . .

A ko je bil notri, je čutil, kako mu spet pešajo moči, kako vstajajo in begajo sence pred njegovimi dušnimi in telesnimi očmi. Zdajinzdaj se mu je stemnilo, in večkrat ga je zapustila zavest, da ni vedel, kje je. Sodna dvorana se mu je izpremenila včasih v domačo cerkev, in oltarje in svetnike je videl notri. Toda vedno zopet si je opomogel in z neko posebno voljo je vedno iznova prisilil svoj duh, da se je oprijel realnosti. In tako je jasno čul, kaka usoda je doletela njegovo nedolžno hčer. A takrat se je lotila njegovega srca divja, besna bol, in hotel je zaklicati na ves glas, da je on, on morilec, da je on tisti, ki zasluži kaznen, toda tedaj mu je odpovedala zopet pamet, odpovedala so mu usta, odpovedale vse moči . . .

Zgrudil se je brez zavesti na tla . . .

(Konec prihodnjič.)

Žrtve.

Povest. Spisal Fr. Serafin.

XVIII.

večer tistega dne, ko se je bila izrekla obsodba, je ležala Manica na svojem trdem ležišču, mirna, brez vsake vidne razburjenosti . . .

Bilo ji je, kakor bi se ji bil odvalil težak kamen od srca, ko je bilo končano . . .

»Hvala Bogu!« je vzdihnila sama pri sebi. »Zdaj je konec zaslišavanja in izpraševanja, konec nevarnosti, da bi se zagovorila, da bi izdala očeta!«

Da je imela prestati desetletno ječo, za to se ni zdaj niti najmanj zmenila. Deset — dvajset let — celo življenje, to ji je bilo vse eno! . . . Kaj ji je bilo zdaj še do življenja, kaj do prostosti! . . . Očeta je morala rešiti — in vendar . . .

Misli so ji poletele nazaj v preteklost, in podoba za podobo ji je vstajala pred očmi . . . S čudovito jasnostjo se je spominjala vseh dogodkov svojega življenja izza prvih otročjih let. Vedela je še natanko, kako obleko je imela kot triletno otroče, vedela vse, kje, s kom, kako se je kdaj igrala, kod je spomladi trgala cvetje, kod je v svoji mladostni razposajenosti skakala in letala . . . Zavedala se je tudi, kako je postajala večja in večja, kako se je njeno življenje polagoma izpreminjalo, kako je postajala z leti druga . . . Prav živo se je še spominjala, kako je bilo takrat, ko sta jo oče in mati prvič vzela v cerkev s seboj. Kako dolga se ji je zdela tistikrat pot do župne cerkve! S kakim svetim strahom je prestopila prvič cerkveni prag, s kakim strmenjem so begale njene oči od oltarja do oltarja, od podobe do podobe! . . .

In kako je bilo takrat, ko je šla prvič za procesijo sv. Rešnjega telesa, belo oblečena, z vencem na glavi! Ah da, ta venec — tudi pozneje ga je še nosila! . . . Spominjala se je, kako so ljudje, ko je bila odrasla, delali opazke radi njene lepote, opazke, ki jih tedaj niti razumela ni . . . Zavedala se je tudi, kako se je začelo njenega srca počasi lotevati neko čudno, sladko hrepenenje, kako ji je začel ugajati ta in oni mladenič, kako se ji je začelo srce od-

pirati ljubezni . . . Kako lepa je bila ta ljubezen, v kako sladkem skladju je bila z drugimi njenimi čuti, s pobožnostjo in iskrenostjo, s katero je molila vsak dan k Bogu, k svoji patroni in k devici Mariji! . . . Saj tistikrat niti vedela ni, da je tisto hrepenenje, tisto tiho veselje, ki ga je občutila ob pogledu lepega mladeniča, ljubezen! Še manj pa je vedela, da je to hrepenenje, to ugajanje nekaj nedopustnega, nekaj pregrešnega! . . .

Potem pa je prišel novi župnik s svojimi novimi nauki in nazoril . . . Od tistihdob pa se je pojavljalo neko nesoglasje v njeni notranjščini, od tistihdob se je začelo neko bojevanje v njenih prsih, ki je bilo posledica njenega prizadevanja, da bi zatrla v svojem srcu vse naravne gibljaje, da bi napravila iz njega zgolj oltar, na katerem naj bi vedno in vedno plamtel samo plamen one nadnaravne ljubezni, ki odpre baje edina človeku vrata nebeška . . . In ona je ljubila, ljubila je iz vsega srca, iz cele duše svojega Boga, svojega Kristusa in prečisto devico Marijo! . . .

Toda včasih je vendarle obtičalo njeno srce tudi še pri kakem posvetnem občutku. Navzlic vsemu temu se je še včasih izpozabila!..

Ko jo je bil tistikrat v gozdu presenetil Dolfe, takrat ni povabila pogleda! Zakaj ne? Zakaj ji ni prišlo na um, da bi bila bežala pred njim? In postalo ji je hkratu tudi jasno, kar se je bilo zgodilo tistikrat. Čudno, do tega trenutka se je onega dogodka in vsega, kar je bilo ž njim v zvezi, spominjala le napol Često je naravnost dvojila, da je bilo vse tisto res Zdelo se ji je, kakor bi bila enkrat le sanjala o tem Zdaj pa je stalo hipoma vse jasno pred njenimi očmi! Zavedala se je vsakega posameznega čuta, ki ji je tistikrat prešinjal srce Za vse je znala zdaj, vse je vedela! Njena pretirana pobožnost je bila res povod, da je bila šla z Dolfetom šmarnic iskat — a kar ji tistikrat ni bilo prišlo do zavesti, prišlo ji je zdaj!.. Zdaj se je natanko spominjala, kako dobro, kako sladko ji je bilo ob mladeničevi strani, kaka nepopisna slast ji je pretresala život, ko jo je privil k sebi, ko ji je pritisnil poljub na ustnice Tistikrat je bila omamljena, zdaj pa je vsak čut lahko posebej analizovala Da, zavedala se je zdaj one slasti, zavedala tudi, da je omagala v tej slasti Ali s čim je grešila, tega še vedno ni znala! Njene misli niso bile nečiste. Njeno srce je sicer omagalo v nasladi, a hrepenelo ni po njej! Ali je mar že čutenje samo na sebi greh? . . . — —

Čim bolj je preudarjala, na kak način je zaslužila grozno kazen, ki jo je bila zadela, tem manj je mogla umeti vse to . . .

Glava ji je postajala pri teh mislih trudna, težka . . .

Neka zaspanost ji je legala na oči, in semtertja jih je zaprla za nekaj časa . . .

»Ko bi bil ostal vsaj otrok pri življenju, lahko bi bilo še lepo! ..

Ta misel ji prešine hipoma možgane. Pri srcu jo zaskeli, a takoj jo obvlada spet apatija . . .

»Ali kaj — zdaj je vse eno! . . .«

»A — ha-a-a!« —

Zazevalo se ji je. Toda namesto spanca se je je lotevala samo neka omotica . . .

»Izgubljeno — vse izgubljeno! . . .« je mrmrala in zapirala ter odpirala s težavo oči . . .

»In vendar sem molila — in vendar sem častila Marijo kakor malokatera mojih vrstnic, in storila sem vse, kar je bilo v moji moči! . . .«

Vedno bolj v pretrganih stavkih je govorila, naposled so bili njeni vzkliki brez vse logične zveze . . .

»Ah, moj oče! — —«

»Marija — Marija . . .«

V glavi se ji zavrti . . . Njene oči zastrme . . . Pred sabo vidi nebeško prikazen! . . . Marija, obdana od bleščečega svita, je stala ob njenem vznožju . . . Prijazno se ji je smehljala ter ji ponujala nazaj venec, ki ji ga je bila strgala nekdanj z glave . . .

Skloni se napol s svojega ležišča . . . Da, to je bila Marija, Marija, taka, kakršna kraljuje gori nad zvezdami, taka, kakor si jo je vedno predstavljala . . . Njeno nebeško lice je bilo tako milo, tako sladko, in vedno zopet se ji je nasmihavala, vedno zopet ponujala ji venec! . . .

Njenega srca se loti za hip odpor.

»Čemu naj mi bo zdaj venec, čemu? . . . Prej — prej . . .«

Hkratu pa ji postane spet mehko, in prsi ji napolni ona nebeška sladkost, katero je občutila takrat, ko je po cele ure preklečala pred oltarjem zamaknjena v Marijino podobo . . .

Povzdigne roke in začne moliti, moliti iskreno, goreče kakor nekdanj . . . »O Marija, Marija! . . .«

Molila je h kraljici božji spet kakor v tistih lepih srečnih časih — dokler se ni naposled razpršila prikazen ter je objel sen njeno trudno, do smrti izmučeno glavo . . .

XIX.

Da je Škrjanec kadil viržinko, je moralo biti že kaj posebnega. Navadno je nosil s seboj mehur s tobakom in pipo . . . Ob cerkvenem shodu ali kakem semnju, sploh kadar ga je imel malo v glavi, si je kupil tudi smodko za dva novčiča. Prižgal jo je, a gledal, da mu je kolikor mogoče kmalu ugasnila, in potem jo je glevil ter sukal med prsti celi dan, dokler ni šel spat, a izkadir jo je navadno šele drugega dne po tistem.

No danes pa ni bil ne cerkven shod, ne semenj, nego čisto navaden delavni dan je bil, a Škrjanec je kadil, prav pošteno kadil, celo viržinko, a slamo, ki jo je bil potegnil iz nje, si je bil vtaknil za uho, kakor delajo fantje, kadar gredo k vojaškemu naboru.

In tako je krevsal počasi, z nekoliko upognjeno glavo in na levo stran nagnjenim životom čez vas. Vsakega pa, ki ga je srečal in ga je hotel poslušati, je nagovoril ter mu rekel: »Ali si slišal, kaj se je zgodilo? . . . Tisto našo iz konsumnega društva je noč vzela, pa denar tudi, kolikor ga je bilo! . . . Vse strele, saj pravim no, hihih! . . .«

In popraskal se je za ušesom, udaril z desno nogo ob tla pa smejal se na vso moč, da so mu solze prihajale v oči.

»Kam pa je šla, kam? . . .« ga povpraša nekdo.

»Kam je šla! — Vprašaj! . . . I — v Rim! . . . In ker je pot tjakaj dolga, je morala imeti seveda denarja s seboj! Hihih — vse strele! . . .«

»Ti si pravi klerikalec, da bobnaš in raznašaš take stvari po vasi! . . . Molčal bi, molčal!« ga posvari neko ženišče.

»Kdo pravi, da nisem klerikalec? . . . Klerikalec sem in bom! . . . Sem pa tudi mož za to! . . . Vse strele — nak — a . . . hihih! . . .«

»Če bi bil klerikalec, ne bi bil tak!« ugovarja ženišče.

»Kakšen tak? . . . Ali nismo mar vsi enaki, klerikalci in liberalci? . . . Spočetka, ko sem slišal našega gospoda župnika pridigovati, sem res mislil, da bodo vsem liberalcem že na tem svetu rogovi zrasli! . . . Zdaj pa vidim, da je vse en vrag, klerikalec ali liberalec!«

In pomikal se je spet počasi naprej, dokler ni došel do gostilnice, v kateri je začutil ljudi. Tam se je okrenil okrog vogla ter zavil noter . . .

V gostilniški sobi je bilo že več moških, ki so bili prišli drug drugemu pravit novico . . . V kotu pri majhni mizici pa sta sedela sama zase Dolfe in Baston. Poznalo se je že obema, da sta pila.

Prišla sta v gostilnico posamič, ne da bi bila vedela drug za drugega, a vendar oba iz enega in istega nagiba. Imela sta namreč oba že dalje časa skrbi radi tiste nečakinje župnikove in zdaj sta bila sila vesela, da se je bila stvar iztekla tako. Ker je bila odnesla denar, sta bila lahko prepričana, da se ne povrne več, in bilo se jima ni torej bati nikakih sitnosti . . .

»Vse strele . . . vina na mizo!« je zahteval Škrjanec, stopivši v sobo. »Hihihi, kaj pravite k temu, kaj? . . . Jaz bi rad vedel, kako je našemu gospodu župniku zdaj pri srcu! . . .«

»Pusti župnika v miru!« reče krčmar menda zastran lepšega, kajti kot liberalec je privoščil župniku prav od srca nezgodo, ki se mu je bila pripetila z nečakinjo. In ker je menil, da cika Škrjanec v prvi vrsti na razmerje, ki je bilo baje med župnikom in nečakinjo njegovo, pristavi še: »Župnik so iz mesa in krvi, kakor smo vsi drugi! . . .«

»Kajpada!« potrdi Škrjanec. »Kaj sem rekel mar, da ne? . . . Iz mesa in krvi, kajpada, hihihi! . . .«

In nato se je govorica pletla dalje o tem predmetu, in vsak je uganil kako modro, samo Dolfe in Baston sta molčala zadovoljno in pila.

To pa menda ni ugajalo Škrjancu, kajti obrnil se je proti njima ter začel:

»Ti Baston in . . . Dolfe — kaj pa vidva pravita? . . . Ali ni bila fino blago ta nečakinja župnikova? . . . Pri moj' sedemnajst' tisti se pa že lahko postavi in potrka na prsi, ki je pokosil ta travnik! . . .«

»To sem bil jaz!« vzklikne Baston v svoji toposti. Bil je sila bahat in se je zlasti glede žensk rad ponašal. Zavest, da se mu ne more zgoditi nič več, pa ga je bila še bolj ujunačila.

»Ka-aj, ti? . . .« povzame Škrjanec. »Ali res, Dolfe? . . . Jaz sem pa tebe sodil! . . . Tak fant, kakor si ti, pa da ne bi . . .«

Te besede so bile izgovorjene tako, da so morale privzdigniti Dolfeta, ki ni bil nič manj domišljav nego Baston. In res se skloni pokoncu ter vzklikne: »Jaz pa pravim, da sem bil jaz! . . .«

»Ni res — jaz!« ugovarja Baston.

»Ne — jaz!«

Tako je šlo še parkrat semintja, hkratu pa sta imela Baston in Dolfe vsak svoj vrček v rokah. In predno je mogel kdo misliti na to, da bi preprečil pretep, sta že neusmiljeno obdelovala drug drugega. Bila sta kmalu vsa razrezana in krvava po obrazih . . .

Škrjanec pa je le še hujskal, rekoč: »Zdaj pokaži, Baston, zdaj, če si za kaj!«

In res je ta še bolj napel svoje moči. Ker je bil vrček že ves razbit, je zgrabil Dolfeta za lase in vrat ter ga podrl na tla . . .

A zdaj je apostrofiral Škrjanec spet Dolfeta, rekoč: »Kaj, Dolfe? . . . Takemu se pustiš? . . .«

To je podžgalo spet Dolfeta, tako da je mahnil še z večjo silo po svojem nasprotniku . . .

Krčmar in še nekateri drugi so priskočili, da bi ju raztrgali na dvoje. Škrjanec pa je kričal: »Pustite ju, hudimana, kaj to vam mar! . . . Naj se, če se hočeta! Ali mar vas katerega boli to? . . . Toliko liberalca sem pa že jaz, da pustim vsakemu pretepavati se, ako se mu ljubi! . . .«

Ko so naposled Bastona in Dolfeta vendar le ločili in sta bila drug za drugim s krvavo glavo odšla iz sobe, si je velel Škrjanec iz samega veselja nad tem, kar je videl, prinesiti še eno viržinko . . . Smejal se je tako, kakor morda še živ dan ne, in venomer je vzklikal: »Kaj takega pa še ne — strela vendar, hihih!« . . .

Tako so se razvijale razmere v Poljanah in bližale svojemu naravnemu koncu. Surovost je napredovala, slabe posledice razpora in medsebojnega sovraštva so se kazale na vseh straneh . . .

Trgovci, proti katerim je bilo naperjeno konsumno društvo v prvi vrsti, so bili omagali v boju . . . Eden izmed njih je bil že pred dalj časom zaprl prodajalnico ter pobegnil z doma. Nekega dne pa je prišla vest, da so potegnili njegovo truplo iz Kulpe . . . Preživiti ni mogel več sebe in svoje številne obitelji, zato je obupal. Zapustil je pismo, v katerem je bilo pisano: »Po zdaj veljavnih katoliških načelih jaz kot trgovec nimam pravice živeti, zato grem v smrt! . . .«

No, in zdaj pa je bila tudi propast konsumnega društva nezogibna! . . . Ustanovljeno brez etične podlage, porojeno iz sovraštva, ni moglo obroditi dobrega sadu! . . .

Župnika je bila tista stvar ž njegovo nečakinjo hudo zadela. Zdaj, ko so jo iskali zaradi tatvine, je sam pravil, da ni sorodnica njegova. A s tem se je le še bolj osmešil! . . . Ljudje so bili vsled tega še bolj prepričani, da je vse res tisto, česar so ga dolžili in kar so pravili o njem in o njej. In vse eno so ga delali odgovornega za to, da je bila pobegnila z denarjem . . . Prizanašali mu zdaj sploh niso v nikakem oziru več. Dvignilo se je vse zoper njega. Klerikalci in liberalci so si podali roke, da bi ga uničili . . . Vsi njegovi prijatelji so ga zapustili, da, le-ti so zdaj najbolj divjali zoper njega! . . . In

kaj vse so si upali proti njemu! . . . Ljudje, ki so mu poprej poljubljali roko, so hodili zdaj kar neodkriti, brez pozdrava mimo njega! In iz vsega tega, kar je bil uvedel na novo, so se očitno norčevali! Ni bilo še dolgo, kar je bil razdelil nekake svetinje med člane onih društev, katera je bil ustanovil on, da bi se ti ljudje tako že po zunanjem razločevali od drugih. A kaj se je zgodilo? . . . Neko noč so mu jih pometali skozi zaprta okna v župnišče ter mu pobili pri tem skoro vse šipe! . . .

Vse, prav vse so mu storili, kar so vedeli, da ga bo bolelo in jezilo . . .

Nekoč se spomni nekdo besed tistega poredneža, ki se je bil o priliki, ko so se pripravljali na njegov sprejem, ponorčeval iz Poljancev ter jih posvaril rekoč: »Le gledite, da ne zapojete čez nekoliko časa pa tako: »Da bi od nas odnesel te hudir, namesto mira si prinesel nam prepir!« In brž so se združili nekateri ter poskrbeli za to, da je dobil župnik nekega jutra pred vrati župnišča na dva kola pribito desko z navedenim napisom.

Hodili so mu tudi pod okno zbadljive pesmi popevat . . .

Vse to ga je neznansko peklo in jedlo . . . Njegovo zdravje se je slabšalo bolj in bolj. Lotila se ga je huda živčna bolezen . . . Imel je grozne noči . . . Vsi njegovi čuti so ga varali, in imel je vse mogoče prikazni . . . Spal ni skoro nič. Včasih je precej zvečer zadremal za trenotek, a hipoma in brez pravega vzroka se je prebudil, in potem ga je minilo spanje za celo noč . . . Primerilo se je tudi, da so mu šele proti jutru zamižale oči, a to je bila le nekaka omotica, ki je trajala morda kratko uro, in iz katere se je prebudil še bolj truden, še bolj obupan in bolan, nego je bil prej . . . Največkrat pa kar celo noč ni zatisnil očesa. Prišlo je tako daleč, da ga je že pri sami misli na posteljo pretresala groza. Ko se je začel nagibati dan, se ga je lotil vselej tako strašen nemir, da je včasih begal semtertja, kakor bi ne bil pri pravi pameti . . . In vedno mu je plesala pred očmi postelja, v kateri mu je bilo prebiti toliko neznosnih muk, toliko bridkih ur, kajti vselej, kadar je legel, so se začeli razni pojavi njegovega bolestno razburjenega živčevja. Zdelo se mu je med drugim, da mu škrbljajo miši po njegovem zglavju. Otepal je s pestmi po blazinah, metal jih v divjem srdu ob tla, mendral s koleno po njih, teptal jih z nogami, tako da bi bilo moralo biti konec vsake živali; a ko je položil spet glavo na blazino — prejšnje škrbljanje! . . . Včasih mu je hipoma udaril v nos smod, kakor da bi se kaj žgalo. Odprl je vsa okna na stežaj, zaman —

smradu ni mogel pregnati! . . . Drugikrat zopet so mu začele plesati goreče krogle pred očmi. Zavezal si je oči, da bi si pregnal neprijetno prikazen; a pomagalo ni nič, tudi z zavezanimi očmi je videl vse v svetlobi, vse v ognju . . . Nekoč je začul grozen krohot za pečjo, in zdajci se je začela proti njemu pomikati režeča pošast. On se je branil z rokami in nogami, a ni se je ubranil. Pokleknila mu je na prsi, režala se mu v obraz ter ga dušila, položivši mu roko za vrat.

Da bi se omotil, je pil, mnogo pil, a njegovi razvneti možgani se niso dali omotiti . . . Vse na njem je bilo trudno, v vsakem posameznem členu svojega trupla je čutil zaspanost, grozno zaspanost, samo glave ni hotel objeti zaspanec.

O, gospod Rajmund je bil zdaj obžalovanja in pomilovanja vreden, a obžaloval in pomiloval ga ni nihče! . . . Dokler je mislil, da ima še kaj prijateljev, je semtertja potožil komu svoje stanje, a nihče ni imel zmisla in razuma za njegove muke, za njegovo grozno nesrečo! . . . Nasprotno, dostikrat je naletel na ljudi, ki so se mu rogali, ki so se norčevali iz njegove bolezni . . . »Gospod župnik, oženiti bi se morali, oženiti!« mu je nekoč svetoval Škrjanec. On pa je pobegnil pred neusmiljenim človekom . . .

A njegovega napuha vendar vse to ni strlo . . .

Po noči, ko je bil tako sam, ko se je čutil tako onemoglega, tako brez vse pomoči, po noči je postal mehak, ponižen. A kadar je posijalo solnce, kadar je bilo konec njegovih muk, je bil zopet stari . . .

Čim bolj je raslo število njegovih nasprotnikov, tem bolj je rohnel, tem bolj je pretil in grozil . . . In ker so preklinjali ljudje njega, preklinjal je tudi on nje s prižnice . . . Izročal je njih duše peklju in hudiču! . . . Ošteval jih je včasih tako, da se je bilo bati, da mu ne začne kdo na glas v cerkvi ugovarjati . . .

Lotila se je bila njega in ljudi neka čudna razdivjanost, in on, ki je nekdanj silil ljudi v pretirano askezo, je moral gledati zdaj, kako se je ščeperila razuzdanost po vseh kotih, kako se je pojavljala nemoralnost pri mladih in starih! . . . A ne, da bi bil priznal javno, da je tega tudi on kriv! . . . Ne, vdati se gospod Rajmund ni hotel! Svoje krivde bi se ne bil obtožil za ves svet ne! . . . In še zmeraj je rad pokazal svojo moč, ako je mogel!

Bilo je sredi decembra, ko prisopiha nekega popoldneva Tomaževa žena v župnišče. Poznalo se ji je, da je silno hitela, kajti čeprav je bilo mraz, da je škripalo pod nogami, ji je stal vendar znoj po čelu.

»Oh, gospod župnik« . . . je začela, »mojemu možu je tako slabo! . . . Prav lepo bi vas prosila, če bi hoteli priti, da bi ga prevideli! . . .«

Žena je prosila iskreno, ponižno. A baš to je vzbudilo nemara v župniku nekdanjo samozavest. Zdaj je potreboval torej spet enkrat eden njegovih nasprotnikov njegove milosti! . . . Ha, in baš ta Tomaž! . . . Ej, kako dolgo, kako dolgo si je že želel tega trenutka! . . . Zdaj mu lahko pokaže svojo moč! . . . Zdaj ga lahko kaznuje za to, da se je bil dvignil zoper njega, kaznuje za vse, kar mu je bil storil! . . . Neka razkošna veselost se loti njegovega srca . . . Pozabil je v tem hipu vse, pozabil celo svojo bolezen . . . samo misel, da se zdaj lahko znosi nad svojim najhujšim nasprotnikom, mu je polnila glavo . . .

Skloni se pokoncu, tako da je zrl na ubogo ženo zviška, in z odurnim glasom jo vpraša:

»No — ali je zdaj pameten vaš mož? . . .«

»O mislim, da je! . . . Nobenih neumnosti ne počnija. Samo molči zmeraj . . .«

»In koliko časa že leži? . . .«

»Od tistega časa, ko nam je bil ušel v mesto in smo morali iti ponj, ni več vstal. Oh, gospod župnik, ko bi vedeli, koliko sem trpela ves ta čas! . . . Nobene reči ni hotel zaužiti — samo kar sem s silo spravila vanj! . . . Časi sem se morala skoraj tepsti ž njim, da je jedel. In kaj je spočetka vse počel! . . . Če je le kaj zaropotalo v veži, pa je smuknil pod odejo, in ni ga bilo spraviti izpod nje, tako se je bal ljudi! . . . Zdaj pa je že nekaj časa popolnoma miren . . . Ali slab je, slab, tako da ne bo nikdar dolgo! . . . Zato bi prosila, gospod župnik . . .«

»Mhe, mhe, mhe — tako, tako! . . . Ali pa tudi veste, da je vaš mož zaslužil to, kar ga je zadelo? . . . Vaš mož je grešnik, velik grešnik! . . .«

Župnik je govoril s trdim, skoro srditim glasom. Mica pa si je obrisala solzo in rekla: »Oh, moj Bog, seveda je grešnik! Kajpada je grešnik! . . . Grešniki smo vsi . . .«

Ali župnik, kakor bi mu ta zaključek ne bil ugajal, pripomni: »Ali še veste, kak je bil proti meni? . . . Grešnik je, liberalec je ta vaš mož — zato pa naj se le pokori! . . . On ne zasluži tolažbe, kakršno je odmenila cerkev poštenim kristjanom! — Jaz ne pridem! . . .«

»Oh, gospod župnik, gospod župnik, prosim vas, kakor se prosi Bog v svetih nebesih! . . . Kaj bi bilo, če bi umrl tako? . . .«

»Ne, ne pridem! — — — Danes ne . . .« se popravi naposled, toda uboga reva ga ni več slišala. Glasno ihtoč je zapustila župnišče ter se vrnila obupana proti domu . . .

Drugo jutro pa je župnik vendarle naročil cerkovniku, da naj pozvoni, češ, da gre previdet v Lipovec Tomaža . . .

Mica je vztrepetala resničnega veselja, ko ji je prišel nekdo povedat, da pridejo z Bogom. Hitro je pregrnila mizo z belim prtom ter postavila križ in sveče nanjo. In ko je začula zvonček, so se ji usule solze po licih, tako je bila ganjena. — »Kako so vendar dobri — gospod župnik!« je rekla sama pri sebi. »Kaka sreča to! . . .«

In stopila je k možu ter mu poravnala kar z dlanjo nekoliko lase po glavi. »Veš, gospod gredo!« mu je rekla s solznimi očmi in blaženim smehljajem na ustnicah . . . Bila je tako srečna! . . .

Tomaž se ni ganil, ampak je topo strmел v nasprotno steno. Bila sta ga že sama kost in koža, in bilo ni težko prorokovati, da so ure njegovega življenja štete. Njegovo stanje se ni dalo izlahka določiti. Preteklosti se ni zavedal več, a vendar ga je tiščalo nekaj težkega, nekaj neznosnega v glavi in v prsih . . .

Ko so se bila odprla vrata in je udaril glas zvonca iz neposredne bližine na njegovo uho, se je zganil, in bilo je videti, kakor bi bil zadel solnčni žarek njegovo medlo, motno oko . . . Nekaj se je posvetilo v tem očesu, in zaiskrilo se je nekoliko . . . Tudi njegov sicer vedno apatični obraz je dobil zdaj nekak izraz . . . A bil je še zmeraj miren.

. . . Ko pa stopi župnik k njegovi postelji, mu hkratu zastrme oči, a njegovih nog in rok se loti konvulzivno zgibanje . . . Zavedal se ni, a oni toki, ki proizvajajo v človeških možganih misli, so našli kar sami ob sebi in na čisto mehaničen način zvezo med seboj, strnila se je v njegovem spominu sedanost s preteklostjo, in kakor tistikrat v cerkvi je zaklical:

»Ti si kriv, ti si kriv, ti si kriv! . . .«

Njegov glas je bil sicer slab, a nič manj strašan in grozen nego tistikrat . . .

Župnik je zatrepetal po vsem životu . . . Hotel ga je tešiti, poskusil je dvakrat, trikrat nagovoriti ga, zaman — Tomaž je venomer ponavljal: »Ti si kriv!«

Naposled je župnik uvidel, da bi bolnika le še bolj razdražil, če bi se mu vsiljeval, in vrnil se je.

»Ježeš, Ježeš, Ježeš — Boga nesejo nazaj!« so javkale ženice, ko so čule, da cerkovnik tudi nazaj grede pozvanja. »Oj to je hudo, to je hudo, če morajo z Bogom nazaj! . . .«

Neki moški pa je pripomnil: »Tomaž ve, da ga je zamaševal, le meni verjemite, zato ga ni pustil k sebi! . . . Ali vam nisem zmeraj pravil, da ga bo? . . . Vidite, pa ga je! . . . Ko poteče leto od tistihmal, ko ga je, pa bo mrtev Tomaž, boste videli, da bo taka! . . .«

Ta obletnica se nikakor ni dala nadzirati, vendar so bili mnogi, ki so slišali te besede, za trdno prepričani, da umre Tomaž baš ob letu, ko ga je župnik zamaševal . . .

»Ježeš, Ježeš, Ježeš — to je žalostno!« so še nadalje vzklikale ženice.

In, res se je zvonček z odhajajočim Bogom nekam žalostno glasil . . . Nikomur pa se ni zdel ta glas žalostnejši nego župniku samemu. Zdelo se mu je, kakor bi bil to njegov mrtvaški zvon . . . kakor bi to cingljanje oznanjalo njemu smrt! . . .

»Ti si kriv!« ta vzklik umirajočega Tomaža mu je iznova pretresel vse živce in mu vzel zadnjo moč . . . Moral se je opirati na cerkovnika, da je mogel naprej . . . Izkušal je samega sebe prepričati, da je Tomaž blazen, in da ne gre pripisovati besedam blaznikovim nikakega pomena; prigovarjal si je, da ni res, da bi bil on česa kriv, a vedno zopet se mu je pojavil pri srcu glas, ki je temu ugovarjal, ki mu ni dal, da bi se pomiril . . . In ta nemir je postajal hujši in hujši . . . Nekaj, kakor obup, se mu je vsesalo v srce, ga tiščalo in morilo . . . Skoro da bi se bil razjokal, tako slabega, tako onemoglega in nesrečnega se je čutil . . . In začel se je bati prej nego po navadi večera . . . Vedel je, da bo imel spet strašno noč, in tresel se je že pri sami misli na muke, ki so ga čakale . . .

XX.

»Zdaj bom vsaj spal!« je dejal gospod Rajmund sam pri sebi, ko je bil po večerji popil že tretji popolliter dobrega, močnega vina . . . »Zdaj bom vsaj spal!«

»Ne, ne boš spal!« se mu je oglasilo v prsih. Ne boš spal! . . .«

Župnik se je prijel za svojo srčno stran, kakor bi hotel udušiti ta glas, a ni se mu posrečilo! . . . Ravno tako malo, kakor so se dale pregnati miši, ki so škrbljale vsak večer po njegovih blazinah, ravno tako malo se je dal pregnati ta sovražni glas iz njegovih prsi . . .

Popoldne je bilo začelo mesti, in zdaj se je usipal droben, gost sneg s temnega neba.

Župnik je stopil semtertja k oknu in v luči, ki je prodirala od njegove svetiljke, je videl, kako plešejo po zraku snežene mačice, kako se vrte in sučejo in padajo . . . Vmes pa je tulila in piskala burja ter zaganjala se s tako silo ob vogel župnišča, da je bilo včasih čutiti, kakor bi se zid majal in stresal.

»Ha, nocoj vsaj vsake četrte ure biti ne bom čul!« se je tolažil.

»A zato boš čul pa to žvižganje in piskanje!« mu reče oni glas, ki je bil zmeraj v protislovju z njim.

Zagomazelo mu je po hrbtu, in strani je šel od okna . . .

Sedel je spet k mizi.

»Ko bi se mi le že dremati hotelo!« je vzdihnil ter se žalostno ozrl proti postelji. »Oh ta postelja — da mora biti življenje urejeno tako! . . .«

»Ne, ne bom spal — že vidim, da spet ne bom spal! . . .«

Poklical je kuharico.

»Vode mi prinesi. Moral si bom že spet devati mrzle obkladke na glavo! . . .«

»Bolje bi bilo, da bi ne bili toliko pili!«, pripomni kuharica, a gre ter prinese mrzle vode v lavorju.

»Le spat pojdi!« reče župnik. A v istem hipu, ko je izrekel te besede, se zdrzne, in strašna vznemirjenost se ga loti . . . Stopilo mu je živo pred oči, kako bo spet, ko bode vse okrog njega spalo ter uživalo sladek počitek, on pa bo bedel in trpel ter se otepal onih grozljivih pošasti, ki komaj čakajo, da bi ugasnil luč in bi mogle planiti nanj . . . »Uuu« . . ., zatuli in mraz ga strese . . . Spomnil se je, kako se ga je loteval včasih v takih trenutkih obup, kako se mu je vsiljevala včasih strašna misel, da bi storil konec svojemu nesrečnemu življenju, kako je včasih samo še vprašanje obvladovalo njegovo zmedeno glavo, naj prime li za nož, ali za revolver — ali naj gre ter skoči v vodo . . .

Ko je prišel dan, si je seveda očital take misli, a zvečer — zvečer ni imel nikakega zaupanja več ne v se, ne v svojo moč . . .

»Na, še ta nož vzemi s seboj in ga spravi kam!« je zaklical za kuharico, ki je hotela baš vrata zapreti za seboj. »Pa še to, na!« Dal ji je tudi škatlo, v kateri je imel shranjen revolver.

Kuharica ga je pogledala čudeč se, a rekla ni nič in je odšla.

»Ha, zdaj sem varen!« reče župnik, skoro zadovoljen, da je bil prišel na to srečno misel. »Človek nikoli ne ve, človek nikoli ne ve . . . No in zdaj pa vse eno poskusimo zaspati — morda pa pojde! . . .«

Slekel se je le napol, si dal mrzel ovitek na glavo, ugasnil luč ter legel.

»Če zaspim v petih minutah, potem pojde, ako ne . . .«

In prizadeval si je, da bi zaspal. A čas je potekal, on je pa še vedno mislil, in z vsakim hipom mu je ginilo bolj upanje, da zaspi . . .

»Premakniti se ne smem, premakniti! . . . Če se premaknem, si preženem spanje! . . .« je dejal spet sam pri sebi.

In silil se je, da bi ostal na svojem mestu. A naposled ni mogel strpeti več in začel se je prevračati.

»Ne bom zaspal, pa ne bom!« vzdihne, in divji srd se ga loti. Sname si ovitek z glave ter ga vrže po sobi, potem pa si začne puliti lase z glave ter biti s pestmi okrog sebe . . .

Črez nekaj časa vstane, gre kar v temi parkrat po sobi, ne meneč se za to, da se je zadeval na vse strani, potem pa leže spet.

»Ah, blazino si denem na glavo, tako bo menda bolje!« . . . Bil je vesel te misli.

In res vtakne glavo pod blazino! . . . Toda kaj je to? . . . Ali so tudi v žimnici miši! . . .

Začelo se je bilo tisto šumenje in škrbljanje v njegovih ušesih, in zdaj je vedel, da pridejo kmalu tudi še vse druge prikazni na vrsto . . .

Čimdalje groznejše mu je postajalo. Spomni se Tomaža in hkratu ga vidi, prepadlega, mrtvaško bledega poleg sebe v postelji . . .

»Vstran, vstran, vstran!« je klical ter otepajl okrog sebe z rokama . . .

»Vstran! . . .«

A Tomaž se ni ganil z mesta. Ležal je poleg njega, vpiral svoje srepe oči vanj in zdaj je tudi že odpiral usta, da bi zakričal proti njemu tiste grozovite besede: »Ti si kriv!«

Ves preplašen plane pokoncu in hoče prižgati luč, toda na noben način ni mogel najti vžigalic. Gre zopet do umivalnika, potakne glavo v vodo, zadrgeče malo in se vrne . . .

»Ah, — narobe se uležem, narobe, potem bo morda!«

In zlekne se na posteljo tako, da je imel noge v zglavju, glavo pa v znožju . . .

»Da, zdaj bo, zdaj bo!«

Začelo se mu je vrteti v glavi, in res ga zapusti zavest . . . Toda nenadoma se zdrzne, in zazdi se mu, da čuje nekoga kričati pod oknom . . .

»Ha tukaj so zopet, tukaj so zopet ti lopovi! . . .«

»Prišli so zopet, zasramovat me in popevat mi svoje zbadljive pesmi! . . .«

Kolikokrat jih je že lovil, kolikokrat si je že prizadeval, da bi jih spoznal, kdo so, a vselej so mu bili ušli! Toda nocoj mu ne uidejo, nocoj ne! . . . Čul je prav natanko petje — skoro besede je razločeval . . .

»Ha, tu so zopet! . . . Lopovi, lopovi, lopovi, zdaj mi ne uidete, zdaj vas zasačim, in potem gorje, gorje vam! . . .«

V svoji zmedenosti skoči naglo s postelje ter plane proti oknu . . . Okno, notranje in zunanje, je bilo hipoma odprto, in vedigabog kako se je zgodilo — župnik je telebnil s prvega nadstropja na tla! . . . Mogoče, da se sploh ni zavedel, kaj dela, mogoče tudi, da je zamenjal okno z vrati, ali pa da je v svojem hrepenenju po maščezanju prezrl le nevarnost ter skočil doli — bodisi že tako ali tako — tu je ležal zdaj v snegu napol nag . . . Nekaj časa ni vedel nič, kaj se je pripetilo. Toda ker se mu je sneg usipal na glavo, na goli vrat in na razgaljeni prsi, in ker mu je ostra, pekoča burja brila v obraz, se je vzdramil . . .

»Moj Bog, kje sem? . . . Kaj se je zgodilo? . . . Okrog mene je sneg, in burja vihra, jaz pa . . . Kje je moja odeja? . . .«

Za hip se mu je zopet zmedlo, in mislil je, da ga zebe samo, ker leži razodet . . .

»Ne, to je sneg, resničen sneg!« zastoče ko poseže z dlanjo po snegu.

»Sneg, sneg — hu, kako je mraz! . . .«

Hoče se premakniti, a v nogah začuti hudo bolečino. Zdaj je vedel, da je padel in da si je polomil noge. Prestraši se. Vstati ne more — kaj, ko bi . . . Pa ne, ne, tukaj tik župnišča ga ne bode konec! Zavpil bo, in čuli ga bodo! . . .

A zavpil vendar ni, kakor bi se bal, da bi se prehitro ne prepričal o onemoglosti svojega glasu . . .

Toda poskusiti mora, mora! . . . Zbral je vse svoje moči in zakričal je, toda kakor nalašč je baš v tistem hipu še huje zavihrala in zabučala burja, tako da skoro samega sebe ni čul . . .

Zavpil je še enkrat — a s tistim neuspehom! . . .

»Moj Bog, moj Bog, kaj bo? . . . Pokoncu skloniti se ne morem, burje prevpiti tudi ne morem — ko bi se vendar že daniti začelo! . . .«

Ali iz zvonika je' odmevala šele ena čez polnoč! . . .

Izkuša se spraviti po vseh štirih naprej, a na noge se ne more opreti čisto nič. Vsak najmanjši gibljaj mu provzroča neznosne bolečine . . .

In obtičal je spet na svojem mestu, opirajoč se na roke. Z neba pa se je neusmiljeno usipal sneg ter ga zagrinjal bolj in bolj. Spočetka se je topil na njegovem toplém životu, zdaj pa se mu je začel izpreminjati po obrazu, po vratu in po drugem životu v ledeno skorjo . . . In udje so mu čimdalje bolj dreveneli.

»Moj Bog, moj Bog, ali doživim še jutrnji dan? . . .«

Nekaj kakor smrtna groza mu izpreleti telo . . . Iznova začne klicati, a burja je žvižgala in vihrala, kakor bi se rogala vsem njegovim poskusom. In res ni napravil nobenega poštenega glasu več iz prsi . . .

Za trenotek ga zapusti spomin, a precej ga prešine spet misel, doživi li jutrnji dan. In če bi ga ne — če bi bil to zadnji večer njegovega življenja? . . . Kaj, če bi umrl tako? . . . Ali je pripravljen na smrt? . . . Ali ni grešnik? . . . Ali ni ves čas svojega duhovništva preveč mehanično opravljal svojega posla, tako nekako, kakor bi bila vera samo za druge, zanj pa ne? . . . Ali ni izgovarjal v svojih pridigah često po nevrednem božjega imena? . . . Ali ni bila to blasfemija, da je izpostavljal monstranco v politične svrhe? . . . Kakšnega si je mislil on Boga, ko je pričakoval od njega, da se poda v podlo politično borbo zanj? . . . Ali pa pri tem sam ni veroval v njegovo pomoč in je samo ljudi slepil? . . . Eno kakor drugo grozen, strašen greh zoper svetost in vzvišenost božjo! . . .

Ah, zdaj je gospod Rajmund čutil veličastvo božje, zdaj je čutil, da je on reven črv proti Njemu, ki je vseveden, vsemogočen, a vendar neskončno usmiljen! . . .

In začel se je kesati! . . . Obžaloval je, da je bil nestrpen včasi celo do ljudi na smrtni postelji! . . . Ah, hako si je zdaj sam želel milosti božje! . . .

»Moj Bog, moj Bog, svoje tolažbe mi ne odreci, in jaz je ne odrečem nikdar nikomur več! . . .« tako je obljuboval, tako je vzdihoval! . . .

»Ha — zvonček — čuj, čuj . . . prihajajo, prihajajo! — Gospod, jaz nisem vreden, da greš pod mojo streho, toda reci samo . . . Ne, ne — to ni, to ni! . . .«

Spomni se, kako se je vračal dopoldne z Bogom od Tomaža, in ta spomin mu obudi nove bolečine v srcu . . .

»Ali sem res kaj kriv? . . . Moj Bog, če sem res kaj kriv, odpusti, odpusti! . . .«

In zopet se mu zazdi, da leži Tomaž poleg njega. Toda njegova lica so bila zdaj tako nekako izpremenjena — sladak mir je bil razlit po njegovem obrazu, in smehljal se mu je, kakor bi mu hotel reči: »Jaz te ne sovražim več! . . .«

In tudi on mu reče: »Bodiva prijatelja, Tomaž! . . .«

Postalo mu je hkratu nekam prijetno v tej družini . . .

Oči so mu lezle skup . . . Omagale so mu bile že davno tudi roke, in zdaj je ležal iztegnjen na hrbtu kakor v postelji. Njegov život je bil že skoro popolnoma zameten s snegom . . . Neka dobrodejna utrujenost se ga je lotevala, legla mu po udih, in prijetna zavest, da bode zaspal, ga je prešinjala . . . »Ha, zdaj zaspim, zdaj zaspim! . . . Zdaj zaspim in si odpočijem! . . .«

In res je zaspal . . .

* * *

»No, zdaj bosta pa skupaj ležala,« so pravili prihodnjega dne drug drugemu ljudje; kajti tisto noč, ko se je bil ponesrečil župnik, je bil izdihnil tudi Tomaž svojo dušo . . .

Toda to se ni zgodilo.

Župniki in taki gospodje imajo svoja odlična mesta na pokopališču, in tudi gospodu Rajmundu so bili njegovi duhovni bratje odločili pri cerkvenem vhodu prav tik cerkvenega zidu jamo, dočim so jo bili za Tomaža izkopali v nekem bolj oddaljenem kotu.

Pač pa jima je skupaj zvonilo, in tudi skupaj so ju bili prinesli v cerkev . . .

Seveda je stala župnikova krsta bolj v ospredju, Tomaževa pa bolj zadaj, in tudi to prednost so dali župniku, da so ga zagrebli pred Tomažem — a vse to ni nikogar vznemirjalo, niti mrtvecev samih ne . . .

Malo čudno pa se je vendarle zdelo nekaterim, da sta morala ta dva velika nasprotnika tako obenem stopiti pred sodbo božjo . . .

»Glejte no,« so vzklikali ter zmajavali z glavami, »zamaševani in oni, ki ga je zamaševal, kar oba hkratu! . . . Kdo bi si bil to mislil! . . . Pa seveda: človek je človek, in vsi smo v božjih rokah! . . .«

* * *

Nekoliko tednov po tistem so Poljanci zopet sprejemali novega župnika.

Baston se je vedel na čelu gasilnega društva to pot še vse samozavestneje nego nekdanj pri sprejemu gospoda Rajmunda.

Bil je danes brez tekmeča. Prejšnjega učitelja ni bilo več. Radi prepиров, ki jih je imel s svojo ženo in ki so postajali naravnost pohujšljivi za vso okolico, so ga bili premestili. Kdo je bil bolj kriv, ali on, ali ona, se ni dalo prav dognati. Če bi se smelo verjeti Škrjancu, o katerem so trdili, da ima dober nos za take stvari, tudi žena učiteljeva ni bila posebno vzorna . . . Večkrat je namreč pravil o njej: »E — ta vam je liberalna, ta, kar se tiče ljubezni! . . In tako sem vendar čakal, da so enemu zrasli rogovi, pa še ta je klerikalec, hihihi! . . .«

Istina je bila, da sta se učitelj in njegova žena včasih ne samo prepirala, temveč celo pretepavala, in da niti med šolskim poukom ni bilo vselej miru . . .

Tako se je bilo zgodilo, da je moral učitelj strani. Na svojem novem mestu je poskušal najprej, če ne bi šlo spet z liberalizmom. A ko se je uveril, da tla za to niso ugodna, je začel kar sam na svojo roko snovati konsumno društvo, in sicer natanko po vzgledu onega, ki je bilo v Poljanah storilo tako žalosten konec . . . S tem je dosegel to, da je postal imeniten po celi deželi, kajti po vseh časopisih se je čitalo njegovo ime. Eni so mu zabavljali, drugi so ga hvalili, a njemu je bilo to vse eno, samo da se je videl tiskanega.

Pri sprejemu Rajmundovega gospoda naslednika pa se Poljanci nikakor niso tako trudili kakor tistikrat, ko so sprejemali njega. Ljudje so bili postali nekamo ravnodušni za take stvari. Tako je bil čitati pri sprejemu en sam napis, ki se je glasil:

»V imenu miru vas pozdravljamo!«

Prav jasen ta pozdrav morda ni bil, a novi župnik ga je umel. Bil je moder mož in vedel je takoj, po čem hrepene njegovi župljani. In da bi jim pokazal, da se strinja z njih željami, jim je precej prvo nedeljo s prižnice zaklical:

»Ublažimo svoja srca!.. Začnimo novo življenje!.. Ne bodimo ne liberalci ne klerikalci — bodimo predvsem ljudje!«

Poljancem pa je zadrhtelo srce spričo teh priprostih, a vendar tehtovitih in prisrčnih besed, tako zelo so se bili zaželeli sloge in miru, tako zelo so se jim bile pristudile dosedanje neplodne politične borbe! . .

»Da, bodimo predvsem ljudje! . . .« so ponavljali s trdnim sklepom, da se hočejo odslej ravnati po tem lepem nauku . . .

* * *

Tomaž je počival že nekaj časa v hladni zemlji, ko so začeli govoriti najprej po Lipovcu, potem pa po celi župniji, da je on v svoji blaznosti zadušil Maničinega otroka.

Neki Ulčar, človek, ki je zaradi svojega slabotnega telesa, a bolj še menda radi prirojene mu apatije do dela samo postopal ter se plazil od hiše do hiše, je izbleknil nekoč, da je bil tistikrat pod oknom in da je na svoje oči videl, kako je Tomaž zadušil otroka.

Ko so ga ljudje izpraševali, zakaj ni prej povedal tega, je na vsa ta vprašanja odgovarjal dosledno:

»I — kaj meni mar drugi ljudje! . . .«

In ko je prišla cela zadeva pred pristojno oblastvo in so ga tudi tu zaslišavali in izpraševali, zakaj je molčal ter pustil, da je po nedolžnem trpelo ubogo dekle, je tudi tu venomer ponavljal:

»I — kaj meni mar drugi ljudje!«

Ravnodušnost in malomarnost, s katero je odgovarjal, je navdajala s srdom vsakega, ki ga je slišal.

Obnovilo se je kazensko postopanje proti Manici, ki se je končalo z njeno oprostivijo . . .

Državnega pravdnika namestnik, ki je pri prvi obravnavi zastopal obtožbo, je triumfiral, nekdanji predsednik sodnega dvora pa je zrl v tla, ko je čul vse to. Bilo ga je sram, morda prvič v njegovem življenju! In od tistihdob ni baje nikdar več trdil, da je »priznanje poglavitni dokazov«. Ta pretresljivi zgled otroške ljubezni in požrtvovalnosti je bil ganil celo njegovo odrevenelo srce ter omajal njegove starikave nazore.

A na Maničino usodo vse to ni imelo nikakega vpliva . . . Njeno življenje je bilo strto, uničeno . . . Popolnoma apatična je zapustila ječo ter stopila pod milo nebo . . .

Prišedši domov, se je nema ozirala okrog, kakor bi se več ne spoznala v domači hiši . . . Šele čez nekaj časa se je oklenila matere okrog vrata in se bridko razjokala . . . Saj je bilo to edino, kar je storiti mogla! . . .

In zdaj živi svoje tiho, mirno življenje, a nje lica se ji nočejo razjasniti več . . . Ljudi se ogiblje, kolikor more . . . Vsak dan pa, če je le mogoče, gre na pokopališče in tam joče na očetovem in na — otrokovem grobu . . .

O njeni nedolžnosti je zdaj vse prepričano, in vendar kažejo včasih otroci s prstom za njo ter si dopovedujejo:

»Vidiš, ta je bila pa že zaprta! . . .«

Njeno življenje je navzlic njeni nedolžnosti omadeževano! . .

A drugi? . .

Dolfe in Baston se počutita dobro! . . Razen onih brazgotin, ki sta jih tistikrat provzročila drug drugemu, ko sta se obdelovala s kozarci, ni pustilo njijino razuzdano življenje nikake sence na njiju. Oba sta na tem, da se oženita, in oba imata mlado, lepo, nedolžno in bogato nevesto . . . Brez dvojbe bosta oba srečna . . .

Tako je pač dostikrat v življenju! . .

Noviji hrvatski pjesnici.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao

Milan Marjanović.

(Konec.)

Kao da je Kranjčevićevim nasljednicima ostalo nakon velike oluje opustošeno polje, kao da su im očajne sumnje i misli ubile sav život — oni su se poplašili misli, uvukli se u sebe i počeli da lutaju poharanim poljima turobne duše (kao Nikolić i Domjanić) ili su odbjegli ovaj gorki sadanji život te se uživili u drugo, vedrije doba, u doba starih klasičkih kultura, helenske i pompejanske (kao Vidrić), nekoji zašli doduše malo bliže sadašnjosti, ali ipak daleko od ovog našeg života, u vedro doba igranja, ljubavi i ljepote, u romanski rokoko (Begović - Xeres de la Maraja), Jelovšek je htio pako ovaj naš život pročistiti i revolucionovati te postavio tražbine nekog većeg, slobodnijeg, sočnijeg života budućnosti, dočim je Nazor odbjegao također realnost, ranio se za starom hebrejskom poezijom, ali ubrzo našao među stare poganske Slavene i tu našao veliki okrepljujući dah majke zemlje, života i blagoslova.

Mihovil Nikolić, koji se javio još u sredini devedesetih godina, izdao je do sada jednu knjigu pjesama i jednu knjigu crtica (»Knjiga života« — zajedno za Tucićem) te je proizveo, osobito na